

101 KØBENHAVNS BIBLIOTEKER
bibliotek.kk.dk

4907084022

KBH

RHB

EFTERRETNINGER

OM

DET KONGELIGE VAISENHUUS.

UDGIVNE

AF

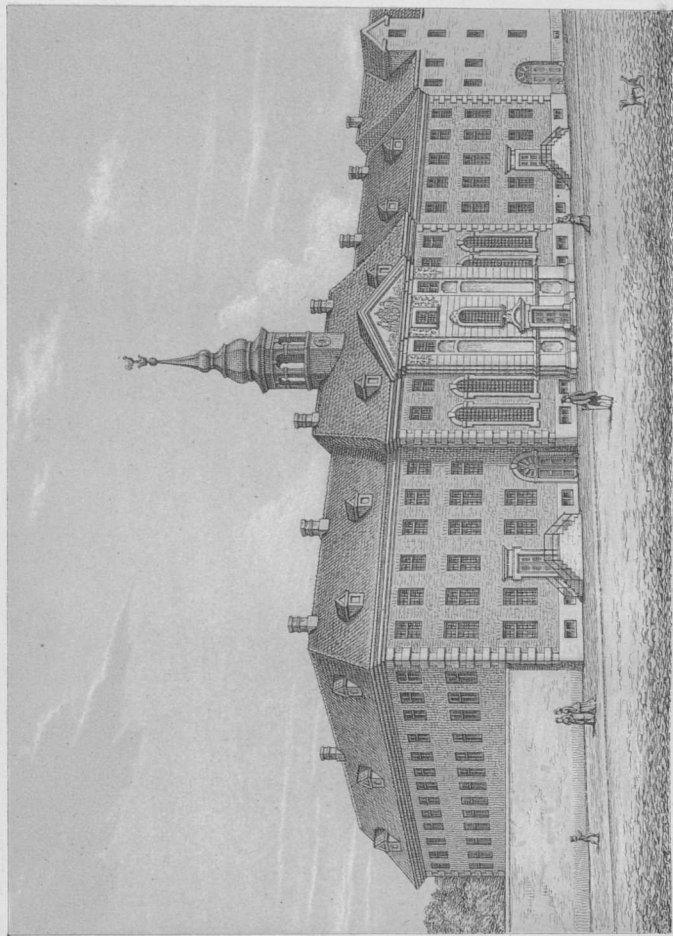
A. EXNER,
INSPECTEUR OG FORSTANDER.

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1881.

Th. Bergström's I.I.

Vaisenhuset för 1795.

I.

1727—1740.

Da Vaisenhuset den 11te October 1877 hoitideligholdt sin 150de Stiftelsesdag, var det naturligt, at Tanken, idet den dvælede ved det henrundne lange Tidsrum, fremkaldte Ønsket om at benytte de i dets Archiv beroende Actstykker til at give en Fremstilling af de i Tidernes Løb sammesteds forefaldne Begivenheder. Vel er det ikke antageligt, at en slig Fremstilling vil kunne vække nogen Almeeninteresse, da de forskjellige Tidens store aandelige Bevægelser kun løselig kunne berøre en Stiftelse, hvis Virksomhed væsentlig stedse maa forblive den samme; men naar det desuagtet skal forsøges ved Hjælp af disse Actstykker at give en Skildring af Vaisenhusets Tilstand fra dets første Tid, skeer det i taknemmelig Erkjendelse af, at det, om end stundom under saare vanskelige og besværlige Tidsforhold, dog er gjennem saa lang en Tid lykkedes at bevare og fremme det christelige Kjærlighedsværk, der grundlagdes af den ophøiede Stifter Kong Frederik den 4de og af ham i den udfærdigede Fundats indtrængende blev anbefalet hans Efterfølgere paa Thronen, samt i det Haab, at det ikke vil være uden Interesse for dem, der omfatte denne Stiftelse med Velvillie og Kjærlighed.

Kort Tid efter, at der i Tydskland ved den af Spener vakte religiøse Bevægelse var bleven fremkaldt en større Interesse for christelige Kjærlighedsgjerninger, hvilken blandt andet bevirkede Oprettelsen af Franckes Vaisenhuus i Halle og Missionsvirksomheden blandt Hedningerne, var Frederik den 4de bleven Konge i Danmark. Han roses som den, der var ivrig for sit Folks Vel, og som paa alle Maader søgte at fremme sine Undersaatters Velfærd baade i timelig og aandelig Henseende. En af hans tidligste Interesser havde været at træffe Foranstaltninger til Christendommens Udbredelse blandt de mange Hedninger, som levede under hans Scepter, og navnlig var det Beboerne i Tranquebar, hvis Omvendelse laa ham paa Sinde.

I sine Bestræbelser for at skaffe Missionairer til Ostindien traadte han i Forbindelse med Francke i Halle, der anbefalede ham de to senere saa bekjendte Missionairer, Ziegenbalg og Plütschau, hvilke kom hertil 1705. Samtidig virkede 7 norske Præster, den nordlandske Syvstjerne, blandt hvilke Thomas v. Westen † 1727 er bleven meest bekjendt, for at udbrede levende Christendom i det halv hedenske Finmarken, medens Hans Egede, Præst i Vaagen, følte sig mere og mere kaldet til at prædike blandt Grønlænderne. Denne for Missionen vakte Interesse fandt Talsmænd i Kongens eget Huus og fremkaldte Rescr. af 10de Dec. 1710 om Oprettelsen af *collegium de cursu evangelii promovendo*, hvis Medlemmer bleve Geheimeraad Johan Georg Holstein, Overhofmester v. München, theol. Professor Hans Steenbuch og Stiftsprovst Lodberg, med Kongens Broder Prinds Carls Pagehovmester Christian Wendt til Secretair. Det blev i Aaret 1715 overdraget dette Collegium at

varetage Udgivelsen af Bibelen, Psalmebøgerne og andre opbyggelige Skrifter. Tidligere havde Kongen overdraget Udgivelsen af Bibel og Psalmebog til en Boghandler, som for en Tid erholdt Privilegium herpaa. Senest var et saadant Privilegium blevet meddeelt Johan Laurentzen, Assessor i Consistorium og Directeur over Kongens Trykkeri, fra hvem haves Udgaven af 1699, „Christian d. 5tes Huus- og Reise-bibel.“ Men det var forgjæves, at Laurentzen saavelsom en anden Boghandler, Hieronymus Christian Pauli, til Kongen i Aaret 1718 indgave Klage over, at Missionscollegiet optrykte Bøger, der vare forlagte af dem, med Begjering om „at derudi maatte skee inhibition“. En Kgl. Resolution af 2den Jan. 1719 til Missionscollegiets Tilforordnede erklærer, at „saa-længe De gode Bøger udi alle Formater lade trykke, De da ved de Dem allernaadigst meddeelte Privilegier maintineres“.

Den Omhu, Frederik d. 4de viste for Almueskolevæsenet i hele Landet, udstrakte sig ogsaa til Børn, der vare berøvede deres Forsørgere. Ved den Forbindelse, der stadig vedligeholdtes med Halle, maatte det ligge nær at efterligne Franckes der-værende Anstalt ved at oprette et Vaisenhuus for forældreløse Børn og nøie at knytte dette til Missionen og dens Bestyrelse, da der, som det i Datidens Sprog hedder, af slige fader- og moderløse Børns onde Opdragelse ikke kunde følge andet, end at Landet blev opfyldt med unyttige Folk, som hengave sig til Lediggang, Bedrageri, Stjælen, Røven og Mord og det som mere er, forspildte deres Salighed og gjorde sig Guds Naade og hans tilkommende Rige uværdige. Da Missionscollegiet ikke blot sendte Missionairer til Hedningerne i Ostindien, men ogsaa

til Finmarken, der dog kaldtes et christent Land, maatte Opdragelsen af slige forladte Børn i et paa et christeligt Grundlag hvilende Vaisenhuus ogsaa kunne opfattes som en Slags Missionsvirksomhed mellem Hedninger i et christent Land, og det er ved denne Forbindelse med Missionen, at Vaisenhuset fra først af erholdt sin religiøse Besegling og Indvielse, og fik sin Opdragelse grundlagt paa religiøse Motiver, uden hvilke al Opdragelse savner et sikkert Fundament, efterdi Forpligtelsen til Dyden i modsat Fald ikkun er grundet i menneskelige og statsborgerlige Vedtægter, der som saadanne i Tidernes Løb ere underkastede Omskiftelser.

Den 8de April 1720 overdrog Frederik d. 4de Missionscollegiet Indrettelsen af det nye Vaisen- og Hittebørns Huus, hvortil han fra 1ste Jan. aarlig skjenkede 2000 Rd. af Postamtets Indkomster, samt udnævnte Collegiets Secretair Christian Wendt til Inspecteur og Forstander ved bemeldte Huus. Fremdeles skjenkede han dertil det saakaldte Ridderakademi, som laa paa det nuværende Raad- og Domhouses Plads, og som af Christian d. 5te 1691 var blevet oprettet som en adelig Opdragelsesanstalt, men alt ophævedes 1710. Det var til dette Akademi, at Oluf Rosenkrantz maatte bøde 20,000 Rd. for at have skrevet det „Forsvar for den danske Adel“, som han lod udgive i Lybeck. Blandt dets Lærere nævnes en af Ulfeldts Venner, Archæologen Otto Sperling. Efterat Missionscollegiet under 22de Mai 1720 havde indgivet en Memorial til Kongen om til Vaisenhusets Indretning at erholde en nærmere Instrux, udstedtes en saadan den 22de Juli. I denne udtaler Kongen sit Forsæt at ville indrette et Vaisenhuus, hvor Hittebørn ubekjendt kunne blive

til Forpleining henbragte, saa og forladte fader- og moderløse Børn imodtages, opfødes og underholdes. Inspecteuren skulde overtage alt, hvad der hørte til dette Værks Indrettelse, Drift og Vedligeholdelse, samt beskikke Betjente og Subalterne og anvise dem, hvad de skulde forrette, og dermed have bestandig Indseende; hvorhos han i alle Poster, hvor Fornødenhed det udkræver, skulde conferere med Missionscollegiets Tilforordnede og betjene sig udi alle forefaldende „Vigtigheder“ af deres Raad og Hjælp. Men hvis de ved dette Værk forefaldende Difficulteter af Overdirectionen ei kunde borttages, skulde de referere til Hs. Majestæt, der da vilde lade udgaae nærmere Ordres og Befalinger til Værkets Fremgang og Fortsættelse. Vaisenhuset skulde være fritaget for alle Paalæg, saasom Porto, Grundskat, Indquartering og andre Byrder, under hvad Navn samme nævnes kan; ligeledes skulde Alle, der deri opholde sig eller dermed ere incorporerede være frie for alle personelle Skatter. Fremdeles skulde Vaisenhuset have sin egen Jurisdiction, hvor Alle, som dertil hørte, skulde tiltales, og hvad Urigtighed og Uorden, som under dem selv kunde forefalde, skulde først bringes for Forstanderen, og hvad han ikke kunde afgjøre, blive decideret af Missionscollegiet; men i andre Sager, som ikke henhørte til Vaisenhuset, skulde Betjentene regnes under Borgretten og Forstanderen under Hofretten. Vaisenhuset skulde have Ret til at anlægge en egen Fabrik til at anskaffe sig det fornødne Linned og Ul-dent, hvilket ogsaa maatte afhændes til Andre; fremdeles Ret til at anlægge alle Haandværk og Kunster, drive Handel, indrette Apothek, Bogtrykkeri og Bogbinderi. De Drengene, som dertil egnede sig,

skulde foruden de almindelige Skolekundskaber lære Geometri, Architektur og Mechanik, Økonomi, Landets Love og Forordninger, Latin og øvrige Discipliner, for at kunne dimitteres som Studenter til Universitetet. (Denne sidste Bestemmelse blev imidlertid ganske udeladt i den endelige Redaction af den under 21de Juli 1727 udgivne Instrux, i hvilken det i al Almindelighed kun hedder, at Drengene skulle gjøres dygtige til at tjene hos Kongens Betjente, Kjøbmænd og andre godt Folk, eller til at lære et Haandværk, og at Pigerne tilholdes til at lære at toe, spinde og sye, saa og anføres til at koge og at lære andre Kvindekjønnen fornødne Videnskaber, hvormed de engang i godt Folkes Tjeneste kunne vinde deres Brød.) Endelig blev der givet Alle og Enhver, som ellers til deres Børns Underviisning ingen Raad veed, Frihed og Leilighed ved Vaisenhusets Ungdom at blive oplærte, uden nogen Betaling eller og for noget vist derfor at accordere.

Da Akademiet afleveredes til Vaisenhusets Brug, befandttes det at være uden nogetsomhelst Inventarium og at trænge til en Reparation over det Hele. Der opstod derfor en Forhandling, om det ikke vilde være rettest i Stedet for Akademiet at benytte Landetatshospitalet udenfor Nørreport (Ladegaarden). Men da Wendt gjorde opmærksom paa, at Mødre, der vilde skille sig ved deres Børn, om Aftenen, naar Portene vare lukkede, ikke vilde kunne benytte denne Bygning, og at Kjøbenhavns Borgeres Besøg vilde blive sjældnere og derved Gaverne ringere, resolverede Kongen under 15de Marts 1721, at det skulde have sit Forblivende med Vaisenhusets Indrettelse i Akademiet paa Ny Torv. Til Værkets Istandbringelse skjenkede Kongen Halv-

delen af Postindtægterne i Aarene 1721—23, beregnet til 60,000 Rd., og da denne Sum ved Udgangen af Aaret 1723 ikke var indkommen, udfyldte han Summen med det manglende Beløb af Postindtægterne i 1724 og udstedte 4 Obligationer til et samlet Beløb af 60,000 Rd. Den 15de Marts 1721 anmodede Missionscollegiet som Vaisenhuusdirection 3 kjøbenhavnske Borgere, Abraham Kløcker, Niels Hendricksen og Nicolai Burmester, om at være Curatorer ved Vaisenhuset; hvilken Anmodning disse kort efter besvarede indvilligende, idet de dog derhos fraraadede at anlægge en Handelsforretning i Vaisenhuset paa Grund af den dermed forbundne Hazard og henstillede, om ikke et Apotheks Indretning „muligt turde geraade de allerede privilegerede Apotheker til høiskadelig Præjudice udi deres borgerlige Næring og par consequence hele Familier til kjendelig og smertelig Ruin og Ødelæggelse“. I samme Maaned udstedte Kongen derefter en Indbydelse til at bidrage til Vaisenhuset, med Underretning om, at Bidrag kunde indsendes til Kjøbmand Kløcker, Curator ved Vaisenhuset. Paa samme Tid indgaves til Kongen en Opdragelsesplan, hvorefter Virksomheden skulde ledes. Ifølge denne skulde Børnene vækkes om Sommeren Kl. 6 og om Vinteren Kl. 6½. Dagen skulde begynde med fælleds Andagt, hvorefter Underviisningen meddeelttes til Kl. 10 paa Læseskolerne og fra 10—12 paa Haandgjernings-skolerne. Disse sidste begyndte igjen Kl. 2 og varede til 4, hvorefter Læseskolerne traadte i Virksomhed til 6½. Onsdag og Løverdag Eftermiddag fra Kl. 4 skulde Børnene have Frihed til at beskjæftige sig med selvvalgt Arbeide. Dagen endte, som den begyndte, med fælleds Andagt. Om Søndagen vækkedes

Børnene en halv Time senere. Der skulde holdes Kirkegang om Formiddagen og Katechisation om Eftermiddagen. Økonomen skulde levere Spisen og desuden sørge for Børnenes Klæder, for Ildebrændsel, Reenholdelse, Orden og Inventariets Vedligeholdelse. Curatorerne skulde besørge Leverancen af Tøi til Børnene og træffe Aftale med en Skrædder om Prisen. Udgift til Klæder beregnedes for en Dreng til 15 Rd. om Aaret, for en Pige til 20 Rd. Børnene skulde klædes eens, men saaledes at ogsaa gode Folks Børn ikke behøvede at skamme sig ved Klæderne. Curatorerne skulde føre Overtilsyn med Økonomen og holde en ugentlig Conference med Inspecteuren. Deres Hustruer skulde have et lignende Indseende med Pigernes Klæder. Vaisenhuset skulde begynde med 60 Dreng og 40 Piger, og forsynes med Meubler fra Landetatens Hospital.

Skjøndt der endnu ikke kunde være Tale om at begynde nogen egentlig Virksomhed, var denne dog paa en Maade i Aaret 1720 alt begyndt med 3 forældreløse Præstebørn, Sophia, Lene og Christiana Stoud, der vare i Huset hos deres Bedstefader Provst Christen Wellejus i Lintrup i Haderslev Amt. Denne ansøgte Kongen om Vaisenhuushjælp til Børnene, der blev ham tilstaaet med 3 Mk. ugentlig for hvert Barn, og skjøndt disse Børn (af hvilke Christiana snart døde) ingensinde bleve indtagne i selve Vaisenhuset, men ved Kgl. Bevilling fik Tilladelse til af dette at forsynes hjemme hos Bedsteforældrene, kunne de dog betragtes som de første „Vaiser“ af de c. 2400, der ere udgaaede fra Stiftelsen. En lignende Tilladelse blev 1727 given den forældreløse Sophie Hedevig v. Bylow, Datter af Major Bylow, idet Kongen bevilgede hende aarlig 50 Rd.

af Vaisenhuset, „skjøndt hun sig der udenfor opholdt“; denne Bevilling blev af Christian d. 6te 1731 fornyet at gjælde indtil videre, skjøndt hun da var fyldt 17 Aar, efterdi Kongens Fæster og Farbroder, Prindsesse Sophie Hedevig og Prinds Carl, til Vaisenhuset havde skjenket 635 Rd. med den Condition, at afgangne Major v. Bylows uforsørgede fader- og moderløse Børn skulde forpleies af Vaisenhuset.

Allerede i Aaret 1721 skiftede Vaisenhuset Inspecteur, idet Wendt fratraadte, og Seyer Mahling blev antagen i hans Sted. Af en Skrivelse fra Curatorerne til Professor Steenbuch af 29de Mai synes det at fremgaae, at der hos disse herskede nogen Misstemning over et Project til Arbeidets Fordeling, som antoges forfattet af Wendt, og som efter deres Formening vilde paalægge dem, der uden Løn og Vederlag havde paataget sig at tjene Vaisenhuset, saavidt Muligheden og deres egne Forretninger vilde tillade, større Byrde end ham selv. Men der foreligger iøvrigt ingen Oplysninger om, at Wendt, der senere sees at være bleven ansat som Præst i Cassel, er fratraadt sin Stilling som Inspecteur ved Vaisenhuset paa Grund af opstaaet Uenighed med de beskikkede Curatorer.

Den nye Inspecteur Mahling fik i Aaret 1722 en Strid med Byens Politimester, der forlangte nogle Pæle optagne, som Inspecteuren havde ladet anbringe for at hindre Bønderne i at kjøre op paa Vaisenhusets Fortog, hvilket de gjorde for at undgaae den slette Brolægning paa Torvet, der, som det i de herhen hørende Skrivelser hedder, laa opbrudt og urepareret, siden den stærke Mand stod der. Da Politikammeret forgjæves herom havde henvendt

sig til Missionscollegiet, blev efter fornyet herover til Hs. Maj. Kongen indgiven Besværing Inspecturen ved Vaisenhuset gennem Cancelliet affordret Erklæring angaaende den trufne Foranstaltning. Ifølge denne ere Pælene opsatte for at bevare Vaisenhusets Ruder og Vinduesskodder mod Ødelæggelse, idet Bønderne, efter at have solgt deres Varer, i Stedet for at kjøre til Gjæstgivergaardene, holdt sig til nogle nærboende Høkere ligeoverfor Raadhuset (der dengang laa foran Springvandet, mellem Frederiksberggade og Nygade, med sine 2 Façader henholdsvis mod Springvandet paa Gammel Torv og mod Ny Torv) og ved saadan Leilighed med deres Vogne kjørte ind paa Vaisenhusets Fortog; det bemærkedes derhos, at saadanne Pæle ogsaa fandtes omkring Børsen og Strandens Fortog fra Wragerbroen til Høibro, men at det iøvrigt vilde give Vaisenhuset ei liden Ziirlighed, om der langs Fortoget blev sat grønne Træer i Stedet for Pælene, hvorom, som det i Erklæringen videre hedder, Hs. Majestæt selv vilde kunne skjønne, naar han forhaabentlig snart glædede Vaisenhuset med sin Høie og Naadige Nærværelse. Om Udfaldet af den opstaaede Tvist giver Vaisenhusets Archiv ingen Oplysning.

I April 1724 nedlagde Missionscollegiet allerunderdanigst Forestilling om, at Vaisenhuset maatte begynde sin Virksomhed næstkommende St. Hansdag med 50 Børn, idet Collegiet ansaae enhver yderligere Udsættelse uforsvarlig, efterat det foruden de 60,000 Rd. af Postindtægterne havde faaet Kongeligt Tilsagn om en aarlig Gave af 2000 Rd. af samme, samt om at 26,000 Rd. af de Fattiges Conventhuus skulde til samme Brug extraderes, og efterat den antagne Økonom David Korte havde lovet at prøve

at bespise 50 Børn for 3 Mk. ugentlig for hvert Barn. Tiden gik imidlertid hen indtil 1727, uden at man kunde begynde, og Vaisenhuset blev i Mellemtiden benyttet til heelt andre Formaal, deels til Locale for Høiesteret og Hofretten og deels til Bølig for Slottets Oldfrue og til Vaskeri for de Kgl. Herskåber, saalænge Slottet repareredes. 1727 blev der forfattet et Overslag om, hvad 50 Børns (30 Drenges og 20 Pigers) Forsørgelse i Vaisenhuset vilde koste, og Resultatet blev, at en saadan Anstalt vilde medføre en aarlig Udgift af c. 4000 Rd., derunder iberegnet Lønninger til Inspecteuren (500), Præsten (300), Økonomen (100), 2 Præceptorer (100), Læremoderen (80), Tyende o. s. v.

For om muligt at faae indrettet en Boglade og Trykkeri, hvortil der savnedes fornødent Rum i Bygningen, henvendte man sig til Magistraten med Begjering om, at den vilde skjenke Vaisenhuset den gamle Slutteribygning, der ikke mere benyttedes. Dette Ønske opfyldtes imidlertid ikke, idet Magistraten i sit Svar beklagede, ikke at kunne imødekomme denne Anmodning, da Staden mere behøvede Hjælp, end den kunde taale at miste noget af hvad den tilhørte; desuden var det paatænkt at forandre det omtalte Arresthuus til et Rasphuus for Kivagtige og med deres Ægtefæller Uforligelige, liderlige Borgere og ulydige Børn mod Forældre og Formyndere.

I August anmodede Directionen Biskop Worm om, at han vilde foranstalte oplæst fra Prædikestolene i Hovedstaden en Kundgjørelse fra Directeurerne om, at, hvis Nogen skulde kjende forældreløse Børn i Menighederne, som Ingen antog sig, saadanne Børn kunde fremstilles hver Tirsdag

og Torsdag Eftermiddag for Inspecteur Mahling i Vaisenhuset. Efterat 2 antagne Børn, fuldt paaklædte, af Kongen vare tagne i Øiesyn, aabnedes Vaisenhuset derefter Kongens Fødselsdag d. 11te October 1727 med 24 Drengene, 20 Piger, 4 Præceptorer (3 til Drengenes 3 Classer og 1 til Pigerne), 1 Læremoder, 1 Spisemester, 1 Portner, 1 Gaardskarl og 4 Piger.

Den 29de Nov. kaldtes Enewald Ewald (Digteren Johannes Ewalds Fader) af Missionscollegiet til Præst ved Vaisenhuset. Foruden Prædiken og Katechisation om Søn- og Helligdage samt Forvaltning af ministerialia skulde han have flittigt Tilsyn med Informatorerne Underviisning og Forhold, flittig bivaane den daglige Morgen- og Aftenbøn og have Indseende med Tjenestefolkene og andre Betjentes Guds frygt og formane dem. De først antagne Lærere vare Candidaterne Gert Hansen, Jacob Thillerup og Edvard Ottesen Schwartzkopf. Denne sidste er uden al Tvivl Forfatter til Psalme 503 i Roeskilde Præsteconvents Psalmebog „Kom, lad os trøstigt vandre.“ Han omtales i dennes Forfatterliste som en iøvrigt ubekjendt Mand, der levede under Christian d. 6tes Regjering. I Vaisenhusets Kirkebøn skulde der bedes for Kongen, det Kgl. Huus, Directeurerne, Forstanderen og Husets Velgjørere. Præceptorerne skulde efter Tour deeltage i Prædiken. Da Vaisenhusets Kirke var tilgængelig for Alle, skulde Pulpiturerne udleies, og Børnene sidde nederst i Kirken. Efterdi denne stod i nøieste Forbindelse med Missionscollegiet, der havde jus vocandi ved Præsteembedets Besættelse, og da Tiden meget beskæftigede sig med Jødernes Omvendelse, var det befalet, at disse skulde møde i Vaisenhusets Kirke til at anhøre, hvad man har mod deres Reli-

gion at sige og til at defendere deres Lærdom, og det er forgjæves, at de 1728 indgive en Supplik til Kongen om at fritages derfor, idet Collegiet i en Memorial til Kongen, der i sine Hovedtræk er forfattet af Slotspræst Peter Hersleb, fraraader at opfylde deres Begjering. En Kirkegaard blev af Magistraten skjenket Vaisenhuset ved Vartovs Kirkegaard her i Byen.

Blandt de øvrige af Vaisenhusets daværende Functionairer kunne mærkes Læge Caspar Wilhelm Schløsser og Chirurg Lambert Voltelin, hvilken sidste endnu fungerede 1771, da Vaisenhuset ophævedes af Struensee. Da Schløsser døde 1730, blev Theodor Wilhelm Grothaus antagen, og ved dennes Overtagelse af en Plads i Tydskland 1734 ansattes Christian Lodberg Friis. Vaisenhusets Cantor var Berthel Rosendahl, hvis aarlige Løn i Begyndelsen kun beløb sig til 6 Rd. 4 Mk. Dets Organist hed Voltmar og dets første Læremoder var Madame Catharina Henrica v. Hagen.

Vaisenhusets Formue var grundlagt af Kongen, da han skjenkede det de ovenfor omtalte 60,000 Rd. af Postindtægterne, og dertil føjede et Beløb af 17,645 Rd. 3 Mk. 10 Sk., der dels vare ham tilfaldne i Bøder, Priispenge, Confiscationer, dels indsamlede i Tavlen paa hans Reiser. Fremdeles erholdt Vaisenhuset den ved Conventhuset staaende Kapital 26,212 Rd. 4 Mk. 14½ Sk., mod at det efterhaanden indtog under Forsørgelse samtlige Conventhusets Børn, 107 i Tallet, alle fra Kjøbenhavn (71 forældreløse og 36 Hittebørn). Conventhuset var Navnet paa den daværende Fattiganstalt og havde i Kjøbenhavn Hospitaler i Brøndstræde, Vartov og Børnehuset. Imidlertid havde Kongens Opfordring 1721 til at

yde Bidrag ikke været forgjæves. De private Gaver indtil 1740 have været følgende:

før 1727	c.	7877 Rd.
1727 *)	"	1565 "
1728 **)	"	6619 "
1729	"	1403 "
1730	"	1446 "
1731	"	5569 "
1732	"	212 "
1733	"	785 "
1734	"	1717 "
1735	"	887 "
1736	"	1260 "
1737	"	1093 "
1738	"	574 "
1739	"	380 "
1740	"	256 "

Tilsammen fra 1721—1740... c. 31,643 Rd.

Ligesom det heraf fremgaaer, at de Gaver, der i dette Tidsrum tilfløde Vaisenhuset fra Private, ikke

*) Cancelliraad Heerfordt forærede Vaisenhuset en Have i Helsingør, der havde tilhørt Apotheker Pechel og laa i Bodalgade. Den havde 3 à 400 skønne Frugttræer og en kostbar Lind med 4 Etager og Udsigt til Nordsøen. Pastor Andreas Wøldike i Helsingør (død 1770 som Biskop i Viborg) anmodedes af Directionen om at foranstalte den solgt, og den udbragtes til c. 219 Rd.

**) Paa derom gjort Forespørgsel blev det ved Kgl. Resolution af 25de Dec. 1727 bestemt, at saafremt Ihændehavere af Kgl. Obligationer vilde skjenke en fjerde Part til Vaisenhuset, kunde Obligationerne indsendes til Rentekammeret til Cassation og Ombytning med nye til Vaisenhuset. I Løbet af Aaret 1728 indsendtes Obligationer med et samlet Beløb af c. 21,553 Rd., saa at der derved skjenkedes Vaisenhuset c. 5388 Rd.

have været af ringe Betydenhed, saaledes sees det, at Vaisenhuset allerede i 1728 havde naaet saa vidt, at det kunde forsørge 100 Børn. Men i dette Aar indtraf den store Ildebrand i Kjøbenhavn, hvorved Vaisenhuset vel ikke ganske nedbrændte, men dog saaledes beskadigedes, at en Ombygning maatte finde Sted, hvortil der af Brandkassen blev anviist 28,665 Rd. 1 Mk. Dog standsedes ikke herved dets Virksomhed; det maatte tvertimod optage Resten af de Børn, der vare anbragte i Conventhuset, som ved Ildebranden aldeles ødelagdes, og man skaffede hertil den fornødne Plads ved at sammentrænge sig i et snevrere Rum og holde Gudstjeneste andetsteds. Ogsaa vare flere af de til Vaisenhuset pantsatte Eiendomme nedbrændte og Debitorene ude af Stand til at betale deres Gjæld, saa at denne tildeels maatte nedsættes og Renterne eftergives, hvorved Stiftelsen blev tilføiet et Tab af c. 6000 Rd. En Gjæld i Endeløsstrædet eftergaves ganske.

Forinden det ved denne ulykkelige Begivenhed lidte Tab var forvundet og der kunde skrives til Vaisenhusets Gjenopførelse, døde Kong Frederik den 4de den 12te Octbr. 1730, og han vil som Stiftelsens Grundlægger og største Velgjører stedse her blive mindet med taknemmelig Ærefrygt. Forberedelserne til Vaisenhusets Gjenopbyggelse vare dog alt trufne i Kongens sidste Leveaar, og det skulde efter den lagte Plan saaledes ombygges og udvides, at det erholdt Gade til alle Sider, samt Plads i sin Gaard til at indrette Trykkeri og Boglade, for at gudelige og nyttige Bøger derfra kunde sælges til ringe Priis. Overeensstemmende med en af Geheimeraad Holstein indleveret i Aaret 1730 af Kongen approberet Plan opførtes derefter en anseelig og prægtig Bygning, hvis

midterste Parti optoges af en Kirke, der bar et Taarn med en forgylt Hane, medens paa hver Side af Kirken en dobbelt Steentrappe førte op til Indgangene, med Apothek og Boglade.

I Vaisenhusets Bestyrelse foregik der i denne Tid nogle Forandringer. Da Curator Abraham Kløcker 1730 døde, blev hans Søn Herman Lengerken Kløcker beskikket i hans Sted, og da Curatorerne Burmester og Hendricksen ansøgte om at fritages for deres hidtil havte Bestilling, antoges Kjøbmand Henrich de Hemmer og Etatsraad Oluf Black 1732 i deres Sted. Ved Slotspræst Peter Herslebs Ud-nævnelse 1730 til Biskop i Christiania og hans her-ved foranledigede Fratrædelse af Directeur-Posten, ansattes Etatsraad Seidelin som Directeur, og da denne 1731 paa Grund af Alderdom søgte om Afsked, antoges Confessionarius Frawen, tidligere Sognepræst i Jægerspriis, til Directeur. Da Præsten Ewald 1730 indgik Ægteskab, bifaldt Kongen, at der i Anledning heraf saavel som af Hensyn til, som det i Resolutionen hedder, hans besynderlige Talent og hans opbyggelige Prædikener, hvilket skal bringe Vaisenhuset adskillige Fordeel ind baade i Tavlen og andre Gaver, maa gives ham 500 Rd. i aarlig Løn. Senere tilstodes ham endvidere en Tavle, saaledes at Vaisenhusets og hans Tavles Indhold skulde deles i 2 lige store Dele, og den ene tilfaldt Vaisenhuset, den anden Ewald. Dette Fælleddskab blev ophævet, da Blokken 1ste Juledag 1744 blev opbrudt, og Ewald derfor bad om en Tavle for sig selv. Vaisenhusets Tavle skulde da strax tømmes i Bøssen paa Alteret, hvilken skulde aabnes af Ewald eller en af Curatorerne. Børnenes Antal var i disse Aar 110.

I Anledning af en Gave af 400 Rd. som Be-

gyndelse til et Fond for en Skole for fattige Børn, der i Vaisenhuset ei kunde indtages, blev en saadan Skole, den saakaldte Charitéskole, 1736 indrettet i Vaisenhuset; dens første Lærer var Poul Lakjær, der blev antagen efter Anbefaling af Professor Reuss, hvilken sidste hørte til de under Christian d. 6te bekjendte Mænd af den pietistiske Retning og var bleven Kongen anbefalet af Zinzendorf.

Forbindelsen med Halle var i hele dette Tidsrum meget levende. - I Aaret 1731 tilstodes der 2 af Informatorerne Gert Hansen og Solthau Permission til at foretage et Besøg i Vaisenhuset i Halle, og der blev medgivet dem et Pas fra Kongen for at sikkré dem mod Hververe; Reisen blev foretagen tilfods. Da der senere paatænkte Indrettelsen af et Apothek i Vaisenhuset, henvendte man sig til Francke om at erholde en Provisor, som han kunde anbefale. Med gode Vidnesbyrd for Retskaffenhed og Dygtighed blev 1734 Gynther antagen, efter at være prøvet af det kjøbenhavnske Universitets medicinske Facultet og have erholdt Attest for tilstrækkelig Dygtighed. Aaret i Forveien var ligeledes et Manufactur til Forfærdigelse af Uldent og Linned blevet indrettet. ligesom en Lakfabrik blev oprettet 1736, hvorhos Kongen gav Toldfrihed for den Uld og andre Materialier, der maatte behøves, samt til det vordende Apothek den samme Consumptionsfrihed paa franske Vine, som de 4 Apotheker i Kjøbenhavn nøde.

Bogladen var først bleven bestyret af en af Informatorerne, Skrivemester Simon Sørrenssen. Paa Anbefaling af den bekjendte Professor juris Andreas Høier, der en Tid lang var Medlem af Vaisenhusets Bestyrelse, blev Boghandelen 1736 overdraget til Poul Pletz, der 1739 blev afløst af Universitets-

boghandler Jacob Preuss. Bogbinderiet bestyredes af Bogbinder Fosgraph. Missionens Bogtrykker var Gottmann Friderich Kisel, der virkede i denne Tjeneste fra 1716—65. Det var Præsten Ewald, der foreslog Collegiet, hvilke Bøger der skulde trykkes og forhandles fra Bogladen. Foruden Bibel og Psalmebog trykkedes i de nærmeste Aar efter 1730 saaledes Franckes Tractat om et christeligt Levnets Begyndelse, Bunyans Pillegrims Fremgang, Franckes 2 Tractater Christus für uns, Christus in uns, Brochmands Postil, J. Arnds Sande Christendom, Francke: von der täglichen Erneuerung, Introduction zur Lesung der Heiligen Schrift, Spener: von Natur und Gnade (paa Dansk) og fl. Vaisenhusets Forlagsskrifter vare kun underkastede Missionscollegiets Censur.

Den af Spener og hans Disciple i Nordtydskland fremkaldte religiøse Bevægelse havde ogsaa forplantet sig til Danmark, hvor den i Vaisenhuset fra 1733 gav Anledning til flere Sammenstød og Rivninger. Saaledes blev den 24de Dec. 1733 Correcteur Schwartzkopf stevnet for Missionscollegiet og adspurgt, om han hos Bogtrykker Groth havde ladet trykke en Tractat om de 8 Saligheder og derefter i et Brev, som blev fremlagt, havde yttret, at andre Folk talte ilde derom, samt opfordret Bogtrykkeren til at holde det skjult. Han tilstod, at han havde faaet denne Tractat af forhenværende Informator Gert Hansen, men meente iøvrigt, at da det var skeet udenfor Vaisenhuset, det ei vedkom dette, hvorefter Collegiet resolverede, at efterdi han under den Prætext kunde føre Collegiet i mange Vidtløftigheder og med deslige Principer gjøre Vaisenhuset fordægtig hos Andre, kunde han ikkun blive i Vaisenhuset til Aarets Udgang, men maatte siden søge anden

Leilighed, saasom man ei videre behøvede hans Tjeneste.

Samtidig med at Præsten ved Vartov, Ole Hersleb, en Broder til Biskop Peter Hersleb i Christiania, indgav Begjering om at fritages for i Skriftestolen at meddele Syndsforladelsen, indkom Ewald med en lignende Ansøgning til Missionscollegiet. Medens Herslebs Andragende af Biskop Vorm blev nægtet Fremgang, hvorfor han nedlagde sit Embede, blev Ewald behandlet med større Mildhed, skjøndt Frawen i Collegiet ivrig modsatte sig at tilstede ham nogen Lempelse. I et Kgl. Rescript af 25de Jan. 1734 til samtlige Directeurer for Vaisenhuset hedder det herom: „Eftersom Præsten ved Vaisenhuset, Hr. Enewaldus Ewald, ogsaa gjør sig en Samvittighed om Skriftestolen, og han dog ellers er en from og retskaffen Mand, som Os ikke har forbigaaet, men derudinden allerunderdanigst anholdet om Vores allernaadigste Dispensation, Saa er nu hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I et andet dygtigt Subjectum til Capellan ved Vaisenhuset allerunderdanigst foreslager, hvilken Capellan af den fornævnte Hr. Ewald allernaadigst bevilgede Løn aarlig skal nyde 200 Rd., saa at bemeldte Hr. Ewald herefter i Alt ikkun beholder 300 Rd. aarlig Løn og de ham i Kirken tillagte Tavlepenge, hvorimod Hr. Ewald, indtil han sig bedre betænker, ei mere end Prædikerne og Katechisationen forretter, men Capellanen skal ogsaa prædike, katechisere, betjene Skriftestolen og ellers alle øvrige acta ministerialia forrette.“

Frawen var dengang ikke længere Medlem af Collegiet; de heftige Angreb, han i sine Prædikener fremførte mod Pietisterne, paadroge ham gjentagne Advarsler af Kongen, og da disse ikke frugtede, fik

han, skjøndt Kgl. Confessionarius, i Dec. 1733 Forbud mod oftere at prædike; han døde i Helsingør 1736. Samtlige Informatorer bleve adspurgte, om de ønskede at ansøge om det oprettede Capellani, men der var under disse Omstændigheder ikke Nogen, som attraaede et Embede, hvori han var udsat for at komme i skjævt Forhold til Ewald, ligesom nogle sandsynligviis ogsaa deelte Anskuelse med ham, og en Anden maatte derfor ansættes, idet Søren Steenstrup d. 13de Juni blev kaldet til Capellan.

Et alvorligere Udfald fik en anden Sag samme Aar. Den 30te Sept. forelagde Directeurerne Grev J. L. Holstein til Ledborg, Etatsraad Schrøder og theol. Prof. Hans Steenbuch Informator Jacob Dannefer følgende 2 Spørgsmaal til Besvarelse:

1. Naar en ugudelig Præst uddeler Alterens Sacrament, om da Christi sande Legeme og Blod er der tilstede og gives dem, som fremstille sig for at ville nyde det?
2. Om de Communicanter, som betjenes af en ugudelig Præst med Alterens Sacrament, nyde og faae Nytte og Gavn deraf?

Dannefers Besvarelse vidner om hans ærlige Overbeviisning, men ogsaa om den med Sværmeriet forbundne Uklarhed og Fremdragen af enkelte løsevne Skriftcitater, som kun uegentlig kunde anvendes paa de foreliggende Spørgsmaal; da han besvarede dem begge benægtende, blev han indkaldet for Directionen og adspurgt, om han vilde forandre eller vedblive sin Mening. Dertil svarede han, at han vilde forblive ved denne; men om Nogen kunde give ham nogen anden Underretning om Sagen, saa tog han derimod med Taknemmelighed. Derpaa blev der sagt ham, at hvad den Underretning angik, som

han forlangte, saa formodede og haabede man, at saafremt han i de Sager vilde conferere med fromme og christelige Mænd og Theologer, han vel da kunde bringes til andre og bedre Meninger; men som han var Informator, kunde man ikke tillade, at han, efterdi han omgikkes med slige irrige Meninger, maatte informere Ungdommen, og derfor skulde han inden 8 Dage høre sig om for at komme til et andet Sted og imidlertid ikke tale med Ungdommen om berørte tvende Poster; men om han efter sin Samvittigheds Drift ei kunde undlade det, fik han inden 24 Timers Forløb at quittere Vaisenhuset, hvilket sidste han modtog og blev ham tilstaaet, hvorefter han blev dimitteret. De samme 2 Spørgsmaal bleve derpaa forelagte samtlige Informatorer; af disse erklærede Matthias Dyrhoff sig enig med Dannefer og fik derfor Tilhold om inden 8 Dage at forlade Vaisenhuset. Nissen erklærede sig med Forbehold, men tilføiede, at han aldrig havde havt eller vilde faae i Sinde at tale med de ham anbetroede Børn om disse Spørgsmaal. Hans Lindegaard og Prytz besvarede Spørgsmaalene i orthodox Retning. Af disse 3 Informatorer blev Nissen næste Aar af Kongen andensteds befordret, Lindegaard blev Præst i Glenstrup, derpaa i Frue Kirke i Aarhus, hvorfra han ved Ewalds Død 1754 vendte tilbage til Vaisenhuset som Præst, i hvilken Stilling han døde 1770. Da Capellan Steenstrup 1736 blev Præst i Jydstrup og Hvalsøllille, blev Prytz Capellan ved Vaisenhuset, men døde allerede 1737. Paa samme Tid som Informatorernes Retroenhed blev prøvet ved disse Spørgsmaal, modtog Økonom Piper, der meget tidlig havde afløst den første Økonom Korte, med hvem Frederik d. 4de var utilfreds, og iøvrigt roses som

en uegennyttig og redelig Mand, gjennem Ewald Ordre til for Directionen at give skriftlig Forklaring om, hvorfor han over 2 Aar ikke havde været til Alters. I sit Svar viser han stort Kjendskab til den Hellige Skrift; men han er ikke kommen ud over Opvækkelsens uklare Tilstande, og dadler stærkt, at man i disse Tider vil nøde og tvinge beknyttede Sjæle til dette fordærvede og af Antichristo oprettede Sacramente, som er saa vidt adskilt fra det, Paulus taler om, som Lys fra Mørke, Herrens Kalk fra Djævlens Kalk, 1 Cor. 10. Da hans Erklæring ikke blev funden tilfredsstillende, maatte han forlade Pladsen, der overdroges til det hidtilværende Bud Johan Hansen Lyder, som forblev i denne Stilling til sin Død 1768.

Imidlertid var Vaisenhuset ikke blevet ganske færdigt med den afskedigede Dyrhoff. Den 12te Januar 1735 meddeelte Hans Mossin, Sognepræst ved Trinitatis Menighed, Directeurerne, at han var bleven anmodet om paa Embeds Vegne at komme til en Studiosus i Skindergade, som var falden i urolige Tanker, og havde fundet ham liggende paa sin Seng. Denne Student angav dette at være Aarsagen til sin Sygdom, at han ikke fandt nogen sand og levende Tro hos sig; han klagede over sit forhen førte Liv og Levnet i kjødelig Tryghed og Sikkerhed, og svarede, paa Mossins Anviisning til Trøst udi vor Frelzers Død og Fortjeneste og i den Naades Pagt, som Gud havde oprettet med ham i Daaben, i stor Fortvivlelse, at saadan Trøst ikke var for ham, hvoraf Mossin mærkede, at han var bleven forgiftet af den nye fordømmelige Lærdom, som æder saa meget omkring sig. At saadanne falske Lærere havde bragt dette unge Menneske

paa saadanne tvivlsomme Tanker, havde han fuldkommen Beviis paa, da han hos ham havde fundet Dyrhoff, der af Vaisenhuset for sine ugudelige principia udi Troens Lærdom var udstødt. Ogsaa havde Præsten ved Vaisenhuset, Hr. Ewald, der for den Kgl. anstillede geistlige Commission for sin Urigtighed udi Lærdommen offentlig var bleven anklaget, og som var Forfatter til Fortalen i Tractaten om de 8 Saligheder, havt sin Gang til samme Person, hvorved denne var bleven ført udi disse tvivlsomme Tanker; det var derfor Mossins Begjering til Directeurerne, at de vilde tilholde Hr. Ewald som en suspect og berygtet Lærer at holde sig fra hans og Andres Menigheder, og passe den Menighed, som ham var betroet.

Ewalds Svar paa denne heftige Skrivelse er holdt i en smuk og værdig Tone. Bemeldte Student var 1ste Juledag kommen til Ewald i dennes Hjem, og havde med Skjelven og stor Bedrøvelse spurgt, om han meente, at der endnu var Haab til Naade for ham, som vitterligen havde syndet. Efterat Ewald havde trøstet ham ved at vise ham, at hans Synder ikke vare at ansee som Synd mod den Hellig Aand, hvad den Syge frygtede for, var han gaaet fra Ewald med bedre Mod. Anden Juledags Nat Kl. 2 blev der imidlertid af den Syges Broder banket paa under Ewalds Vinduer, med Begjering, at Ewald endeligen maatte komme hen til hans Broder, der var i en slet Tilstand. Ewald var da staaet op, havde taget Portneren med hen til den Syge, og var bleven hos denne en Deel af Natten; han havde endnu nogle Gange været hos ham, og denne een Gang ogsaa hos Ewald, og der var kommen nogen Ro over ham, da han kort efter paa For-

ældrenes Forlangende reiste hjem. Ewald forsvarer sig med, at han ikke kunde efterlade det, han havde gjort, uden at forsynde sig imod Gud og Næsten, og slutter med at ønske, at Herren ikke vilde tilregne Mag. Mossin hans blinde Nidkjerhed imod ham og andre redelige Sjæle. Denne Erklæring meddeelt under 10de Febr. Mossin med Tilføiende, at skjøndt han rettelig havde henvendt sig til Directeurerne i denne Sag, saa kunde de dog ei vel optage de mod Ewald gjorte positive Beskyldninger, saalænge de ikke for dem formaliter vare anbragte og paakjendte. Iøvrigt fortsatte Mossin sin heftige Polemik mod Pietisterne; men da han var bleven Sognepræst ved Nikolai Menighed, ved hvilken 2 pietistiske Katecheter vare ansatte, forløb han sig, da han paa Prædikestolen ved Navn angreb disse, og blev 1733 afskediget.

Ubehageligere maatte det være for Ewald, at han endnu samme Aar fik en Strid med et af Collegiets egne Medlemmer den theologiske Professor Marcus Wøldike. Den 23de September indsendte han til Directeurerne en Besværing over Wøldike. Ewald havde efter Collegiets Ordre forfattet nogle Prædikener, hvilke skulde som et Tillæg føies til Franckes Postil, eftersom nogle her i Landet brugelige Texter ikke fandtes i bemeldte Postil. Af disse Prædikener havde Wøldike udslettet den hele Prædiken paa Alle Helgens Dag og dernæst den første Part af Prædikenen paa 26de Søndag efter Trinitatis. Allehelgensdags Prædiken havde Wøldike strøget uden med et eneste Ord at give tilkjende, hvad derudi af ham holdtes for urigtigt. Paa den anden Prædiken havde han skrevet, at den indeholdt calvinistiske Meninger med Hensyn til Naadevalget,

idet den nægtede, at Naaden tilbødes alle Mennesker. Alt dette havde han udført uden i Forveien at indhente Ewalds Erklæringer, og i den Tilstand og med den Paaskrift indsendt Prædikenerne til Trykkeriet, hvilket vist nok vilde komme i Folke Munde, Ewald og hans Embede til Forkleinelse. Ewald antog, at den første Prædiken med Text af Matth. 5, 1—12 (Bjergprædikenenens Begyndelse) var bleven forkastet, fordi han i den havde fremstillet Salighedens Orden, i hvilken vi skulle søge at komme til Christus, gennem Syndserkjendelse, Anger og Ydmygelse til Troen paa Retfærdighed i og af den Herre Jesus, og den deraf følgende nye Lydighed i Kjærlighed og gode Gjæringer. Men han var forvisset om, at Intet heri stred mod Christi og Apostlenes Lærdom eller mod de symbolske Bøger, saameget mere som der heri ikke var tilsigtet nogen Udlæggelse, men kun gjort en Anvendelse. Med Hensyn til den anden Prædiken forstod Ewald ikke Beskyldningen for Calvinisme, da han i sin Udlæggelse af Matth. 11, 28: „Kommer hid til mig, Alle, som arbeide og ere besværede“, netop havde søgt at forestille, hvorledes Jesu Naade tilbydes alle Mennesker uden Forskjel, saa at han aldrig kunde tænkt, at Nogen kunde mistænke ham for den calvinske Antagelse, at Naaden kun tilbydes Nogle, hvilken han havde en stor horreur for. Muligen vilde Wøldike laste, at Ewald især havde henført de Ord: „som arbeide og ere besværede“ til dem, som ængste sig under Syndens og Lovens Byrder; men dette laa i, at Øiemærket i Tractationen ei havde ført det med sig herom udførlig at handle. Til Slutning udtalte han det Haab til Directeurerne, at de vilde forsvare ham og hans Embede mod ubillige Domme.

I det derefter følgende Directions møde fastholdt Wøldike i alt Væsentligt sin Censur, skjøndt han ingenlunde vilde beskyldte Hr. Ewald for nogen urigtig Lærdom; men da Kongens Lov tilholdt enhver Censor, saaledes at approbere Skrifter, at han dertil selv kan svare, kunde han ingenlunde svare til, at Matth. 5, 1 fg. kunde forklares som en Saligheds Orden, men vel som Saligheds Arvingers Beskaffenheder. Angaaende Matth. 11, 28 var Forklaringen af dette Vers om Naadens Almindelighed et gammelt Controverspunct mellem de Lutherske og Calvinisterne, hvorfor han ikke kunde med en god Samvittighed approbere den Forklaring, som var tvertimod. Med Hensyn til Ewalds Beklagelser over, at Maaden, hvorpaa Censuren var skeet, vilde komme ham og hans Embede til Forkleinselse, da var det jo Noget, der skete hver Dag, at Skrifter, i hvilke hele Sider og Blade af Censor ere udstrøgne, komme i Bogtrykkerierne, saa at hiin Frygt var ugrundet. Resolutionen faldt derhen, at denne Hs. Høiærværdigheds Declaration, skulde communiceres Hr. Ewald, og hvis Hr. Ewald, ved at ændre med nogle Ord de tvende erindrede Poster, vilde befordre disse Prædikener i den Stand, at de af Hs. Høiærværdighed kunde approberes, var han beredt at approbere dem.

I samme Aar blev der i Collegiet forhandlet om Trykningen af en ny Bibeludgave, og da der var reist betydelige Anker mod Udgaven 1732, blev det overdraget Wøldike at gjennemsee denne og besørge den nye Udgave.*) I denne stærkt bevægede

*) Med Hensyn til Bibeloversættelsens Historie siden Reformationen bemærkes Følgende. Den første Bibeloversættelse

religiøse Tid, der fremkaldte saa mange andre Skrifters Trykning, synes det, som om de nye Op-

udkom 1550 under Christian d. 3die og blev foretagen af det theologiske Facultet ved Kjøbenhavns Universitet. Dog har Christiern Pedersen havt en væsentlig Andeel i dette Værk. Blandt Facultetets daværende Medlemmer toge navnlig Ole Gyldenmund, Macalpin og Niels Hemmingsen foruden Sjællands Biskop Peder Plade Deel i dette Arbeides Fuldførelse. Oversættelsen lagde Luthers Bibeloversættelse til Grund og roses som et særdeles dygtigt Værk. Denne Oversættelse blev uden synderlige Forandringer under Biskop Poul Madsens Tilsyn optrykt i Folio 1589 og bærer Navnet Frederik d. 2dens Bibel. Under Christian d. 4de udvirkede Professor Hans Poulsen Resen, der senere efter Peter Winstrups Død 1614 beklædte Sjællands Bispestol 1615—38, kongelig Tilladelse til en ny Udgave af Bibeloversættelsen; denne udkom 1607, men var deri forskjellig fra de forrige, at den nøie sluttede sig til den hebraiske og græske Grundtext, i den Grad, at den ofte blev vanskelig at forstaae, og at Modersmaalet led derunder. Den blev senere Grundlaget for alle Bibeludgaver indtil den seneste Tid. Da man noget efter trængte til en ny Udgave, foretrak Facultetet Frederik d. 2dens Bibel for Resens, og det var hiin, der 1633 atter blev optrykt, med nogle faa Ændringer, der gik ud paa at forandre enkelte Steder, som man i Christian d. 4des strængt lutherske Tid mistænkte for at være affattede i calviniserende Udtryk, en Mistanke, der i det 16de Aarhundrede overhovedet hvilede over Melanchtons Disciple, og for hvilken her hjemme Niels Hemmingsen blev Offer. Resens Bibeloversættelse blev paany med Ændringer 1647 udgiven af Professor Hans Hansen Svane, der senere blev Sjællands Biskop 1655—68. Denne Bibel kaldes Christian d. 4des Bibel. Men iøvrigt var det Christian d. 3dies Bibel, der stadig blev optrykt, saaledes i Cassubens Udgave 1670, og 1699 i den saakaldte Christian d. 5tes Huus- og Reisebibel, udgiven af Laurentzen. Da Missionscollegiet 1715 fik Forlagsret til Bibler, maatte det blandt dettes Medlemmer navnlig blive Professor Hans Steenbuch, der besørgede denne Side af

lag af Bibeludgaverne, der paahvilede Steenbuch, men navnlig bleve besørgede af Ewald, have gjort større Krav paa Tid og Kræfter, end denne raadede over. Da der nu tilmed reistes Beskyldninger mod ham, at han i Udgaven 1732 i Parallelstederne havde søgt at virke for Udbredelsen af sine pietistiske Anskuelse, og Ankerne over Unøiagtighed i det Hele viste sig som befoiede, blev det, som bemærket, overdraget Wøldike at forestaae Udgivelsen af de næste Udgaver. Den første af ham besørgede Udgave udkom i lille Format 1737 og roses som et omhyggeligt Arbeide. Efterat Bibeloversættelsen derefter var bleven sendt til samtlige Biskopper i Danmark og Norge og til Professorerne med Anmodning om, til Missionscollegiet at indsende deres Bemærkninger, for at Oversættelsen kunde gjøres saa vidt muligt fuldkommen, udkom Udgaven af 1740, der blev lagt til Grund for alle senere, medens Christian d. 5tes Huus- og Reisebibel (altsaa Chri-

Collegiets Virksomhed, og da han foretrak Resens Oversættelse, blev denne for tredie Gang udgivet 1717 og fra nu af bestandig. Da det danske Bibelselskab oprettedes 1814, og Indbyderne til dettes Stiftelse, Biskop Münter, Proff. P. E. Müller, Thorlacius, J. Møller, Brøndsted og Pastor Mynster, udgave en Prøve paa en forbedret Oversættelse af det Ny Testamente, blev der d. 13de Dec. 1815 meddeelt dem kongeligt Commissorium. Den reviderede Udgave af det Ny Testamente udkom 1819 og blev autoriseret ved allerhøieste Resolution af 17de Febr. s. A. For det Gamle Testaments Vedkommende blev det 1865 af Kirkeministeriet overdraget Stiftsprovst Rothe og Dr. theol. Kalkar under Overtilsyn af Biskop Martensen og Professor Hermansen at foranstalte et lempeligt Gjennemsyn, sigtende til at bortfjerne de væsentligste og meest utvivlsomme Mangler. Den saaledes gennemsete Oversættelse blev autoriseret ved allerhøieste Resolution af 25de April 1871.

stian d. 3dies Bibel) til Brug for de nordslesvigske Menigheder paany blev optrykt 1738.

Da Bogtrykker Ernst Henrich Berling i Aaret 1740 havde eftertrykt en af Vaisenhuset udgiven Psalmebog og i det ifølge Vaisenhusets Begjering derefter afholdte Forhør havde villet begrunde sin Ret dertil i den Omstændighed, at Vaisenhuset intet Privilegium havde, blev det i et Directions møde vedtaget at ansøge Kongen om at erholde Privilegium i det Mindste paa Bibler og Ny Testamenter; thi Berling havde uden Modsigelse eftertrykt 3 af Vaisenhusets Bøger efter hinanden, nemlig Brochmands Postil, det Ny Testamente og Psalmebogen, hvilket ventelig vilde tilskynde baade ham og Flere til at vedblive med saadant Arbeide, der faldt dem heelt beleiligt, naar Vaisenhuset først havde afholdt Omkostningen med Oversættelsen og andre Udgifter.

Det derefter under 6te Mai 1740 udstedte Kgl. Privilegium lyder saaledes:

Vi Christian den Sjette, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, Gjøre alle vitterligt, at eftersom Os elskelige Præses og øvrige Vores Tilforordnede udi *collegio de cursu evangelii promovendo*, som Directeurer over Vores Vaisenhuus, for Os allerunderdanigst have ladet andrage, at Bogtrykkerne i Vores Kgl. Residentsstad Kjøbenhavn paa nogen Tid har begyndt at eftertrykke adskillige af de i Vores Vaisenhusets Officin oplagde Danske Bøger, paa hvilke Missionscollegium og Vaisenhuset haver anvendt anseelige Bekostninger, saavel med at lade corrigere og rette, efter den nu brugelige Orthographie, som med at oversætte af fremmede

Sprog, hvorved de uden videre Umage profiterer af Vaisenhusets derpaa anvendte Flid, Arbeide og Omkostning, Vores Vaisenhuus til største præjudice og Skade, som foruden de ordinaire Expenser maa fournerer Bøger til 100 Vaisenbørn, samt til 50 til 60 Børn uden Huset, som i Vaisenhusets Fattiges Skoler nyder Underviisning og Bøger, uden Betaling, for hvilke og andre flere Udgifter Byens Bogtrykkere ere frie, Da, paa det at de andre Omkostninger paa nogen Maade kan stoppes, og Værket, der ellers neppe skal kunne maintainere sig, holdes ved lige, — Saa have vi allernaadigst forundt og givet, saasom Vi og hermed forunder og giver Vores Vaisenhuus Privilegium, alene at lade trykke Danske Bibler og Nye Testamenter med alle Slags Skrifter og i alle Slags Formater, saa at ingen anden maa understaae sig, samme enten selv at eftertrykke eller andensteds eftertrykte at indføre og falholde, under To Tusinde Rigsdalers Straf til Vores Vaisenhuus eller anden gudelig Brug, samt alle eftertrykte Exemplariers Confiscation, Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre, under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Fridericksberg den 6te Maji A^o 1740.

Under Vor Kongelig Haand og Signet.

Christian R.

J. L. Holstein.

Efter Udstedelsen af dette Privilegium, ansøgte Berling om at maatte trykke færdigt et nyt Oplag af det Ny Testamente, som han havde paabegyndt efter Udgiven 1699, og hvis dette ikke kunde tilstedes ham, om da Vaisenhuset vilde afkjøbe ham Oplagets 4000 Exemplarer à 12 Sk. Stykket. Et

lignende Andragende indgaves af Bogtrykker Groth; hvorpaa der meddeelttes dem begge Tilladelse til at afhænde deres Oplag til 1ste Sept. 1741. Da Bogtrykkerne imidlertid vedbleve at eftertrykke de øvrige af Vaisenhuset udgivne Skrifter, blev det nødvendigt at søge udvirket Kgl. Forbud mod sligt Eftertryk de førte 8 Aar efter Udgivelsen.

Blandt Forandringer i Vaisenhusets Bestyrelse bemærkes, at Forstander Mahling 1734 blev Toldinspecteur i Kjøbenhavn, hvorefter Forstanderembedet gaves til den navnkundige Retslærde Professor juris Andreas Høier, der tillige blev Medlem af Directionen. Hans Gage blev kun ansat til 200Rd., hvilken han endog gav Afkald paa, da han 1736 blev Generalprocureur. Han døde 1739 og havde i Vaisenhusets Bestyrelse udfoldet den samme Dygtighed som i sine øvrige Embeder. Aaret i Forveien var han imidlertid i Forstanderembedet bleven afløst af Landsdommer paa Sjælland Johan Finckenhagen. 1740 udnævntes Justitsraad Enevold Falsen og Hofprædikant Professor theol. Erik Pontoppidan til at være Tilforordnede i Missionscollegiet og Directeurer ved Vaisenhuset. Denne sidste, der 1723 havde begyndt sin betydelige Embedsvirksomhed med at være Præst i Nordborg paa Als, havde ifølge Kgl. Mandat 1738 udgivet en Katechismusforklaring og 1740 en Psalmebog. Medens hiin skulde indføres overalt, blev Psalmebogen kun indført i Slotskirkerne og i de Menigheder, der vilde foretrække den for den hidtil brugte Kingoske Psalmebog af 1699. Ved dette Foretagende var det Kongens Agt at erhverve for Skolen og Kirken 2 autoriserede Bøger, der kunde tilfredsstille den af ham støttede og fremhjulpne religiøse Bevægelse. Pontoppidan blev Aaret efter

Kongens Død Biskop i Bergen; men da han 1755 vendte tilbage som Prokantsler ved Kjøbenhavns Universitet, tiltraadte han ikke igjen sin Plads i Missionscollegiet.

I Aaret 1735 opstod der Spørgsmaal om at anlægge et Vaisenhuus i Jylland, da Peter Wilhelmi ansøgte Kongen om, paa visse Betingelser for hans Underhold, at bortskjenke Nøvlinge Gaard, 1 Miil S. for Aalborg, til et lidet Vaisenhuus for Nørre Jylland. Men da de om Gaardens Tilstand indhentede Oplysninger lode meget ugunstige, fraraadede Directionen at modtage Tilbudet.

Med Hensyn til Vaisebørns Arv resolverede Kongen d. 21de Marts 1732, at den skal tilhøre dem, men være under Vaisenhusets Værgemaal, indtil den kan betrees dem; derimod skal Renten, eller hvis Kapitalen er betydelig, saa meget af Renten, som behøves, bruges af Vaisenhuset til deres Underhold; hvis Børnene døe, tilfalder Arven Vaisenhuset.

Børnene synes at være blevne optagne efter deres Tour, saaledes at de ere blevne indskrevne paa en Liste, og efterhaanden som Pladser bleve ledige, ere de blevne indtagne. Saaledes blev der svaret paa en Ansøgning af 3 Tjenestepiger, Maren Mikkelsdatter, Anne Pedersdatter og Malene Lisbeth Junge, om at et Drengbarn, som de i største Elenighed havde optaget fra Gaden, maatte i Vaisenhuset antages, at det var blevet indskrevet og skulde komme ind efter sin Tour. Og paa lignende Maade forholdt man sig med Artillerilieutenant Fabritius' 5 Børn, hvilke Christian d. 6te befalede efterhaanden indtagne. Med Hensyn til Spørgsmaalet, om uægte fødte Børn kunde optages, fulgtes ikke nogen fast Regel. Thi medens Vaisenhuset af Frederik d.

4de oprindelig var bestemt til ogsaa at optage Hittebørn og af Conventhusets Børn optog 36 saadanne, og medens hiin ovenfor omtalte af Tjenestepigerne antagne Drengs Forældre i Andragendet ikke nævnes, besvarede Directeurerne bemeldte Spørgsmaal ved given Leilighed i reent modsat Retning, da de nægtede at optage et Barn, hvis Forældre kun havde været trolovede og ikke ægteviede.

Af de mellem Vaisenhusets Direction og dets udgaaede Elever førte Correspondancer fremgaaer, at Stiftelsens opdragende Virksomhed har baaret god Frugt. Anledning til Brevvexling gaves, naar Eleverne havde noget at bemærke om den Lære, hvori de vare anbragte, saaledes f. Ex. da en Vaisedreng indsendte Klage over, at han altfor tidlig var kommen til den bedrøvelige Kjøge By, da Kjøbmanden, han skulde til, havde taget en anden, eller naar de, forskyldt eller uforskyldt, befandt sig i Nød; men selv Ansøgninger fra Elever, der af Directionen vare idømte et midlertidigt Ophold i Børnehuset, ere affattede i nogenlunde godt Dansk og med en tydelig Haandskrift. Opdragelsen har ikke været forfinet. Da der gik for meget Klæde med, præsenterede Curator Niels Hendricksen i et Møde 1729 et Par Læderbuxer, hvorefter det blev vedtaget, at Drengene i Stedet for det ene Par Klædesbuxer skulde have et Par Læderbuxer, og da der gik for mange Tinskeer itu, skulde Børnene herefter spise med Jernskeer; men Stiftelsesdagen, d. 11te October, fik de alle nye Klæder. Tugten var alvorlig, og man gik grundig tilværks. Da der førtes Klage over den Uskik, der var indkommen iblandt Børnene, idet de oftest løb hid og did under det Skin, at de maatte være paa Manufacturet, Bogladen, Apotheket o. s. v., skulde et Reglement forfattes

for at standse Confusionen. I et Directions møde 1735 blev det vedtaget, at 2 Vaisendrenge, der vare løbne fra deres Mestere og indbragte paa Vaisenhuset, skulde, hvis de fandtes skyldige, som før er skeet ved lignende Forseelser, offentlig for alle Børn og af Børnene selv pidskes. I et andet Møde idømtes 2 Pigebørn, der flere Gange havde stjålet, den Straf, først i alle Børns Paahør at formanes og tilrettesættes offentlig af Præsten, derefter i Pigebørnenes Nærværelse at straffes af Læremoderen, og endelig nogle Dage at indsættes paa Vand og Brød og saalænge i Spisetiden knælende see Børnene spise. Og da en Præceptor klager over en Drengs haardnakkede Ondskab, der ved ingen Skoledisciplin kunde bøies, resolverede Directeurerne, at han ved første Ondskabs Øvelse paa 1 Maaned eller noget skulde sættes i Børnehuset. Men med Samvittighedsfuldhed sørgedes der for Børnenes Anbringelse efter Confirmationen, og man søgte at sikkre sig gode Principaler, deels ved Correspondance med Byraadet paa Stedet og deels ved at oprette Contracter med Principalerne. Hvor Evnerne syntes at fortjene en Uddannelse, større end den gaves i Vaisenhuset, skyede man ikke de dermed forbundne forøgede Udgifter. Efter Inspecteur og Directeur Andreas Høiers Begjering udtoges 1737 8 Drenge til Uddannelse som Katecheter eller Handelsbetjente i Grønland, og naar Drenge egnede sig til at studere, sørgedes der for deres Anbringelse i en Latin-skole.

II.

1741—1795.

Af de i Vaisenhusets Archiv beroende Actstykker, der vedkomme Tidsperioden fra 1741 til 1795, fremgaaer det, at den Stiftelsen indrømmede Skattefrihed alt tidligt fremkaldte Tvivl og gav Anledning til forskjellige Forhandlinger med Kjøbenhavns Magistrat. Instruxen af 21de Juli 1727 § 5 indeholder herom følgende Bestemmelse: „Og ville Vi allernaadigst, at ermeldte Vaisenhuus med alle dertil hørende og herefter tilkommende Huse og Vaaninger, saalænge det et Vaisenhuus er, og dertil hører, for alle Paalægge, saasom Grundskat, Indquartering og andre Byrder, under hvad Navn samme nævnes kan, aldeles skal være fri og forskaanet; ligesaa skal alle og enhver, som sig udi dette Vaisenhuus og dertil hørende Huse opholder, eller dermed er incorporeret, og deres Folk for alle personelle Skatter, hvad Navn de og have kan, være fri og forskaanet.“

Da der ikke destomindre i 1731 var foretaget Udpankning for resterende Brandstyr hos Stiftelsens Økonom, blev der herover af Directionen ført Anke, uden at det dog sees, hvorledes Udfaldet er blevet; senere i 1741 blev der af Directionen gjort Indsigelse

imod, at der afkrævedes Økonomen nogensomhelst Afgift i Anledning af hans Bryllup. I Aaret 1743 gjorde den ved Stiftelsen ansatte Chirurg gjældende, at han paa Grund af denne sin Stilling ikke kunde være pligtig at svare den af ham affordrede Ind-quarteringsskat, men Spørgsmaalet herom bortfaldt, da det oplystes, at han havde ophørt at bruge det Barbeeramt, som hans afdøde Fader havde drevet. Med Hensyn til Formueskatten blev der i 1746 afgivet den Resolution, at Fritagelse for at udrede denne Skat ei kunde indrømmes, da den ikke kunde betragtes som personel, og ved Cancelliskrivelse af 25de Juni 1765 blev det bestemt, at Vaisenhuset skulde fritages for Grundskat og Renovationspenge, og dets Beboere for Extraskat. Derimod skulde det yde det paa dets Grundtaxt lignede Contingent til Conventhuset, da det Kgl. Rescript af 2den April 1762 befalede, at denne Udgift skulde svares saavel af Hs. Majestæts Slotsgrunde, som af alle andre private og publique Bygninger, i hvad Slags Privilegier og Friheder samme end maatte være benaadede med. Med hvilken Nidkjærhed Vaisenhuset vaagede over Skattefriheden fremgik blandt Andet i en saare tvivlsom Sag 1758, da Præsten Jørgen Borch fra Vestindien i Vaisenhuuskirken af dennes Præst Lindegaard viedes til et Fruentimmer, der i 13 Aar havde været i Vaisenhuset, og Inspecteur Finckenhagen nægtede at betale de af Magistraten i den Anledning krævede Consumptionspenge, hvorimod denne gjorde gjældende, at Consumptions- eller Copulationspenge ikke kunde regnes til personelle Skatter, og at disse Penge desuden ei udrededes af Bruden, men af Brudgommen, der ikke var incorporeret i Vaisenhuset, samt anmodede Directionen

om, at der maatte blive tillagt Inspecteuren og Præsten Ordre, at herefter ingen Copulation der maatte foretages, førend Consumptionen var bleven betalt til Stadens Kæmner, Skolen, Sangværket, Stadsmusikanten og deslige, efterdi det vilde blive til alt for stor Consequence, om det skulde komme i Brug, at de, der lode sig copulere i Vaisenhuset, skulde derfor være befriede. Directionen gav imidlertid Inspecteuren Medhold og forsvarede Pivilegiets Anvendelighed ved denne Leilighed.

Denne Meningsforskjel var iøvrigt uden nogen videre Betydning for Stiftelsens Forhold til Magistraten, idet man gjensidig med Velvillie kom hinanden imøde. Medens Directionen gjerne antog sig de af Magistraten anbefalede forældrelose Børn, mødte den fra dennes Side Beredvillighed, naar den af en eller anden Grund (Legemsvanførhed, Taabelighed eller Skarnagtighed) maatte søge Hjælp hos det under Magistraten henhørende Conventhuus til Anbringelse udenfor Vaisenhuset. Da nogle ryggesløse Tiggerdrengge havde fundet paa at forstyrre Gudstjenesten i Vaisenhusets Kirke ved at gaae fra Stol til Stol og trygle, uden at Kirkebetjentene kunde hemme det, anmodedes de Committerede ved Conventhuset om at lade en eller anden af de Fattiges Fogeder imellemstunder indfinde sig i Kirken. Den i sin Tid af 3 Tjenestepiger optagne forladte Dreng, der senere kom ind i Vaisenhuset, artede sig ikke vel, men løb nogle Gange bort, hvorfor der ansøgte om hans Indtagelse paa nogen Tid i Børnehuset. Men da Conventhuset erklærede, at det ikke var tilladt at optage nogen der uden foregaaende Lov og Dom eller for Betleri, tilraadedes det at sætte ham i Møens Tugthuus, hvor han snarere kunde bringes

til Bedring end i Børnehuset, hvor der var en Samling af saadanne Folk, som for Liderlighed eller anden Ondskab vare indkomne. I Overeensstemmelse hermed bragtes han til Møen. Ligeledes sørgede Magistraten for, at der 1757 blev anviist Vaisenhuset en ny Kirkegaard ved Lille Ravensborg i Stedet for den hidtil benyttede ved Halmtorvet, da de indenbyes Kirkegaarde krævedes nedlagte og Assistentskirkegaarde bleve indrettede udenfor Nørreport.

Efterat en Knytteskole for Pigerne 1739 var bleven indført, indrettedes efter Pontoppidans Forslag 1741 en Knipleskole, der bestod til 1754, da Prindsesse Charlotté erklærede, at hun hellere vilde anvende sine dertil skjenkede Penge paa den fattige Skole. Denne, der ogsaa kaldtes Charitéskolen, havde Localer i Vaisenhuset og bestyredes af sammes Direction, men holdtes som en særskilt Skole med egne Lærere og var bestemt for saadanne fattige Børn, der ikke kunde indtages i Vaisenhuset. Den var grundlagt ved private Gaver, der dog tildeels vare gaaede over i Vaisenhusets Capital, hvorfor Ewald 1743 indtrængende anbefalede at holde dens Capitaler udenfor Vaisenhuset, at give den en særlig Foundation og hellere have faa i den og hjælpe grundigt, end mange Børn og derved udsætte sig for at „maatte lade det hele Værk cessere“. Ewalds Forslag blev taget til Følge, og det blev besluttet af tidligere Gaver til denne Skole at danne et Fond paa 1200 Rd. Skjøndt der endnu vedblev at tilflyde dette forskjellige Pengegaver, maatte Skolen dog i Regnskaberne opføres med en Aar for Aar stigende Underbalance, til hvis Dækning der ingen Udsigt gaves, af hvilken Grund Charitéskolen atter ophævedes for Pigerne Vedkommende 1763 og et Par

Aar senere ogsaa for Drengenes, hvorefter dens sidste Lærer Jens Brostrup fik Pension til sin Død, der indtraf 1798. Tiden under Frederik d. 5te var i det Hele ikke gunstig for slige Anstalters Vedligeholdelse ved private Bidrag. Ogsaa Gaverne til Vaisenhuset indgik mindre rigeligt, og endog Menighedens Bidrag i Tavlepengene synes i Ewalds sidste Tid at have været i Aftagende, men stege atter, da Lindegaard ved dennes Død blev Præst. Derimod vedblev Bryggerlauget fra 1742 hver 1ste Mai at sende Vaisenhuset 100 Rd. Man forventede, at Regjeringen skulde gjøre Alt, og denne var heller ikke-uvirksom. Saaledes udbad Kongen sig 1749 Missionscollegiets Beregning over, hvad en Stiftelse for Hittebørn vilde koste, men efter at have modtaget Collegiets Overslag, foretrak han at lade den videre Forhandling herom føre med Conventhusets Direction. Dette førte til Oprettelsen af Opfostringshuset, Almindeligt Hospital, samt senere til Indretningen af Fødsels- og Pleiestiftelsen ved Enkedronning Juliane Marie 1785.

Ewald havde efterhaanden opnaaet en anseet Stilling i Vaisenhuset. Hans Forhold til Inspecteur Finckenhagen var venskabeligt, og hans Skrivelser til denne fra hans landlige Ophold i Petersborg ved Hørsholm vare holdte i en meget fortrolig Tone, selv hvor de angik Embedssager. Ewald var med Aarene kommen til større Ro og forberedte i disse Aar Udgivelsen af sit Hovedværk, den Bibelske Concordants, hvis sidste Deel udkom 1749. Hans Forhold til Directionen havde efterhaanden forbedret sig, navnlig siden Pontoppidan var bleven Medlem af denne, og han erholdt derved stor Indflydelse paa Læreres Antagelse, ligesom han ogsaa 1746

bevirkede en uheldig Læremoder fjernet. Et Vidnesbyrd om Regjeringens Anerkjendelse blev der givet ham, da han 1747 blev udnævnt til professor theologiae extraordinarius ved Universitetet, og da Pontoppidan 1748 blev Biskop i Bergen, udnævntes Ewald i hans Sted til Medlem af Missionscollegiet og Directionen. Ewald døde den 17de Novbr. 1754 og fik til Efterfølger i Directionen Hofpræst Friderik Qvist, og i Præsteembedet Hans Lindegaard, der forhen havde været Lærer ved Vaisenhuset og i Mellemtiden efterhaanden været Præst i Glenstrup, Ebeltoft og Fruesogn i Aarhus. Ligesom Ewald i sin første Periode havde draget en talrig Menighed til Kirken, saaledes lykkedes det ogsaa Lindegaard paany at fylde Vaisenhuuskirken med Tilhørere. Han døde 1770 og testamenterede Vaisenhuset sin Eiendom, der udbragtes til 1544 Rd. 2 Mk. 12½ Sk.

Med Hensyn til Vaisenhusets indre Tilstande maa det vække Forundring, at der i Slutningen af Christian den Sjettes Tid, altsaa endnu under den pietistiske Periode, forlyder Anke over en blandt Børnene indsnegen Luxus. 1742 indgav nemlig Økonom Lyder Klage over „det aparte Linned, som nogle af Børnene havde i Vask, Drengene med Halværmer, Krager, fine Halskluder og Bind, Pigebørnene Nat-Sætter, Strygebaand, Ørehalter, Kosklæder, Halværmer, som de efterhaanden lagde sig til, der tog megen Tid bort til at dippe, stryge, handle, og at de gjorde bedre, at de gjemte sligt, indtil de kom ud af Huset, og imedens de vare herinde, lode sig nøie med det, dem af Huset gaves“. Muligen kunde dette forklares af, at Finckenhagen og Ewald havde begyndt til Optagelse at foretrække Borger- og Præstebørn og udenfor Reglen

at optage dem forlods, hvorfor Directionen 1743 fandt sig beføiet til at indskærpe, at der i Vaisenhuset skulde være 40 Matros- og Soldaterbørn, og at Børnene skulde indtages efter Tour. Hvor strængt dette sidste end blev overholdt, kunde det ikke forhindre, at Kongen samme Aar befalede, at 2 Pigebørn, uden at oppebie Touren, i de 2 først udgaaendes Sted strax skulde indtages, dog at denne Kgl. expresse Befaling blev holdt hemmelig og taus. Af anden Art var derimod en Kgl. Befaling 1749, at 2 Dreng afblandede Ægteskaber, Faderen katholsk og Moderen luthersk, mod Faderens Løfte opdragne som Katholiker, skulde fratages Forældrene og indsættes i Vaisenhuset som supernumeraire, samt behandles og udstyres som Vaisebørn. Den ene Dreng, som løb bort fra Vaisenhuset hjem til Faderen, fik dog Tilladelse til at være hos denne og forblive Katholik, naar han ei selv vilde skjønne paa den Anledning, som var bleven given ham til at oplæres i den evangeliske lutherske Religion.

Der findes iøvrigt adskillige Antydninger om, at Vaisenhusets indre Forhold have ladet endeel tilbage at ønske, og det synes, som om Skylden væsentlig laa hos Lærerne. 1743 blev der for disse indført et stigende Mulcysystem, der kunde ende med Cassation, naar de ikke overholdt den dem givne Instrux; og 10 Aar efter førtes en heftig Strid om Spisen mellem Lærerne og Økonomen, samtidig med at der klagedes over Uskikkelighed hos Børnene, hvorfor Lærerne fik Tilhold om at have mere Tilsyn, foregaae dem med et godt Exempel og ikke give dem Forargelse ved indbyrdes Tvedragt eller anden ubetænsom og lastelig Opførsel. Ved disse Formaninger til Lærerne meente man at have fjernet

de indsnegne Mangler og udstedte 1753 Indbydelse til alle honette Folk til at see Vaisenhuset for at dæmpe det onde Rygte, Huset var kommet i. En meget uheldig Lærer var Normanden Niels Magnusen Lym, der sees idelig at være kommen i Strid med Mennesker i høist forskjellige Stillinger. Da han trængte sig ind i Arresthuuspræsten Rothenburgs Embede ved, mod dennes Villie, at besøge Forbrydere og forberede dem til Døden, indgav Rothenburg til Collegiet en vidtløftig Klage, hvori paaankedes adskillige uforsigtige Ytringer af Lym om, at Ølhuse vare ligesaa anvendelige til Bedehuse som Kirkerne, og hvori Lym beskyldtes for at have brugt ringeagtende Ord om Collegiets Præses Grev Holstein. Kort efterat denne Strid ved en Lym af Collegiet afæsket Erklæring var bleven bilagt, blev han uenig paa Gaden med en Grenadeer, med Vaisenhusets Skomager om leveret Arbeide, og med Læremoderen om Børnenes Linned, ved hvilken Leilighed denne kaldte de 2 andre tilstedeværende Lærere til Vidne paa hans Ytringer; i det derefter stedfindende Møde hos Finckenhagen „imiterede han ufornuftige og absurde gestus med Arme og Been, hvilke de to omtalte Vidner nægtede, at hun havde gjort“. Endelig fik han sin Afsked 1756 med 100 Rd. aarlig Pension, men blev samme Aar under sit Ophold i Asminderød „overfalden af Præsten Paludan og af denne ilde tilredt i Ansigtet“. Nogen Tid efter reiste han til sin Fødeby Bergen, hvor han prædikede og holdt Skole og kunde derfra til Collegiet hjemsende fortrinlige Anbefalinger for Begavelse og god Vandel. Men da dette intet Hensyn tog til hans Ansøgninger om geistligt Embede, forfaldt han mere og mere og blev 1765 fjernet fra

Skolen i Bergen. 1767 forlod han sin Hustru i Norge og reiste til Kjøbenhavn, hvor han døde i Elendighed. Han rostes for herlige Naturgaver, men var tidlig forknyttet ved Armod og det Vanrygte, hvori han var kommen. Naar han i sine Ansøgninger ønsker Guds Velsignelse over Kongen med al den Velsignelse, som Guds Ord har i Løfte, Guds Børn har i Vente, og Guds Himmel har i Eie, vidner dette og andre lignende Yttringer vel om, at han forstod at anvende religiøse Talemaader; men da disse i Længden ikke indvirkede grundigt paa hans eget Livs Forbedring, kunde det ikke hjælpe, at Grev Holstein længe bevarede Gunst imod ham, og han endte som et ulykkeligt Menneske.

Den 19de Juli 1737 gaves Kgl. Privilegium til Vaisenhuset ene at trykke Pontoppidans Katechismusforklaring, kaldet „Sandhed til Gudfrygtighed“, under 500 Rd. Straf til Vaisenhuset eller anden gudelig Brug. Dette skulde imidlertid aarlig uden Betaling levere 1500 Exemplarer, som til Fattige i Stifterne kunde uddeles. Skjøndt denne Katechismus udmærkede sig ved sit let fattelige Sprog, vakte dog saavel dens Vidtløftighed som dens pietistiske Retning Modstand flere Steder, og navnlig førte Biskop Ludv. Harboe i Holum Klage over den Vrangvillighed, hvormed den blev modtagen i Holum og Skalholt Stifter. Da den imidlertid 1738 var befalet indført overalt, trængte den efterhaanden igjennem. Men da der snart begyndte forskjellige Steder at udkomme Uddrag af Forklaringen, blev Missionscollegiet sat i en vanskelig Stilling, deals med Hensyn til Spørgsmaalet, om en saadan forkortet Udgave turde benyttes, og deals i Henseende til det Pengetab, Vaisenhuset led ved at dets Privilegium

saaledes blev omgaaet. Tilsidst ansøgte Collegiet Kongen 1771 om at maatte fritages for det Paalæg, hvert 3die Aar at bortskjenke 4500 Exemplarer, efterdi de stadig udkommende Uddrag og Forkortelser ved den indførte Trykkefrihed endnu mere end hidtil vilde paaføre Vaisenhuset Tab; men enhver Bekymring herfor blev samme Aar gjort overflødig, da Struensee ophævede Stiftelsen.

Medens Vaisenhuset for Tiden gennem sin Boghandel næsten udelukkende forhandler Bibler, Psalmebøger og Katechismer, drev det derimod i forrige Aarhundrede en ikke ringe Boghandel, men kun med sine egne Forlagsskrifter. Blandt disse kunne mærkes: M. Wøldicke, *compendium theologiae theticae*, Pontoppidan, *annales ecclesiae Danicae*, Ahrents sande Christendom, Ahrents Urtegaard, Brøchmands Postil, Egede, Beretning om Grønland, Jersin, Livsens Vei, Kempis, Christi Efterfølgelse, Rambachs Skrifter, Speners og Franckes Skrifter, Broersens Psalmer, Svenske Akademies Skrifter, Munthe, *grammatica græca*, Møller, *cimbria litterata*, den islandske Bibel, det grønlandske Ny Testamente, Pontoppidan, Norges naturlige Historie, Jessen, Norsk Beskrivelse, Videnskabernes Selskabs Skrifter, Holberg, *Universalhistorie*, Slange, *Historie af Christian d. 4de**), Skrifter om det grønlandske Sprog, Pater Hell *observatio transitus Veneris ante discum Solis*, d. 3. Juni Wardoehusii, Pater Sajnovic, *demonstratio idioma Ungarorum et Lapporum idem esse*, o. m. fl. Ifølge Kongelig Resolution af 14de Dec. 1753 skulde Vaisenhuset, ligesom det leverede 3

*) Forlagsretten til denne Bog var 1758 skjenket Vaisenhuset af Frøken Büssing.

Exemplarer af hvad der trykkedes til Kongens Bibliothek, levere 1 Exemplar til Universitetsbibliotheket.

I Aaret 1741 fallerede Vaisenhusets Boghandler Preuss og rømmede ud af Landet, hvorefter Bogladen overdroges til Jahn, der havde været i hiins Tjeneste. Ved dennes Død 1746 antoges Bogfører Mumme og Rothe, hvilken sidste døde kort efter. Ved Mummess Død 1756 blev hans Bogfører I. B. Ackerman Boghandler, og da denne fratraadte 1760, antoges Ole Saxtorph, der bestyrede Bogladen til sin Død 1797. Han giftede sig med Læremoderen Dorothea Seckman, der overlevede ham til 1807. Bogtrykkeriet styredes af Kisel fra 1716 til hans Død 1765, da hans Svigersøn Gerhard Giese Salicath overtog det indtil 1781, da han paa Grund af Svaghed afgik med en aarlig Pension af 220 Rd.

Den af Christian d. 6te 1739 nedsatte Commission til at revidere Bibeloversættelsen indsendte, efter 1748 at have udgivet det Ny Testamente, 1758 til Geheimeraad J. L. Holstein den nye Danske Oversættelse af de 5 Mose Bøger ledsaget af en Skrivelse, hvori den udtalte, at „Oversættelsen maaskee turde findes at være bedre end de allerfleste, som nu læses i noget Sprog“, samt indstillede, at denne første Deel af det Gamle Testamente maatte blive trykt, hvorefter den udkom 1750. Commissionens daværende Medlemmer vare Universitetets Procantsler Pontoppidan, de theologiske Professorer P. Holm, R. Goiske, Bang, den hebraiske Professor J. C. Kall, Hofpræst Quist og Philologen Munthe. I sin Indstilling til Holstein udtalte Commissionen sin Beklagelse over Tabet af Ewald, hvis bekjendte Flid og Indsigt i Hovedsprogene og det bibliske Studium den vilde savne.

Imidlertid forblev den autoriserede Text upaavirket af Commissionens Arbeide, og skjøndt denne endnu en Tid lang vedblev ved indtraadte Vacancer at completeres, var det ikke forunderligt, at den efterhaanden trættes ved det frugtesløse Arbeide, saa at den 1769 afgav en Erklæring, undertegnet af P. Holm, Kall og Kramer, der gik ud paa, at den ikke havde havt Leilighed til at revidere det Ny Testamente fra 1748.

Lauritz Stiestrup skjenkede 1766 500 Rd. „til Bøgerne i Messefaldskirkerne at vedligeholde“, hvilken Capital skulde staae urørt, indtil den af Renterne opvoxede til 1000 Rd., af hvilken Fond de manglende Bøger skulde suppleres, saavidt Renterne kunde tilstrække. Capitalen bestyredes af Vaisenhuset. Det af ham oprettede Testamente om hans og Hustrus Midlers Anvendelse til gudeligt Brug er af 2den Dec. 1748 og confirmeret 17de Juni 1749. Men allerede medens han levede, anvendte han sine Midler til gudelige Bøgers Udbredelse og anmodede 1759 Vaisenhuset om at erholde Bibler, Psalmebøger og Brochmands Postiller for nedsat Priis til Uddeling i Sogne med flere Kirker, for at Degnen for Menigheden kunde oplæse en Prædiken de Søndage, paa hvilke Præsten ikke kunde naae at besørge Guds-tjenesten i Sognet.

Da Vaisenhusets Økonom Commerceraad Lyder døde 1768, beholdt hans Enke Økonomien. I Anledning af dette Dødsfald begyndte en Forhandling mellem Hofretten og Vaisenhuset om hans Dødsbos Administration, paa hvilken begge gjorde Fordring. Ifølge Instruxens 5te Artikel var der givet Vaisenhuset en egen Jurisdiction, under hvilken Alle, som hørte til Vaisenhuset, skulde henhøre, undtagen i

Sager, som ikke angik dette, hvilke skulde henhøre under Borgretten eller Hofretten. Det var en Selvfølge, at der let kunde indtræde Tilfælde, hvor det maatte være tvivlsomt, under hvilken Jurisdiction en Sag skulde henregnes. Allerede 1737 havde Andreas Høier reist Spørgsmaal, om et i Apotheket mellem Svenden og en Jøde forefaldet Slagsmaal henhørte under Vaisenhuset eller Borgretten; dette sidste vedtoges. I Almindelighed erholdt saadanne Spørgsmaal kun Betydning, naar Vaisebørn arvede eller ved deres Optagelse eiede Noget, i hvilke Tilfælde Finckenhagen stedse drog Omsorg for deres Midlers Overflyttelse fra den stedlige Jurisdiction til Vaisenhusets Værgemaal. Ved de underordnede Betjentes Død havde Hofretten hidtil intet Krav gjort paa Boets Bestyrelse; men da Lyders Dødsbo var større, og han tilmed havde Titel, fremkom den med Fordring paa dets Administration og støttede den paa, at han havde været en kongelig Betjent. I en allerunderdanigst Erklæring afviste imidlertid Directionen dette Krav som ubeføiet og uberettiget, da Økonomen hørte til de subalterne Betjente, der beskikkedes af Inspecteuren, og hans Titel ikke kunde gjøre ham til kongelig Betjent, og denne Erklæring blev af Kongen givet Medhold. En Jurisdiction af anden Art udøvede Vaisenhuset, naar Politiretten i Anledning af confirmerede og anbragte Børns Forseelser begjærede Directionens Erklæring; saaledes blev 1743 en Dreng, der var ansat hos en Skomager, og som stjal fra denne og hans Huusfolk, sat i Børnehuset, medens det Stjaalne blev erstattet af Vaisenhuset.

Da Vaisenhuset efter nogle Aars Erfaring ønskede at opgive Apothekets Drift og at bortforpagte

denne, fik det et Tilbud fra Stadens 5 Apothekere, i hvilket disse erklærede sig rede til En for Alle og Alle for En at overtage Forpagtningen. Dette Tilbud vilde man dog ikke indlade sig paa, hvorimod Apotheket 1742 paa 10 Aar bortforpagtedes til dets hidtilværende Bestyrer Gynther fra Halle for 1000 Rd. aarlig. Skjøndt Forholdet til ham i det Hele var godt, synes han dog at have været vanskelig at tilfredsstille med Hensyn til de Værelser, han begjærede, hvorfor Finckenhagen 1743 tilraadede, at „man skulde holde sig til den med ham indgaaede Contract og sætte Grændser for hans umaadelige Begjerlighed“. Under hans Bestyrelse kom Apotheket i Anseelse og maa have indbragt ham ikke ringe Fordeel, hvilket foranledigede Directionen til, da Contracten var udløben, ikke at fornye denne, men at stille Forpagtningen til Auction. 1753 blev Jacob Buuss høistbydende med 2101 Rd., medens Gynther, der alt 1746 eiede Løveapotheket og der døde som en rig Mand, kun bød 1200 Rd. Inventariet vurderedes til 6000 Rd., hvilken Sum Buuss skulde stille i Caution, og for hvilken hans Broder Brygger Buuss gav Pant i sin Gaard paa Amalienborg. Det viste sig imidlertid strax, at den nye Forpagter havde indladt sig paa Betingelser, som han ikke kunde opfylde, og at han kun for at erholde „det kjære Levebrød“ havde overtaget Forpagtningen under saa haarde Vilkaar. Allerede 1755 bad han om Afslag først med 901, senere med 601 Rd.; men da Directionen var kommen til den Erkjendelse, at Vaisenhuset ikke var tjent med ham, der ved sin hele Adfærd erhvervede sig Tilnavnet den gale Buuss, og at Apotheket forfaldt under ham, krævede den, at han enten skulde holde den ind-

gaaede Contract eller søge om Entledigelse, saa meget mere som han ved Auctionen var bleven advaret mod den høie Afgift. Da han ikke kunde betale denne, gjordes der 1758 Execution hos ham, og da hans Broder heller ikke kunde betale, stilledes dennes Gaard paa Amalienborg til Auction, dog uden at Nogen bød paa den. Apothekets Forpagtning sattes paany til Auction og blev tilslaaet Platfuus for 1475 Rd., som han strax forudbetalte. Men allerede 1759 indgik ogsaa denne med Begjering om Afslag, idet han beviste, at han i det første Aar havde havt et Underskud af 1881 Rd.; og da han var „en habil og stræbsom Mand“, mødte hans Ansøgning velvillig Opmærksomhed, idet man dog foreløbig vilde see Tiden an. Da han 1760 indgav Andragende om ganske at fritages for Contracten, efterdi han ellers vilde ruineres, udbødes Forpagtningen atter til Auction, ved hvilken han blev høistbydende med 1012 Rd., hvilket Bud antoges. Han og hans Enke efter ham beholdt Apotheket til 1773. De roses begge for Retskaffenhed og døde i Fattigdom. Vaisenhuset tabte ved Buuss c. 1500 Rd.

Med Hensyn til Vaisenhusets Embeder i Tidsrummet 1741—71 bemærkes Følgende:

Ifølge Kgl. Resolution 1750 skulde Capellaniet nedlægges, naar daværende Capellan Heidemarch blev befordret, og en af Præceptorerne skulde da ordineres for i Præstens Forfald at kunne varetage ministerialia. Capellanposten blev bortgivet efter en for Directeurerne afholdt Prøveprædiken, medens der ved Præsteembedets Besættelse forholdtes som ved andre geistlige Embeders Bortgivelse, kun med den Forskjel, at Ansøgningerne om denne Post ind-

sendtes til Directionen, der havde jus vocandi og gjorde Indstilling til Kongen om hvem den ønskede, en Indstilling, som dog ikke altid toges til Følge. Med Hensyn til Gudstjenestens Længde havde Kongen 1739 befaleet Johannes Bartholomæus Bluhme, tydsk Hofprædicant og General-Kirke-inspector, at tilkjendegive Vaisenhusets Præster, at det ei maatte være dem tilladt at prædike over een Time, og at Inspecteuren, naar de herimod skulde forsee sig, strax efterat Prædikenen var endt, var beordret til at affordre dem 2 Rd. Mulct til de Fattige, hvorimod han, hvis han forsømte dette, skulde betale samme Mulct. Da Lindegaard blev Præst, gaves der ham en Instrux, hvori blandt Andet følgende Forbøn blev paalagt: „Naar Forbøn skulde forlanges af Nogen paa Prædikestolen, da bliver det ikke nægtet, for hvem det og er, enten noget sendes eller ikke, men hvad som sendes, bliver alene til Vaisenhusets Nytte. Men begjeres å parte Forbøn for Nogen, som er i Nød, lader Præsten strax lyde den lille Klokke og forsamler alle Børnene op i Kirken, hvor da Præsten gjør den begjerte Forbøn og alle Børnene med bøiede Knæ, beder med Børnene, underviser og om denne Bønnens Pligt og formaner til at bede hjertelig og til Taknemmelighed mod Gud og deres Velgjørere“. Ved Lindegaards Død 1770 beskikkedes i Præsteembedet Bernt Sverdrup, Capellan til Lands Præstegjeld i Aggershuus Stift. *)

*) Vaisenhuuskirken regnedes for et Annex til Slotskirken, hvis Præst var Vaisenhuspræstens nærmeste Foresatte. Derfor var Hofpræsten hyppig Medlem af Directionen (Hersleb 1727, Pontoppidan 1740, Quist 1754, Schmidt

Da Lægen Dr. Lodberg Friis 1747 blev Professor ved Universitetet, beskikkedes 1752 Jens Vilhelm Bing som Læge, men døde allerede 1754, hvorefter Friis Rottbøll antoges.

Da Curator Hemmer efter 25 Aars Function paa Grund af Svaghed 1757 ansøgte om Entledigelse, og Etatsraad Kløcker 1762 udtraadte af Curatelet og blev Medlem af Directionen, beskikkedes dette Aar Raadmændene Hans Holst de Place og Johan Diderich Bechman til Curatorer; samme Aar fra- traadte Etatsraad Oluf Blach sin Curatorstilling, efter at have sat de 2 nye Curatorer ind i Forret- ningerne. Fra 1757 til 1762 var der altsaa kun 2 Curatorer, Kløcker og Blach, og ved dennes Fra- trædelse fungerede atter kun 2, de Place og Bech- man, indtil 1767, da tillige Raadmand Morten Munck blev beskikket; men Place var dengang svagelig og døde et Par Aar efter. Derimod nævnes 1762 ikke færre end 5 Directeurer foruden Cancellipræ- sidenten Grev I. L. Holstein, der døde 1763 og af- løstes af Otto Thott til Gaunø, nemlig: Kammer- herre Christian Greve af Holstein Ledreborg, Etatsraad Kløcker, Finckenhagen (tillige Inspecteur), Prof. theol. Rosenstand Goiske og Slotspræst F. Quist. Da Kløcker og Goiske døde, beskikkedes 1767 Ju- stitsraad Raadmand Abraham Falch og Holmens Provst Jørgen Hee til Directeurer. 1765 var Cancelli- raad Christian Frederik Ursin bleven Finckenhagen adjungeret som Secretair og Inspecteur.

1772, Bastholm 1778, Janson 1787, Adler 1790). Ved Festligheder og Dødsfald i Kongens Familie skulde Vaisen- husets Klokke begynde og ophøre at ringe efter Slots- kirkens. Under Reparationer benyttede Menighederne hinandens Kirker.

I Aaret 1771 afsluttedes imidlertid Stiftelsens Virksomhed ved følgende Skrivelse:

„Ved Cabinetsordre af 16 hujus har Hans Kgl. Majestæt tilkjendegivet det Danske Cancellie, at som Allerhøistsamme haver ophævet de hidtil værende trede adskillige Directioner over Vaisenhuset, Opfostringshuset og det Fattiges Væsen, og i dens Sted etableret en almindelig Pleieanstalt, bestaaende af Etatsraad Ryberg, Livmedicus Berger, Pastor Resevitz og Syndicus Lunding som udnævnte Directeurer, og under hvilke alle af de forrige Directioner dependerende Stiftelser nu skal henhøre og af dennem administreres, saa bliver derved Directionen over Opfostringshuset, Directionscommissionen over det Fattiges Væsen og Directionen over Vaisenhuset ganske ophævet; thi skulle vi, efter Hs. Majestæts derhos givne Befaling, have Directeurerne for Vaisenhuset tilkjendegivet, at De, til forbemeldte Direction for den almindelige Pleieanstalt, have at aflevere alle de Vaisenhuset vedkommende Obligationer, Documenter, Capitaler, Beholdning, samt dertil hørende Inventarium“.

Cancelliet d. 19 Oct. Anno 1771.

Luxdorph. Schumacher. Dons. Høyer.

Ifølge denne Skrivelse berammedes en Dag, paa hvilken Directeurer og Curatorer afleverede Vaisenhuset med dets Capital 187,930 Rd. 15 Sk. Bønskrifter om Pensioner og Vartpenge indgik derefter fra Økonom Lyders gamle Enke og samtlige Lærere, der pludselig bleve brødløse, medens Inspecteur Ursin for Directeurerne udtalte Beklagelse over, at de private Gaver ikke vare blevne nøie optegnede, samt gjorde Indstilling om, at Direc-

tionen umiddelbart skulde henvende sig til Kongen. Da et saadant Skridt under de daværende Tilstande vilde være uden Betydning, indskrænkede den sig til at udtale sin Billigelse af, at der herom skreves til den Kgl. Commission.

Da Struensee var styrtet, blev Vaisenhuset d. 12te Nov. 1772 gjenoprettet ved Kgl. Rescript, der befalede, at det igjen skulde sættes paa forrige Fod, efter Foundationens samt øvrige Instructioners og Anordningers Bydende, at det herefter ganske skulde være adskilt fra den almindelige Pleieanstalt, at de tvende Curatorer Cancelliraad Bechman og Raadmand Munck fremdeles skulde forblive ved samme, at Inspecteuren Etatsraad Finckenhagen maatte beholde sin Pension af 600 Rd. og Værelser i Vaisenhuset og forventedes at ville assistere med Raad og Underretning af sin megen Erfaring, hvorhos Cancelliraad Christian Friderich Ursin beskikkedes til Inspecteur og Secretair med 500 Rd. og ved Finckenhagens Død med 800 Rd., samt at Directionen for Vaisenhuset og Directionen for den almindelige Pleieanstalt jevnlig med hinanden skulde correspondere eller, efter Befindende, sammentræde og overveie, hvorledes den ene Stiftelse bequemest, og uden at fornærme Fundatserne, kunde komme den anden til Hjælp. „I Særdeleshed burde de med hinanden overlægge, paa hvad Maade bedst kunde forholdes med de allerede oprettede eller herefter oprettende Friskoler, hvorvidt enten samme kunde sortere under Vaisenhuset, eller maatte henlægges under Pleieanstalten, samt hvorvidt den derover forhen antagne Inspecteur Hr. Krøll derved fremdeles med den ham tillagte Gage kunde forblive.“

Til Directeurer bleve beskikkede Viceborgmester Etatsraad Abraham Falch, Høiesteretsassessor Justitsraad Hans Borch, Hofpræst Christen Schmidt og Provst Jørgen Hee. De samme Lærere bleve igjen antagne og erholdt 1775 Løn for det Aar, Vaisenhuset var ophævet. Da Præsten Sverdrup ved Stiftelsens Nedlæggelse var bleven Slotspræst i Christiania, kaldte Directeurerne Capellan Lumholtz i Frederiksborg til Præst; men dette Kaldsbrev blev ikke confirmeret af Kongen, der kaldte Friskolernes Inspecteur Bendix Krøll, efterdi det var paatænkt, at disses Børn skulde søge Vaisenhuuskirken, der skulde tages i Brug som Børnekirke. Men allerede i Indstilling af 12te Dec. fraraadede Directeurerne dette paa det Alvorligste, deels for at holde Vaisenhuset adskilt fra andre Anstalter, deels fordi ingen Kirke burde være en Børnekirke, og selv om Hr. Krøll skulde besidde Evne til at lempe Prædiken efter Børns Fatteevne, vilde Gudstjenesten derved blive kjedelig for de Voxne, som den dog nærmest og egentlig var bestemt for; ved samme Leilighed fraraadede Directeurerne at lade Krøll tillige forblive Inspecteur ved Friskolerne. Ved Kgl. Rescript af 18de Febr. 1773 til Biskop Harboe forkastedes Krølls Forslag at samle ovennævnte Børn til Gudstjeneste i Vaisenhuuskirken, hvorimod de skulde møde hver i deres Sognekirker og faae Pladser anviste paa Bænke foran Prædikestolen og katechiseres om Søndagen Kl. 1—2. Ligesaalidt lykkedes det at udføre den i det Kgl. Rescript af 12te Nov. 1772 udtalte Tanke om en Sammentræden og Samvirken af Pleieanstaltens og Vaisenhusets Directioner. Tvertimod indtraadte der et spændt Forhold mellem disse, da hiin d. 25de Nov.

1772 afleverede Vaisenhusets Capital med 185,782 Rd. 15 Sk., der altsaa under dens Bestyrelse var aftagen med 2,148 Rd., skjøndt den ingen andre Udgifter havde havt at bestride end betale Pleie for 50 Drengene og 85 Piger af Vaisenhuusbørnene. Forhandlingen herom blev tilsidst saa skarp, at Spørgsmaalet maatte forelægges Kongen til Afgjørelse, uden at det dog kan sees, om denne nogensinde er falden.

Der blev imidlertid med Kraft arbeidet hen til, at Vaisenhuset kunde gjenoptage sin afbrudte Virksomhed. Curatelet blev fuldstændiggjort ved Udnævnelsen af en 3die Curator, Grosserer Christian Hansen, hvorefter de 3 Curatorer Bechman, Munck og Hansen, Inspecteur Ursin og Præsten Krøll efter Directeurernes Anordning sammentraadte i en saakaldet Conference, der herefter samlet skulde forelægge Directionen sine Forslag om alle Anliggender, der angik Stiftelsen i dens Egenskab af Forsørgelses- og Opdragelsesanstalt, hvorimod Capitalernes Anbringelse og Bestyrelse ligesom hidtil forblev hos Curatorerne under Forbehold af Directeurernes Approbation. Denne Conference indsendte under 28de Mai 1773 et allerunderdanigst Udkast til Indretningen i Vaisenhuset, hvori blandt Andet foresloges Beskikkelsen af en egen Person til hvert Kjøen, som skulde om Morgenen være tilstede paa Sovekamrene ved Børnenes Paaklædning og ordinere og see til, at Børnene klædte sig ordentlige paa og toede sig vel rene, siden atter igjen før Maaltidet Middag og Aften mønstre dem, eftersee og rette forekommende Feil, og endeligen tilsidst om Aftenen være tilstede ved deres Afklædning, kort at sige, som i Særdeleshed skulde hæge Børnene.

„Saadan en Person var det ikke ubequemt at tillægge Navn af Hægemester og Hægemesterinde.“ Fremdeles raadedes der i samme Forslag til at give de Børn, der egnede sig dertil, en større Underviisning; fornemmelig skulde denne udvides til ogsaa at omfatte Tegning, Historie og Geographi, Mathematik, Bogholderi og Sprog, efterdi „det ikke kunde ansees stridigt imod Statuterne at indføre flere Sprog, naar saadanne Hoveder fremspirede, der havde Lyst og Bequemhed til at lære dem, og Tilbøielighed til at udvælge saadanne Levebrød, hvor de kunde komme til Nytte; ja mon det ikke blev en besynderlig Ære for Stiftelsen, om her kunde lægges Grund for visse Pigebørn til at blive Françoiser eller at komme i fornemme Herskabers Tjeneste.“ Endelig tilføiedes, at da Menneskets, som den allermeest egennyttige Skabnings, Natur, saavel som store Nationers Opkomst ved Belønninger havde sat Præmiens usigelige Nytte udenfor al Tvivl, saa var det nok heel ønskeligt, at saavel Lærerne som Børnene, og om ei de første saa dog i det Mindste de sidste, bleve opmuntrede ved efter Fortjeneste at tillægges en eller anden passende Douceur. Naar de ædlestes Grunde ikke altid kunde formaae at virke tilstrækkeligen nok hos Ældre, hvad vilde man kunne vente af vankundige og ufornuftige Børn, og man kunde være forvisset om, at Frugten af Præmiens Uddeling vilde findes, om ikke just i Stiftelsen, saa dog hist og her i Riget.

Directionen fandt det dog ikke betimeligt at forelægge Kongen ovennævnte Forslag i dets Heelhed, men nøiedes med en mindre Indstilling, hvorefter det ved Kgl. Rescript. af 29de Septbr. 1773 approberedes, at Børnene skulde undervises i Haand-

gjerningsarbejder, at der skulde anlægges et Linned-Spinderi og Væveri, at Drengene skulde have et W i deres Tinknapper, at aarlige Præmier skulde indføres, at en ny Bygning skulde opføres i Baggaarden efter Harsdorfs Tegning, og at Stiftelsen skulde gjenåbnes d. 11te Oct. 1773, m. m.

For at vinde Plads, gjordes der et Forsøg paa at berøve Generalkirkeinspectionscollegiet dets hidtil havde Værelser i Vaisenhuset. Dette Collegium, der 1737 var blevet oprettet af Christian d. 6te og havde faaet en udstrakt Myndighed til at føre Tilsyn med Geistlighedens og Skolelærernes Tro og Levnet og skulde paasee, at Gudstjenesten skete paa en opbyggelig og uniform Maade, havde under Christian d. 6tes Efterfølgere efterhaanden mistet meget af sin Betydning, saaledes at der endog var reist Tvivl om dets Nødvendighed. Det var derfor naturligt, at Directionen, i sine Bestræbelser for at skaffe Plads til Vaisenhusets egen Virksomhed, for Alvor nærrede den Tanke at tilbageerhverve de Værelser, der vare overladte til et Collegium, hvis Virksomhed dengang kun sjelden blev paakaldt. Disse Forsøg mødte imidlertid den bestemteste Modstand hos Collegiets Secretair Bartholin, der gjorde gjældende, at Collegiet, ved at have besiddet disse Værelser i 3 Kongers Tid, havde vundet Hævd paa dem. Spørgsmaalet blev senere (1783) forelagt Kongen, der imidlertid befalede, at Collegiet skulde beholde sine Værelser til Forsamling, Archiv, Secretair og til Justitsraad Bartholin, efterdi det siden 1737, formodentlig ved Kgl. mundtlig Ordre til Holstein, havde havt Værelser i Vaisenhuset. Collegiet ophævedes endelig 1791.

Det var overhovedet ikke usædvanligt, at Lo-

caler i Vaisenhuset bleve benyttede til uvedkommende Øiemed. Saaledes gav Kongen 1774 Juveler Jean François Fistaine Tilladelse til paa hans Juveler og Pretiosa at maatte oprette et separat Lotteri af en Classe paa 20,000 Lodder à 2 Rd. med 3000 Gevinster, at samme maatte trækkes i Vaisenhusets Spisesal, dog at han, førend Trækningen gik for sig, skulde betale 6 pCt. af de debiterede Lodders Beløb, hvoraf Classelotteriet maatte nyde $\frac{3}{4}$ og Vaisenhuset $\frac{1}{4}$. Og 1789 befalede Kongen, at Slutteriets Præst skulde have Værelser i Vaisenhuset. Dette indtog nemlig et betydeligt Areal; det havde Façader ud til Ny Torv og til Slutterigaden, men stødte paa de 2 andre Sider op til Bagbygninger i Vestervoldgade og Frederiksberggade, dog saaledes, at det ud til denne havde en Portsmøge, c. 24 Alen lang og $9\frac{3}{4}$ Alen bred. Dets Reparation, der 1775 fuldførtes af Harsdorf, kostede 13,475 Rd. 60 Sk., foruden dennes Salair af 500 Rd. Men forinden havde det alt gjenaabnet sin Virksomhed d. 11te Oct. 1773 med 33 Dreng og 25 Piger.

Da Vaisenhuset skyldte det Guldbergske Ministerium sin Gjenoprettelse, var det naturligt, at der navnlig i Begyndelsen bestod en meget intim Forbindelse mellem dette og Directionen. Dette Forhold medførte, at Arveprinds Frederik ved flere Leiligheder greb ind i Bestyrelsens Virksomhed paa en saadan Maade, at hans Ønsker maatte betragtes som Befalinger. Saaledes blev der paa hans Foranstaltning anlagt en Broderifabrik i Vaisenhuset, og da Læremoderpladsen skulde bortgives, antog han sig varmt en af de 37 Ansøgerinder, Enken Mols, i følgende Skrivelse:

„Fredensborg d. 14de Aug. 1773.

Dersom Enken Molde er skikkelig, duelig og veed nyttigen at omgaaes Børnene, kort sagt dersom Directeurerne veed, at hun har disse Egenskaber: saa maatte De betyde Inspecteuren, om han vel erindrer sig, hvad det er, at jeg nu sidste Gange taler for denne Enke. Friderich.“

Denne Skrivelse havde til Følge, at Valget af Læremoderen overlodes til Prindsen, som derefter gav hende Pladsen. Hun skuffede imidlertid de om hende nærede Forventninger og blev Aaret efter anklaget for Uredelighed af et Barns Formynder, der sendte de ham af hende udleverede Vaisenhuset. tilhørende Særke „til den Høie og Respective Direction, paa det saadan Svig af saadan een Madamme for Eftertiden kunde forekommes.“ Ved det derom optagne Forhør fremkom der andre graverende Forseelser, idet hun deels havde pantsat det hende til Børnenes Brug givne Hørlærred, deels lod disse undertiden gaae 14 Dage uden at skifte, hvorefter hun fik Tilhold om inden næste Dags Aften at quittere Vaisenhuset. Boghandler Saxtorphs Hustru (tidligere Læremoder Seckman) overtog midlertidig Læremoderforretningerne, indtil en Anden kunde blive beskikket. Efter herom at have modtaget Underretning, svarede Guldberg i et Brev, dateret Christiansborg, d. 15de April 1774, at hvis Børnenes Sager burde betros en anden, frafaldt Hans Kgl. Høiheid al sin Beskyttelse og ansaae den hidtil at være undt en uværdig. Skulde da et nyt Valg skee, saa vilde det være Hendes Majestæt Dronningen kjært, om Hoffets Chirurg Hartwigs Moder, der tilforn havde ogsaa været anbefalet, kunde, ifald hun var bedre og retskaffen, nu komme i Betragtning.

Da Hartwigs Moder imidlertid bad sig fritagen, beskikkedes hans Søster Jomfru Sophia Charlotte Hartwig til Læremoder, efter først at være bleven prøvet af Curatorernes Koner, og derefter af Curatorerne selv bleven rost for hendes modeste Væsen blandet med sømmelig Frimodighed. *) Hun udfyldte sin Plads paa en agtværdig Maade til sin Død, der indtraf 1782 **).

Denne mod Arveprindsen udviste Opmærksomhed fandt dog sine Grændser, da han 1775 i Anledning af en Enkes Ansøgning om hendes Søns Indtagelse i Vaisenhuset tilskrev Directionen om at have for denne Memorial al den Omhu, som mulig kunde være, idet denne Begjering henlagdes som stridende mod Fundatsen, hvorom Prindsen blev underrettet. En lignende fast Holdning indtog Directionen overfor Cancelliet ved Besvarelsen af Spørgsmaalet om Slegfredbørns Adkomst til Optagelse, idet den 1775 erklærede, at skjøndt det i Fundatsen ikke expressis verbis er forbudt at antage saadanne Børn, byde dog Vaisenhusets Statuter, at førend noget Barn indlægges, skal der skaffes Attest for, at Forældrene ere døde, og at det i § 6 hedder: hvor Vi befinde, at Forældrenes Liderlighed har foraarsaget Børnenes Fattigdom, finde Vi os nødtvungne til at udelukke saadanne Børn fra samme Vor Naade og dennem andensteds henvise, — og ved denne Erklæring forblev Directionen saavel ved

*) I hendes Tid indførtes Strikkeunderviisning blandt Drengene.

**) Blandt senere Læremødre kan mærkes Mad. Schou (fra 1786 til Ildebranden 1795), der havde pleiet Digteren Ewald, efter hans egne Ord, med meer end moderlig Omhu, og af Inspecteur Wadum anbefaledes som den, der havde den bekendte Ewald hos sig i Skindergade 21.

senere Forhandlinger med Cancelliet, som ved de Raad, den paa Opfordring gav med Hensyn til Indretningen af de ved private Bidrag oprettede Vaisenhuse i Thronhjelm (1779 ved Stiftamtmand v. der Osten og Biskop Bang) og Christiania (1782). Derimod blev 1783 efter Kongens Befaling afdøde Lieutenant Sandbergs Datter indtagen, da hendes Moder havde lidt ved løbske Heste saaledes, at hun var bleven et Almissem.

Ligeledes hævdede Vaisenhusets Bestyrelse en uafhængig Stilling overfor Rentekamret med Hensyn til Spørgsmaalet om Regnskabsforelæggelse. Navnlig udtalte Curatorerne 1778 i Anledning af Vaisenhusets Begjering om Fritagelse for Afgift af dets Overskud, at man ikke skulde give mindste Anledning til at ville nogensinde fremlægge Regnskab eller Balance for Rentekamret; „thi faaer dette først noget Generalregnskab, vil ei længe bies, førend fordres Oplysninger og speciel Regnskab, som altid er holden meget betænkeligt, da Vaisenhuset aldrig har staaet i Sammenhæng eller villet indlade sig med det Kongelige Rentekammer, men aleneste staaet i Sammenhæng med det Kongelige Danske Cancelli“. Det var et Princip, som her udtaltes; thi i Virkeligheden kunde der i de Aar ikke være Tale om nogen Afgift af Overskud, da Vaisenhuset dengang havde aarlig Underbalance, hvilket tildeels var bevirket ved det 1773 udstedte Forbud mod at kræve mere end 4 pCt. i Rente af Laan, hvorved Indtægten af Prioritetsobligationerne pludselig formindskedes.

Løvrigt mistede den forhen saa stærkt hævdede Skattefrihed mere og mere sin Betydning, idet Directionen efterhaanden opgav dens Forsvar mod de idelig tilbagevendende Krav. Vel gjordes den endnu

gjældende 1775, da den Ursin adjungerede Inspecteur Wadum blev sat i Rang- og Extraskat, og Skattecommissionen lovede ved hans endelige Ansættelse i Embedet at tage de Stiftelsen meddeelte Privilegier i vedbørlig Betragtning, idet den dog ved samme Leilighed gjorde opmærksom paa, at ingen af Directeurerne vare frie for bemeldte Skatter. Men 1784 paalagdes ifølge Kgl. Befaling alle Kongelige Bygninger Vægterpenge, uagtet samme ikke forhen af dem maatte være erlagte, og 1787 besluttede Directionen, at den til Brandværket og Lygternes Underholdning nye paalagte Skat ligesaa vel skulde betales som Grund-, Renovations-, Brolægnings- og Vægterskat. 1789 sattes Vaisenhuset i 5 pCt. Formueskat af Overskudet, uden at dets Betjente fritoges, og 1793 opgaves det at gjøre Krav paa Portofrihed, siden Placaten af 1771 om dennes Indskrænkning var udstedt.

Ligeledes fik Spørgsmaalet om Vaisenhusets Jurisdiction 1775 en fra Fundatsen afvigende Afgjørelse. Efter en fra Directionen indgaaet Forespørgsel tilbagemeldte Cancelliet, at Stiftelsen vel forhen havde havt sin egen Jurisdiction, og at Inspecteuren sammesteds havde forrettet Skifterne efter de der afdøde Betjentere; men som Hs. Majestæt ved Forordn. af 15de Juni 1771 havde anordnet, at her i Staden efter den Tid ikke skal være mere end een eneste Almindelig Jurisdiction, ligesom her og ifølge deraf nu er ikkun et almindelig Ober-Formynderi for hele Staden, og Hs. Majestæt, da Frederiks Hospital i Aaret 1772 igjen blev sat paa den forrige Fod, og derom var Spørgsmaal, har befaleet, at det, i Henseende til den bemeldte Hospital udtrykkelig i Fundatsen forhen tillagte Jurisdiction,

skulde have sit Forblivende ved Forordningen af 15de Juni 1771 om Hof- og Stadsrettens Oprettelse, — saa kan Vaisenhuset herefter ikke tilkomme nogen videre Jurisdiction, men dermed vil forholdes paa samme Maade, som ved bemeldte Hospital. Til hvilken Ende DHrr. Directeurer ville tilholde Inspecteuren til Hof- og Stadsretten og dens Skifte-commission at overlevere den i Stiftelsen afdøde Gaardskarll Lyebyes Bo til videre Behandling. Som Følge heraf bleve Børnenes Arvemidler herefter bestyrede af Overformynderierne, og Renterne fra disse tilstillede Vaisenhuset som dettes Indtægt.

I Overeensstemmelse med det 1773 af Curatorerne, Inspecteuren og Præsten i Forening indsendte Forslag, blev 1775 den første Hægemester (Hagen) indsat med en aarlig Løn af 99 Rd., hvortil senere føiedes et Tillæg af 5 Rd. til Forfriskning paa Spadseretoure med Børnene. *) Ifølge den ham givne Instrux skulde han have Tilsyn med Drengene, naar de ikke vare i Kirken eller Skolerne, samt føre Opsyn med deres Klæder, Linned, Sengeklæder, Skabe og Sengekamre. „Han burde derfor i alt sit Forhold lyse saaledes for Drengebørnene, at de kunde tage Exempel af ham selv og ikke paa nogen Maade faae Anledning til at agte ham og hans Formaninger ringe. Han burde skye al Haardhed, gjennem Omgang og Tale, Banden, Eder og Skjældsord, men søge ved et kjærligt, lemfældigt og anstændigt Væsen blandet med Alvorlighed uden Suurseenhed at vinde Børnenes Hjerter og Agtning, og han

*) Allerede 1747 havde Lærerne ansøgt om, at Børnene een Gang om Ugen maatte komme i Vandhaugen ved Frederiksberg.

maatte tage sig nøie vare for Sluddervorenhed, saavel med sine egne som Børnenes Sager“. Han skulde vække Drengene, have Tilsyn med deres Paaklædning og Vask, føre dem ned til Morgenbøn og Frokost og derfra til deres Classer, hente dem derfra Kl. 11 og føre dem til Middagsbordet, efter at have ladet dem vaske sig. Under Maaltidet skulde han være tilstede, og i deres Fritid efter Middag have Tilsyn med dem. Det samme skulde iagttages i Eftermiddagsskolen, hvorefter han skulde sørge for deres Motion og Lectielæsning, følge dem til Sengekamrene og have Tilsyn med, at de sømmelig gik til Sengs. Hele Søndagen vare de under hans Opsigt, undtagen i Kirken, hvor han dog for Exemplets Skyld saa vidt muligt burde indfinde sig og havde Plads i Drengenes sidste Stol. Hvis der var noget at klage paa Spisen, skulde han underrette Økonomen derom, og hvis dette ikke frugtede, bringe Klagen videre. Han skulde opbevare de Douceurer, Drengene fik, og holde Bog derover, og hvad disse brugte dem til. Han havde et Værelse i Stiftelsen og maatte ikke gifte sig*).

Et andet Punct i ovennævnte Forslag kom ligeledes til Udførelse, da de første Præmier d. 11te Oct. 1774 bleve uddeelte til Børnene. I den Anledning blev der taget den Bestemmelse, at Præsten hver 11te Oct. ved en offentlig Tale i Kirken skulde

*) Dette sidste Punct overholdtes dog ikke altid. Hægemester Høst (1780—82) var gift og fik Tilladelse til at have sin Kone hos sig; men han nød ogsaa særlig Anerkjendelse. 1784—89 var Posten besat af forhenværende Commandeersergeant ved Kronprindsens Regiment Niels Lacour, der senere blev Postmester i Holstebro og var Fader til den for nogen Tid siden afdøde Generalmajor Lacour.

erindre denne Stiftelses egentlige Hensigt, med Taksigelse til Gud til Stifterens Hukommelse, for Kongens Beskyttelse og alle Velgjøreres Gavnildhed. Ved samme Tid skulde han efter Overlæg med Inspecteuren gjøre Forestilling til Directionen om dem af Børnene, som han meente at kunne fortjene en Præmie for udmærket Flid og Artighed, hvilken sammesteds skulde uddeles. Præmiernes Tarvelighed afgav et Vidnesbyrd om, at Øiemærket ved deres Uddeling var den Ære, der vederfores de dertil udvalgte Børn. 1774 blev der bestemt 3 Præmier til hvert Kjøn; deraf skulde 2 være à 2 Rd., hvorfor anskaffedes et Par Sølvskospænder med Staalhjerter, 2 à 1 Rd., som anvendtes til en Psalmebog i smukt Bind med forgyldt Snit og Bogstaver paa Siden af Bindet med: Præmiebog til den 11 October 1774, og 2 à 4 Mk., den ene bestaaende i et sort Hattebaand med et lidet Sølvspænde, at sætte om Pullen, og den anden i 2 røde og hvide Kattuns Lommetørklæder. Det kom ikke an paa, 1 Mk. Penge over eller under. Inspecteuren skulde derom tale med Præsten, der havde faaet nærmere Besked af Directeurerne.

Da Vaisenhuset i Aaret 1777 havde bestaaet i 50 Aar, opstod Spørgsmaalet, om denne Begivenhed skulde mindes ved en særlig Fest. Præsten Krøll foreslog, at Halvhundredeaarsdagen skulde høitideligholdes ved en Kirkemusik, hvortil han havde formaaet Hr. Wandal, Amanuensis ved det Kgl. Haandbibliothek, at forfatte en Cantat; denne havde igjen formaaet Borgemester Bredal at componere Musiken. Da Stiftelsens Børn ikke kunde opføre Musiken, vilde Borgemesteren mage det saa, at nogle af dem kunde synge et Chor, men til det Øvrige

maatte Frue Skoles Cantor med Sangere requireres, og til Instrumentalmusiken Stadsmusikanterne, da Bredal vilde dirigere det alt til Behag. Jubelfesten holdtes d. 28de October i Hoffets Nærværelse.

Det fremgaaer iøvrigt af ovenstaaende Forhandling, at det var Præsten, der reiste og indledede denne Sags Behandling, medens Inspecteuren mere traadte i Skygge. Overhovedet havde Forholdene udviklet sig saaledes, at Præsten betragtedes og optraadte som Skolernes første Tilsynsmand, hvorimod Inspecteuren, foruden Regnskabsaflæggelsen og Politipsynet i hele Anstalten, i Skolerne var indskrænket til at have øverste Tilsyn med Haandgjernings-skolerne. I Overeensstemmelse hermed var det ligeledes Præsten, der 1775 ansøgte om Pension for Informator Snupke, (der i 16 Aar havde været Lærer, og som „ikke troede, han burde bønhøres enten af Gud eller Mennesker; thi Jorden havde aldrig eiet saa ugudeligt et Menneske“), da saadan Barmhjertighed muligen kunde gjøre ham fornuftige Mennesker mere lig. Denne Ordning var tildeels grundet i den tilfældige Omstændighed, at Inspecteur Ursin ved Vaisenhusets Gjenoprettelse i Forveien havde Vanskelighed ved at overkomme alt det, der kom til at hvile paa ham, medens Præsten Krøll tidligere havde været Inspecteur over Fri-skolerne og derfra overførte sin Interesse for Skolevæsenet paa Vaisenhuset, en Interesse, han vedblev at bevare, selv efterat han 1777 tillige var bleven Slotspræst, hvorfor han endnu 1780 benyttedes til at inspicere Skolerne paa Laaland og Falster. Overhovedet laa det i hele Tidens Retning at sætte Skolen over Kirken, og Moralen over Religionen, hvorved hiin kom til at savne sine dybeste Motiver,

i hvilken Henseende det er betegnende, at Præsten hvert Aar holdt offentlig Skoleexamen over Børnene i Kirken, medens det paa den anden Side paalagdes Lærerne som vordende Geistlige at bære sorte Klæder med Fløiels Opslag. Ogsaa var det et Tidernes Tegn, at Vaisenhuset maatte sælge en stor Deel meest religiøse Forlagsskrifter til betydelig nedsat Priis eller som Maculatur, og at Pontoppidans Psalmebog 1778 afløstes af den saakaldte Guldbergske Psalmebog *). Følgerne udebleve heller ikke. Det kunde ikke undgaaes, at Tidsaanden trængte ind i Vaisenhuset, og samtidigt med at der klagedes over, at Kirken, „der tidligere havde været i saa floricient en Tilstand, nu var bragt

*) Denne Psalmebog fik Vaisenhuset under 13de Mai 1778 Privilegium paa at forlægge, under 100 Rd. Straf for hvert andendeds trykt Exemplar, hvoraf Halvdelen tilfaldt Angiveren, Halvdelen Vaisenhuset. Dette skulde dog frit, efter Kongens nærmere Bestemmelse, uddele 10,000 Exemplarer til Fattige i samtlige Stifter i Danmark og Norge. Af disse fik Vartov 300, Alm. Hospital 500, St. Hans Hospital 300 og Opfostringshuset 200. Som Følge deraf søgte Directionen Kongen om Fritagelse for at skulle tilforhandle sig det Sognepræst Johan Grundtvig til Udby og Ørsløf Menigheder, hans Hustru og Arvinger allernaadigst forundte Privilegium paa hans Katechismi Forklaring eller „Saliggjorelsens Orden“. Imidlertid fik Kammermusikus Schjørring 1781 Privilegium paa at trykke den nye Psalmebog i Folio eller Quart med Noder, medens Boghandler Gyldendal paa billig Maade maatte overlade Vaisenhuset hvad han hos Hallager havde ladet trykke af samme Psalmebog under Navn af Gradual. Tidligere havde Vaisenhuset faaet Privilegium i 20 Aar (fra 1775) paa at trykke Ovids epistolæ ex Ponto og Metamorphoses. Stiftelsens Bogtrykker var Hans Christoph Schrøder fra 1781, og da han døde 1788 antoges Carl Friderich Schubart.

næsten til det Yderste“, ankedes der over Tilbagegang i Børnenes sædelige Forhold, saaledes at der 1787 endog med Forskrækkelse opdagedes, at Tyveri og Banden vare blevne gjængse Laster blandt dem. Da Krøll efter en hæderlig Embedsførelse døde 1782, adlød Otto Fabricius, Sognepræst for Rise Menighed paa Ærø (tidligere Præst i Grønland og Jylland) en Opfordring af Directionen til at søge Embedet og til paa den Maade at gaae Biskop Poul Egede tilhaande ved at oplære og undervise Seminarister til Missionairer i Grønland. Men skjøndt han var en nidkjær Præst, kunde han dog intet Væsentligt ændre og maatte 1788 til Directionen klage, „at Stiftelsen efter Angivende skal være i slet Udraab.“ Næste Aar blev han Sognepræst ved Vor Frelzers Menighed paa Christianshavn, hvorefter den lærde Candidat Andreas Birch (der senere blev Dr. og Professor theol. og efter Branden 1795 Domprovst i Roeskilde) kaldtes til Embedet.

For at raade Bod paa disse Anker, besluttedes det 1789 at indføre en heel ny Underviisningsplan, der efterhaanden skulde gennemføres, hvilken Forholdsregel stemmede overeens med den herskende Forestilling om, at med større Kundskabsmeddelelse vilde ogsaa Menneskeaanden forædles. Ifølge denne Plan skulde der oprettes 6 Classer, 3 for hvert Kjøen, og Drengene skulde undervises i Historie, Geographi, Tydsk, Tegning, Mathematik, Naturlære, og i Reglen intet Barn optages over 10 Aar gammelt. Drengene skulde ogsaa lære de almindelige Begreber om vort Fædrelands Forfatning, det Almeennyttige af Philosophi, nemlig Menneskekundskab, Naturreligion og fornuftig Moral, den sidste for at indsee, at alle menneskelige Pligter ere paa det nøieste

forbundne med Menneskets egen sande Lyksalighed, samt i Religionen sand Oplysning og praktisk Kundskab, saa at Børnene baade bibragtes sunde fornuf-tige og bibelske Religionsindsigter, og dermed til-lige forbandtes den rette Anviisning til menneskelige og borgerlige Pligter, fremdeles Geometri, Mechanik og Architektur, Physik og Naturhistorie. En eller flere Mestere skulde til visse Tider komme og lære Drengene Snedker-, Dreier-, Bilthuggerarbeide og Baandvæveri. En ny Læremoder skulde antages til at lære Pigerne Syning, Skrædersøm, Spind, Strik-ning, Vask, Strygning, Madlavning, Gulvvaskning, Reengjøren, Opstikning; hun kunde kaldes Gouver-nantinde, Oldfrue eller øverste Læremoder, og maatte være af et særdeles christeligt Gemyt og sædeligt Væsen og mere end almindelig honettité; hun kunde til Hjælp selv antage et andet skikkeligt og for-standigt Fruentimmer. Børnenes Kirkegang skulde indskrænkes, saa at samtlige Børn gik i Høimesse, men kun de større tillige til Aftensang. Fremmede Børn kunde fremdeles indtages til Underviisning imod en billig accorderende Betaling, hvoraf Halv-delen tilfaldt Vaisenhuset, Halvdelen Informatorerne. Saadanne Børn skulde selv holde sig med Bøger, Penne o. s. v., men iøvrigt behandles lige med Stiftelsens Børn, hvorfor Informatorerne skulde være forskaanede for Forældrenes Tiltale, men disse maatte andrage, hvad de havde at klage over, for Directionen.

Denne Plan indsendtes til Fabricius' Bedøm-melse, der udtalte sig grundigt over dens enkelte Puncter og ansaae den passende til at afhjælpe de Mangler, som hans Embedsaar havde givet ham en sørgelig Erfaring af at finde Sted ved denne Stif-

telse. Imidlertid forhindredes dens Gjennemførelse, om ikke ved Andet, saa ved Branden 1795.

Kort efter traadte Stiftelsen i et venskabeligt Forhold til Biskop Balle, da denne 1792 ansøgte Cancelliet om Tilladelse til at lade Candidater prædike og katechisere med Vaisenhuusbørnene i dens Kirke om Søndagen til Aftensang, og Directionen paa Forespørgsel derom yttrede sig imødekommende. Det første Sammentræf med Balle 1780 havde ikke æret lovende for Fremtiden, idet Biskoppen paa Universitetets Vegne gjentagende og tilsidst noget skarpt vægrede sig ved at anerkjende Vaisenhusets Læreres Ret til Communitetetet, hvortil disse efter Fundatsen fortrinsviis havde Adgang, da Vaisenhuset ved at forøge deres Antal kunde tiltage sig at bortgive en ubestemmelig Mængde Communitetsportioner. Dette Spørgsmaal blev først 1791 afgjort af Kongen, der resolverede, at herefter kun 3 Vaisenhuuspræceptorer maatte nyde Communitetet. Det 1792 indtraadte gode Forhold til Biskoppen blev yderligere styrket næste Aar, da han blev Medlem af Directionen, og denne, paa hans Begjering om at laane Vaisenhuuskirken til Bibellæsning, svarede Følgende:

„Til behageligst Svar paa Deres Høiærværdigheds P. M. til os af 19de d. M., hvori De forlanger at maatte gjøre Brug af Vaisenhuuskirken Søndag Aften og undertiden en anden Helligdags Aften, som kunne indfalde midt i Ugen, til praktisk Bibellæsning for alle og enhver, som ville bivaane samme, skulle vi tjenstligst melde, at vi med Fornøielse samtykke i dette Deres Høiærværdigheds Forlangende, da vi ere fuldkomne overbeviste om, at den hellige Skrivt er den rette Kilde til sand Oplysning

for Mængden, og at denne Bogs fornuftige Læsning vil give den mere Oplyste den beste Anledning til at udvide sine Kundskaber og forædle sit Hjerte. De til Kirken fornødne Lys maa Vaisenhuset gjerne give, og den forlangte Bogstoel skal betimelig blive anskaffet.“

Vaisenhusets Direction. d. 30te Septbr. 1793.

Brandt. Thulstrup. Schow.

Overskuddet af Bibellæsningerne det første Aar (68 Rd.) sendte Directionen til Biskoppen, der skjenkede det til den af ham oprettede Skoleholderencasse.

Naar Vaisenhusets indre Tilstande i Tidsrummet 1772—92 ifølge forskjellige Antydninger lode endeel tilbage at ønske, var det saa meget uheldigere, at Valget af Inspecteurer i samme Tidsrum ikke i alle Henseender synes at have været tilfredsstillende.

Som alt bemærket, var Cancelliraad Ursin 1772 bleven beskikket til Inspecteur og Secretair i Finkenborgs Sted. Ifølge hans egne Yttringer har det meget Arbeide ved Stiftelsens Gjenoprettelse, været altfor overvældende for hans Tid og Evner, og skjøndt der intet Positivt kunde bebreides ham, synes dog hans Embedsvirksomhed at have fundet Sted under en uafbrudt Kjede af Fortrædeligheder, hvortil Forklaringen muligen kan søges i en sygelig Tilstand, til hvilken hentydes i følgende Yttringer af Directeurerne i Møde af 25de Jan. 1773: „Paa Cancelliraadens pro Memoria af 22de hujus vil vi, i Betragtning af Hans skrøbelige Sinds Forfatning, ikke indlade os i noget Svar.“ Ved hans Embeds-tiltrædelse bleve Regnskaberne, der hidtil under Eet vare blevne førte af Inspecteuren, deelte i 2 Dele

(omtrent saaledes som de endnu ere fordeelte), idet Capitalernes Regnskab med indgaaende Gaver skulde forfattes af Curatorerne, medens de løbende Udgifter skulde opføres paa Inspecteurs Regnskab, hvorhos det blev ham forbudt at indføre andre Gaver i dette end Tavlepengene. Desuagtet kunde han ikke besørge Regnskaberne færdige i rette Tid, men blev tilsidst 2 à 3 Aar tilbage, hvilket i høi Grad gjorde Arbeidet besværligt saavel for ham selv som for Revisorerne, hvis Bemærkninger ofte antog en for ham ubehagelig og skarp Charakter. Dette har muligen bevæget ham til at indgive en Ansøgning om at erholde Fortrin fremfor Curatorerne udi de i Vaisenhuset forefaldende Forretninger, i Anledning af hvilket Skridt Cancelliet tilskrev Directeurerne under 17de April 1773, at „som Curatorerne ere Directionen paa en Slags Maade adjungerede og deres Medhjælpere, saa skjønnes ikke rettere, end at de jo, udi alle de Stiftelsen angaaende Samquemme og Forretninger, bør have Fortrinnet for Inspecteuren, hvorimod Præsten og Inspecteuren, som begge ere Betjente ved Vaisenhuset, kunde tage Sæde efter deres Rang og, i Mangel deraf, efter deres anciennité i Embedet.“ Da han kort efter erklærede, at han frasagde sig alt Ansvar for Cassen, „declarerede Directionen, at han ikke kunde fritages at gjemme og bevogte den som sit eget Gods fra Tyvehaand og Ildebrand“; og senere samme Aar førtes følgende Directionserklæring til Protocols: „I Anledning af Cancelliraad Ursins Dubium og Forespørgsel ved Pr. Mem. til Directionen om at maatte udlevere mig Etatsraad Falch en forlanged Copibog, bliver ham herved tillagt den ordre for Eftertiden, at udlevere paa Forlangende, hvilken

af os det monne være, een eller flere Bøger, Brevskaber eller Documenter, concernerende enten Missionen eller Vaisenhuset, saa og, at han observerer, at samme vorder tilbageleveret, og paa sit behørigte Sted i Archivet nedlagt.“

Besværlighederne tiltog imidlertid for Ursin. 1775 gik det saa vidt, at nogle Lærere viste ham Uhøflighed, hvorfor det blev overdraget Præsten at give dem en Irettesættelse, og Aaret igjennem indsendte han forskjellige Klager deels over Hægemesterens Uforsigtighed med Ild og Lys, deels over Præsten, der faldt ham ind i Embedet, deels over Dr. Schönheyder, som havde overfaldet ham med de groveste Invectiver, og atter over Præsten, der havde appliceret Helvedes Straf paa ham, fordi han skulde have forbudt Sygepleiersken Dorthé at see til Præstens syge Pige. Da han i et halvt Aar ikke havde været ude af sit Kammer, adjungeredes Cand. theol. Hee Wadum, Secretair i Overformynderiet, i Embedet. Ved Paasken 1776 erholdt Ursin Tilladelse til at nedlægge sine Embeder med aarlig Pension af 300 Rd., saa længe han levede († 1802). Imidlertid skulde han gjøre sine Regnskaber færdige, og da disse endnu ikke vare indsendte 1779, tabte Directionen Taalmodigheden med ham, („der foregav svækket Helbred og dog næsten daglig kunde gaae ud og paatage sig Forretninger paa adskillige Steder, saa at der ikke var nogen Udkomme med denne Mand“) og indsendte Klage til Cancelliet, der i sin Svarskrivelse af 27de Marts truede Ursin med at, hvis han ikke gjorde Rede og Rigtighed for Documenter og samtlige Regnskaber inden Juni Maaned, vilde man indgaae til Hs. Majestæt med Forestilling, at han under daglig Muldet blev paalagt at aflevere

det han indesad med, og at det blev Directionen tilladt, paa hans Ansvar og for hans Regning at lade de uafgjorte Sager bringe i Rigtighed. 1781 vare hans Regnskaber omsider afsluttede, men da Directionen ikke vilde paatage sig at decidere dem, indgik den med Begjering til Kongen om, at en Commission maatte blive beskikket til dette Hverv. Den af Kongen derefter nedsatte Commission frikjendte 1783 Ursin for Directionens Tiltale, naar han til Vaisenhusets Casse betalte 12 Rd. 5 Mk. og 3 $\frac{1}{2}$ Sk., hvilken Dom, efterat Directionen var bleven hørt, bekræftedes af Kongen.

Ved Hee Wadums Tiltrædelse af Inspecteur-embedet skete en stor Forandring til det Bedre ikke blot i Henseende til Regnskabsvæsenet, men ogsaa i Embedets øvrige Forhold. Hvor alvorligt han begyndte paa Opdragelsesværket, vidnede hans Begjering om, at „blive 2 Drengene qvit hellere i Dag end i Morgen, paa hvad Maade det endog skulde skee, for at disse 2 lumpne og skarnagtige Drengene, som hverken Formaninger eller Straf kunde bide paa, ei skulde mere smitte og inddrikke de øvrige Børn med deres Ondskab.“ Og senere viste han stor Strængthed mod en Dreng, der af Vaisenhuset holdtes i Slagelse Latinskole, men som derfra vedblev at erholde de sletteste Vidnesbyrd, ved at sende ham som Husar til Regimentet i Hørsholm, i hvilken Anledning han maatte forsvare sin Adfærd for Cancelliet, til hvem Drengen indgav Klage, og som ikke vilde anerkjende ham som Formynder over Vaisenhuusbørnene i hans Egenskab af deres Inspecteur. Dog vare disse Ytringer af Strængthed kun sjeldne og forbigaaende, og stemmede ikke med hans øvrige Charakter, der tvertimod havde

en Tilbøielighed til at vise Blødhed overfor Børnene, til hvilke han stedse vilde stille sig i et „Faderligheds“ Forhold, en Tilbøielighed, der fra først af gjorde hans Virksomhed endeel Afbræk og endte med at skille ham ved Embedet.

Allerede det første Aar blev der af Curatorerne gjort den Udsættelse paa hans Regnskab, at 200 Ruder vare udslagne i eet Aar, og at altfor mange Laase maatte opdirkes og nye Nøgler anskaffes, og noget senere skete Antegning, at Apothekregningen var altfor stor, i hvilken Henseende bemærkes, at Inspecteuren havde Myndighed til at requirere Medicamenter fra Apotheket til Børnene, naar dissers Ildebefindende befandtes for ringe til at uleilige Lægen. At der i slige Tilfælde kunde vises Svaghed overfor Børnene, der saaledes kunde tilfredsstille Lysten til Slikkeri, er indlysende, og hvor meget der her afgang af Inspecteurens Conduite, kunde sees af den Notits, der blev optegnet, at hans Eftermands Apothekregninger kun vare $\frac{1}{3}$ mod hans. Under disse Omstændigheder maatte den Bemærkning, som han ved denne Leilighed fremkom med, at hverken han eller Præsten benyttede deres Ret til fri Medicin paa Stiftelsens Bekostning, ikke kunne faae anden Betydning end som et Vidnesbyrd om hans Charakteers Agtbarhed. Disse Udsættelser kunde imidlertid ikke bringe hans Stilling i Fare. Men et for ham alvorligt og uforudseeligt Udfald fik de Klager, han paa Børnenes Vegne meente sig forpligtet til at føre over den Spise, der leveredes af den ved Fru Lyders Død 1778 antagne Økonom Schow, tidligere Regnskabsfører ved Assistenthuset, samt over det forargelige Exempel, Økonomens

Tjenestefolk gave de Vaisenhuuspiger, der hos ham vexelviis skulde lære Madlavning og Vask.

Da disse Klager hos Schow intet udrettede, udkom 1787 et Skrift, der var underskrevet med det opdigtede Navn John Kielsen, hvilket igjen var overstreget, og som blev indleveret til første Directeur Conferentsraad Aagaard. Det indeholdt de alvorligste Angreb navnlig paa Læremoderen og Økonomen for Uredelighed og andre Lyder og beskyldte Informatorerne og Inspecteuren for at lade sig bestikke af denne til ikke at paatale Børnenes Ret. Som Følge heraf anlagde Økonomen 1788 Sag for Hof- og Stadsretten mod den ubekjendte Forfatter, der paa Grund af sit Kjendskab til Forholdene antoges for at boe eller have boet i Vaisenhuset, og valgte til at føre sin Sag en Procurator Top, der stævnedes en Mængde Vidner ligefra Præsten og Inspecteuren til Gaardskarl og Tjenestepiger. Vidnernes Afhørelse optog et heelt Aar, og samtlige vare i det Hele gunstige for Økonomen med Undtagelse af Inspecteuren, hvis Erklæring gik ud paa, at Skriftet talte Sandhed. Da han vægrede sig ved at svare paa det Spørgsmaal, der blev forelagt Vidnerne, om han af Haandskriften kunde have nogen Formodning om den virkelige Forfatter, efterdi dette Spørgsmaal var inquisitorisk, insinuerede Top, at Vidnet muligviis kjendte Forfatteren, og da Top efter hans Bortgang udtalte, at han ikke vilde examinere dette Vidne mere, da hans Vidnesbyrd tydelig røbede, at han var Citantens Avindsmand, indsendte Wadum til Retten en heftig og mod Top meget nærgaaende Erklæring, som han forlangte ført til Protocols, hvilket trods dennes Protest ved Rettens Kjendelse skete. Sagens Udfald er ikke

omtalt i de forefundne Documenter, men Dommen kan neppe være gaaet Økonomen imod, siden han fremdeles forblev i sin Plads.

Det Betænkeligste ved denne Sag var, at en Uenighed indenfor Vaisenhuset var kommen ud i det store Publicum, og at Stiftelsen mistede sit gode Rygte. Skriftet havde vel ikke angrebet Directeurerne, men indskrænket sig til at udtale sin Forundring over, at saa udmærkede Mænd kunde forholde sig passive, hvor saadanne Uretfærdigheder øvedes. Det er indlysende, at Wadums Stilling maatte blive mislig, efterdi Directeurerne ikke gave Økonomen Afsked, og deres Uvillie mod Inspecteuren blev aabenbar, da denne 1789 afskedigede Hægemester Lacour formedelst Opsætsighed og Ligegyldighed. I denne Anledning fremkom der fra Directionen, navnlig fra Aagaard og Thulstrup alvorlige Anker mod Wadum for Misbrug af Myndighed, samt for Efterladenhed i Pligters Opfyldelse, hvilket skulde have foranlediget den onde Omtale, Vaisenhuset fik i „Skilderiet.“ Mod disse Beskyldninger indsendte Wadum et vidtløftigt Forsvar, hvori han gjentog Beskyldningerne mod Læremoderen og Økonomen. At disse viste sig grundede for den førstes Vedkommende, blev kort efter beviist, hvorfor hun fik Afsked; men Forholdet til Økonomen forblev uforandret og udviklede sig til gjensidigt Fjendskab, under hvis Indflydelse Økonomen vovede at vise Inspecteuren aabenbar Ringeagt, ved aldrig selv at forhandle med ham, men kun ved sine Folk, saa at han endog engang lod sin Karl i Kittel, Træskoe og med Piben i Munden give Inspecteuren Besked i dennes Stue, og det paa en Tid, hvor Lærere og Børn vare tilstede. Imidlertid fik Wadum Opreis-

ning af Kongen, idet han ved Aagaards Død 1790 blev udnævnt til Medlem af Directionen og Tilforordnet i Missionscollegiet, saaledes at han tillige beholdt Inspecturembedet, og ved Kgl. Rescript af 21de Mai s. A. i sin Egenskab af Vaisenhusets Inspecteur beskikkedes til at være Værge for Vaisenhuusbørnene, „baade de udgaaede og herværende, saalænge dem ingen anden af Øvrigheden er beskikket.“ Herved styrkedes hans Stilling saa meget, at Økonomen fandt det klogest gjentagne Gange, dels personlig og dels ved Andre, at bede ham om Forladelse; men da Wadum var uforsonlig og afviste hans „Kryberier“ og „kjerlingvorne“ Bønner, blussede Fjendskabet op paany. I denne Kamp forsaae Wadum sig, da han d. 7de Juli 1792 under Maaltidet indkaldte Økonomen paa Spisestuen og i Børnenes Nærværelse erklærede nogle Sild for at være fordærvede. Denne Adfærd stred mod en af Directionen gjentagne Gange og senest 1788 udstedt Resolution, og da Schow til denne indsendte en Klage tilligemed de paaankede Sild, indgav Wadum en allerunderdanigst Ansøgning om Entledigelse, der d. 30te Nov. i Naade blev ham tilstaaet med 600 Rd. aarlig Pension, hvorefter Jacob Gude, forhenværende Secretair i det Aaret i Forveien op hævede Generalkirkeinspectionsscollegium, der, som omtalt, havde Værelser i Vaisenhuset, blev beskikket til Inspecteur og Secretair.

Men heller ikke nu skulde Wadum faae Fred. Gude, der indviede sin Embedstiltrædelse med Juvenals Ord: *nil dictu foedum visuque haec limina tangat, intra quae puer est, — maxima debetur puero reverentia* (intet stygt Ord eller Syn maa røre denne Dørtærskel, indenfor hvilken Børnene bo, — den

største Ærefrygt er man Børnene skyldig), viste sig at være en samvittighedsfuld og nidkjær Embedsmand. Han opdagede snart, at der ikke var oprettet nogen skriftlig Contract med Apothekeren *), og foranledigede derved fra Directionens Side en forundret og bebreidende Forespørgsel til Wadum, som derved kom til at undergaae den samme Skjæbne, som han i samme Sag havde forvoldt sin Formand Ursin. Dette fremkaldte strax et spændt Forhold mellem Wadum og Gude, der yderligere forværredes, da den Sidste 1793 af Apothekeren krævede Recepterne som Bilag vedlagte Regningerne, og Wadum i et Brev til Apothekeren derom udtalte sig meget af-

*) 1773 var Apothekets Forpagtning bleven Platfus' Enke opsagt og derefter overdragen til Materialist Frantz Henrich Müller for 1,100 Rd. aarlig Afgift. Derimod fritoges han for at stille den sædvanlige Caution af 4,000 Rd. for Inventariet, hvilket efter hans Sigende vilde være høist fornærmeligt for hans Credit og umulig at tilveiebringe. Da Directeurerne vare „glade ved at faae en saa bekjendt driftig og skikkelig Mand til Forpagtningen for at sætte Apotheket ret i Stand og Renoméé igjen“, nøiedes man med at betinge sig, at han hvert Fjerdingaar, hvis forlangtes, skulde forevise sit Inventarium for Inspecteur Ursin, der selv var kyndig i Medicinen, eller for en anden dertil beskikket, samt at alt hvad han i Apotheket og Bygningen indbragte af Sager, Vare og Effecter, skulde være Vaisenhuset alene til Pant og Forsikkring, foruden at det og skulde have Ret til at holde sig til hans Eiendomme udenfor Vaisenhuset, saavidt Andre ikke dertil maatte være nærmere berettigede. 1781 fornyedes Forpagtningen med ham, der i Mellemtiden havde faaet Titel af Justitsraad, for 1,200 Rd. om Aaret; men da han 1785 kjøbte Christianshavns Apothek, opsagde han Forpagtningen, som overdroges til Pflugmacher, hvorefter de begge afkøbte Stiftelsen dens Medicamenter og vasa, saa at denne kun beholdt hvad der var nagelfast.

visende. Gude protesterede mod hans Uartigheder, men vilde iøvrigt ikke følge ham i hans polemiske Maade; thi: „quando cum stercore certo, aut vinco aut vincor, semper ego maculor“ (naar jeg bruger Skarn i Strid, bliver jeg altid selv besudlet, hvad enten jeg seirer eller beseires). Samme Aar havde Gude indgivet Klage over Drengenes pjaltede Klæder og over Børnenes Befængthed med Utøi, i hvilken Anledning Thulstrup udtalte, at han ved denne uventede Indberetning ikke vilde opholde sig ved at bedømme den afgaaede Inspecteurs Conduite. Hvor slet Forholdet var blevet mellem dem, fremgaaer af et Brev fra Wadum 1795 efter Branden, hvori han blandt Andet fortalte, at Gude skulde paa den uforsvarligste Maade have ladet en stor Deel af Archivernes Brevskaber vorde et Offer for Luerne. Da Wadum senere tilbød sin Hjælp til den om Vaisenhuset befalede Kgl. Commission, skrev Gude paa dette Tilbud, at Commissionen ikke havde værdiget at tage det til acta, men ladet det ligge løst blandt de andre Papirer til et Skamskrift for ham selv.

Gudes Virksomhed skulde imidlertid snart ved Kjøbenhavns Ildebrand 1795 lide en stor Afbrydelse. Han fortæller, at han i Begyndelsen af Branden hjalp sin Ven Provst Høyer med at flytte, men at han, da han saae Nikolai Kirkespiir fænge, ilede hjem, lod Lugerne lukke og traf Foranstaltning til Rømning. Natten mellem d. 5te og 6te Juni sov Børnene i deres bedste Klæder med en Byldt Linned under Hovedet i Gangene. De vigtigste Documenter og samtlige Regnskaber bleve lagte i Sække og bragte til Gudes Moders Huus i Vigants Gade. Den 6te Juni efter Kl. 12 forlode Børnene Vaisenhuset og gik til Blaagaard, ledsagede af Læremødrene og Lærerne,

hvilke bare Alterstagerne og de hellige Kar. Da samtlige Gaarde paa Ny Torv vare brændte, og Ilden begyndte i Raadhuset, tændtes om Middagen den første Ild i Vaisenhuset under Frontispicen over Kirken ud til Torvet; denne Ild slukkede Gude med Vaisenhusets Sprøite, som han fra hans Formand havde modtaget i ubrugbar Stand og ladet istandsætte, og som han anbragte gjennem Vinduet af Apothekerens Urtekammer, hvorved en Gardeofficier og andre gik ham til Haande. Om Eftermiddagen kom imidlertid Ilden ind fra alle Kanter, og Kl. 4^{1/2} faldt Spiret. Bogoplæggets Papirer til en Værdi af c. 34,800 Rd. fløi ud bag over Frederiksberg. Næste Dag besøgte Gude Blaagaard og fandt Børnene fornøiede paa det nye Sted.

Ved denne Ulykke skulde det blive aabenbart, hvor meget Vaisenhuset havde tabt i den offentlige Mening. Allerede d. 2den Juli indgav Stadsphysicus Dr. Mangor til det danske Cancelli et Forslag om ikke at gjenopføre Vaisenhuset, idet han anklagede dets Børn for adskillige Laster og paastod, at de vare blege og forknyttede uagtet god og tilstrækkelig Føde og Klæder, at de klædtes for godt, spiste for godt, gik for tidlig til Sengs, havde Lov at vrage Maden og kostede for meget. Han tillagde Stiftelsen og dens Foresatte at udøve et hele Landet trykkende Monopol i Biblernes og Psalmebøgernes Tryk, raadede til at nedlægge Trykkeriet, sælge Apothekprivilegiet paa offentlig Auction, og sluttede med den Anmærkning, at Vaisenhuset aarlig leverede Staten 12 å 16 for det Meste usunde, fordærvede og unyttige Mennesker. Han paastod, at hvert Barn kunde opdrages for 24 Rd. aarlig, og kom saaledes til det Resultat, at der af Vaisenhusets Fond vilde kunne

opdrages 720 Børn i Stedet for 120, naar de ikke bleve indsatte i saadanne Pakhuse for Børn. Han vilde fremdeles have Renterne deelte efter Folkemængden i 8 Dele imellem Danmarks 7 Stifter og Kjøbenhavn, Børnene anbragte hos Bønder og Haandværksfolk for c. 20 Rd. aarlig, for hvilken Sum de vilde kunne erholde alt til deres Forsørgelse fornødent. Halvdelen af de kjøbenhavnske Børn skulde opdrages paa Blaagaard, dels for at udgjøre en Skole til Øvelse for Seminaristerne, dels for endnu at gjøre nogle Experimenter med den sammendyngede Opdragelse. Ingen Embedsmænd behøvedes uden Directeurerne og Inspecteuren.

Da dette Forslag af Cancelliet blev Directionen tilstillet, fik Gude Leilighed til at ledsage det med nogle Bemærkninger, hvori han ikke uden Held søgte at gjendrive Mangors Udtalelser, og til at meddele statistiske Oplysninger, i hvilke han ved Kjendsgjerninger godtgjorde, hvad de udgaaede Børn vare blevne til, i hvilken Henseende han kunde nævne adskillige ansete Borgere og gifte Koner som forhenværende Vaisenhuusbørn, samt henviste til, at Forsøget med et lignende Project alt var skeet 1771, og at det var faldet ud til, at „Børnene gik pjaltede og forhungrede omkring og betlede til megen Græmmelse for Kjøbenhavns Borgere, som altid havde elsket Vaisenhuset og troede sig at have en Steen deri“. Samme Aar fremkom J. C. G. Claussen, Seminarielærer paa Blaagaard, med et andet Project, ifølge hvilket Kirken skulde nedlægges, Vaisenhuset udflyttes paa Blaagaard og forenes med dettes Seminarium, saaledes at de dertil egnede Drengene kunde uddannes til Skolelærere, medens Pigerne skulde

anbringes paa Landet, helst hos gifte Skolelærere. Vaisenhusets Lærere skulde tages fra Seminariet.

I Modsætning til disse Projecter indsendte Biskop Balle til Cancelliet en Erklæring, hvori han udtalte, at Fundatsen, der var at betragte som ethvert andet Testamente, uryggelig burde overholdes, endogsaa med Hensyn til Stedet, hvor Vaisenhuset skulde ligge. At flytte det ud paa Blaagaard, vilde have til Følge, at det hvert Aar vilde skifte Lærere, da Seminaristerne hvert Aar afgik, og det var dog ikke Stifterens Villie, at Børnene skulde tjene til Læreklude. Bogtrykkeriet maatte da ogsaa opgives, og Bogladen kunde ikke lægges saa langt udenfor Byen. Apotheket maatte sælges, og Borgerne vilde afholdes fra at besøge Stiftelsen, og mangt et Forsæt til at gavne denne vilde forhindres. Kirken, der havde virket mangehaande Gavn for det Almindelige, maatte nedlægges, og et Præsteembede gaae tabt, der „kunde være Tilflugtssted for udslæbt Biskop; naar Balle ikke havde Kraft mere tilovers for sit nærværende Embede, ønskede han at leve og lære og døe i Stilhed som Præst paa Vaisenhuset“. Hvad det ledede til at udsætte Børn i Pleie, erfores 1771, hvor Forsøget mislykkedes.

I Skrivelse af 2den Sept. indgik Directionen til Cancelliet med Forestilling, hvori fraraadedes at gaæ ind paa Mangors Forslag, hvorimod det anbefalede at gjenopbygge Vaisenhuset paa dets gamle Plads, hvor Murene kunde benyttes til Overkanten af Vinduerne paa 1ste Sal. Værdien af hvad der var blevet staaende ansattes til 16,000 Rd., og af Assurancesummen (50,000 Rd.) ventede man at faae udbetalt 40,000 Rd.

Regjeringen vilde imidlertid foreløbig ikke

træffe nogen nærmere Bestemmelse om dette Spørgsmaal, men nedsatte en Kgl. Commission om Vaisenhuset og udstedte Indbydelse til at forfatte Priisskrifter om dette. Man indrettede sig da for det Første paa Blaagaard og holdt Gudstjeneste der og i Vartov.

Da Brandforsikkringselskabet ikke saae sig i Stand til at udrede Assurancesummerne til de mange Brandlidte, bekjendtgjorde dets Direction, at enhver, som vilde overlade sin Branderstatningssum, derfor kunde erholde Obligationer med Kgl. Garanti til $3\frac{3}{4}$ pCt. imod at tabe 4 pCt. I den Anledning erklærede Vaisenhusets brandlidte Pantedebitorer, som ikke vilde eller kunde bygge paa deres afbrændte Pladser, at de for deres Branderstatning vilde modtage fornævnte Obligationer og overlade samme til Stiftelsen for dermed at liquidere deres Gjæld, mod at erholde deres Panteobligationer quitterede, forsaavidt Vaisenhuset fik fuld Valuta for dets Fordring i bemeldte Obligationer; hvis Noget skulde mangle, blev det at afskrive paa Obligationen og Resten at hefte paa Grunden. Dette Tilbud modtoges.

Directeurerne i Tidsrummet 1772—95 vare følgende:

1772 udnævntes, som ovenfor omtalt, Borge-mester Etatsraad Abraham Falch, Høiesteretsassessor Justitsraad Hans Borch, Hofpræst Christen Schmidt og Provst Jørgen Hee. Da Schmidt 1774 blev Biskop i Norge, beskikkedes i hans Sted Professor Poul Egede, Hans Egedes Søn og forhen Missionair i Grønland. Ved Falchs Død 1776 antoges Raadmand Justitsraad Jørgen Thulstrup, og ved Borchs Død 1778 Etatsraad Christen Schow, Expeditionssecretair i det Danske Cancelli; samme Aar blev den bekjendte

Hofpræst Christen Bastholm indsat i Hees Sted, der blev Biskop i Aarhus. 1779 beskikkedes Conferentsraad Peter Aagaard til 1ste Directeur, saaledes at der nu var 5 Directeurer (Aagaard, Egede, Thulstrup, Bastholm, Schow). Af disse søgte Bastholm 1787 om Entledigelse, og i hans Sted udnævnedes Procantsler Professor Hofpræst Hector Fridrich Janson, der imidlertid 1788 blev Biskop i Aarhus, hvorefter Geheimeraad og Cancellidirecteur Christian v. Brandt udnævnedes til 1ste Directeur. Egede døde 1789 og Aagaard 1790; og i deres Sted indsattes Sognepræst ved Friderichs tyske Kirke paa Christianshavn Hofprædikant Dr. theol. Jacob Georg Christian Adler og Vaisenhusets Inspecteur Wadum. Begge disse fratraadte 1792, den første for at blive Superintendent i Slesvig, hvorefter Biskop Balle indtraadte i Directionen. Da Thulstrup døde 1794, beskikkedes hidtilværende Curator Raadmand Niels Wulf i hans Sted.

Curatorerne i samme Tidsrum vare:

1772 Cancelliraad Bechman, Raadmand Munck og (fra 1773) Grosserer Christian Hansen. Hvor samvittighedsfuldt Curatorerne bestyrede deres Embede, fremgik, da Munck, „paa Grund af de ham tilstødte trouble Omstændigheder“ yttrede Tvivl, om han burde beholde sin Curatorplads og tilbød at fratræde denne; men, efter at have modtaget Forsikkring om, at Vaisenhuset vilde savne hans prøvede Dygtighed, nøiedes han med midlertidig at aflevere Cassens 3die Nøgle til Directeur Falch. Ved Bechmans Død 1775 beskikkedes Brygger Raadmand Michael Lange, der 1786 blev afløst af Viinhandler Niels Wulf. Da Justitsraad Munck 1788 efter 21 Aars Embedsvirksomhed ansøgte om Entledigelse,

antoges Brygger og Grosserer Jens Lauritzen, og da Grosserer Hansen 1793 begjerede Afsked, indtraadte i hans Plads Viinhandler Grosserer Axel Møller Mørk. Ved Niels Wulfs Overtagelse af Directeurpladsen indsattes Viinhandler Eric Glasing.

Som Læger antoges 1773 Dr. Johan Henrich Schönheyder og Chirurg Johan Christoph Solle, og ved dennes Død 1779 hans Søn. Da denne døde 1808, overtog Schönheyder hele Lægetilsynet for 180 Rd. aarlig og forblev i Embedet til sin Død, der først indtraf 1831, efter 58 Aars Tjeneste.

Pensioneret Inspecteur Finckenhagen døde i Vaisenhuset 1778, 83 Aar gammel, efter Aaret i Forveien at have modtaget som sidste Paaskjønnelse af hans tidligere Embedsvirksomhed et Kgl. Tilsagn om aarlig Pension efter hans Død, til hans Hustru paa 250 Rd. af Vaisenhusets Casse, og efter hendes Død til hans 2 Døttre paa 150 Rd., saalænge de forbleve ugifte.

Gaver:

Enken Højer beplantede 1741 Vaisenhusets Gaard med Lindetrær.

En Ubenævnt skjenkede 1761 en Sølvkande 97 Lod til Communionen.

„En meget *) smuk Ubekjendt“ skjenkede 1775 et med Guld broderet rundt Dække af rødt Fløiel til at lægge over Oblatfadet.

De private Gaver i Penge havde til 1740 beløbet sig til c. 31,643 Rd.

*) Denne Betydning af „smuk“ forekom oftere. Saaledes ansøgte Korrektor Juhl 1758 om at maatte forundes Frihed til at faae Portnøglen, da han havde saa mange smukke Venner, hos hvem han iblandt om Aftenen inviteredes og altsaa ei i rette Tid kunde komme hjem.

1774	1,041 Rd.
1775	651 —
1776	630 —
1777	709 —
1778	291 —
1779	1,302 —
1780	255 —
1781	382 —
1782	655 —
1783	260 —
1784	319 —
1785	1,334 —
1786	319 —
1787	373 —
1788 *)	17,752 —
1789	1,746 —
1790	291 —

*) 1788 indgik den betydeligste Gave, der er bleven Vaisenhuset til Deel. Høiesteretsassessor Poul Rasmussen Boson, boende i Badstustræde 98, skjenkede sin Formue til Almindelig Hospital, St. Hans Hospital og Vaisenhuset, saaledes at de 2 første Stiftelser erholdt $\frac{1}{3}$ og den sidste $\frac{2}{3}$, samt indsatte Vaisenhusets Directeurer og Inspecteur til Executorer. Den Vaisenhuset tilfaldende Deel beløb sig til 17,478 Rd. 24 Sk. Fremdeles skjenkede han dette sin Samling af Familieportraiter, hvorved han forøgede en der meget tidlig begyndt Samling af Portraiter. Blandt disse nævnes fra den ældste Tid Missionair Ziegenbalgs og Professor Steenbuchs, hvilken sidste 1727 skjenkede 600 Rd. som et Legat, hvis Renter skulde anvendes til Bøgers Anskaffelse i et Bibliothek. Fremdeles havde Bogtrykker Salicath d. 11te Oct. 1775 foræret Vaisenhuset Frederik d. 4des Portrait. Hele Malerisamlingen brændte 1795, med Undtagelse af det sidstnævnte Portrait, der reddedes og endnu findes i Festsalen.

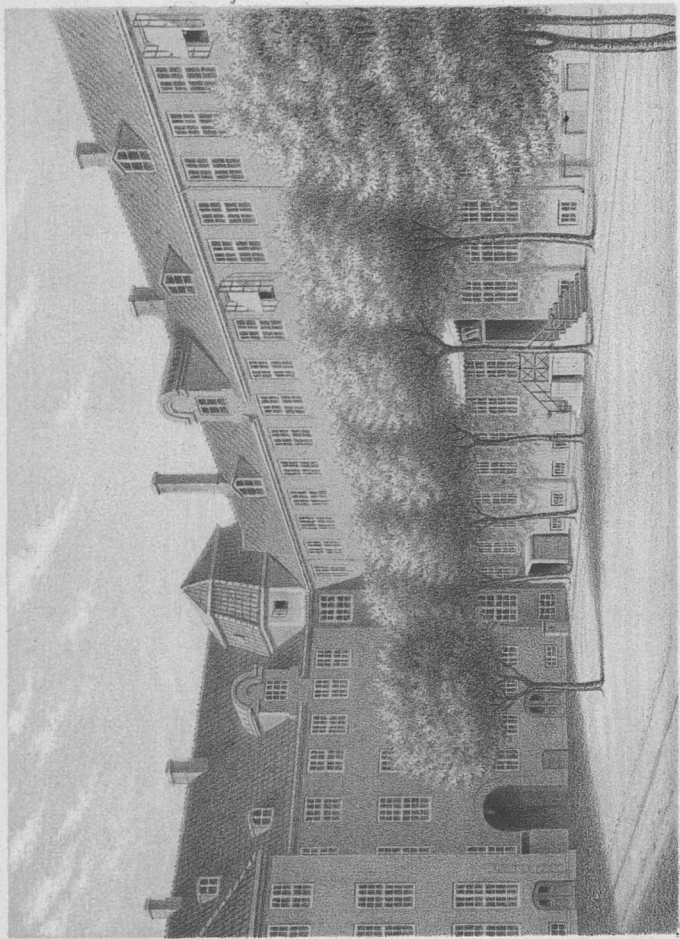
1791	315	Rd.
1792	458	—
1793	287	—
1794	288	—
1795	616	—
1796	226	—
1797	270	—
1798	521	—
1799	300	—
1800	228	—

c. 78,443 Rd.

III.

1796—1812.

Medens Vaisenhusets opdragende og understøttende Virksomhed efter Branden 1795 foreløbig fortsattes i de Localer, der vare blevne anviste paa Blaagaard, indtraadte derimod en Forlegenhed med Hensyn til Landets Forsyning med Bibler, Katechismer og Psalmebøger, siden Trykkeriet og Bogladen vare brændte. Da Inspecteur Gude forgjæves henvendte sig til forskjellige Trykkerier (Schultz, Thiele, Møller & Søn, Popp, Christensen) om at trykke Bibelen for Vaisenhuset, besluttedes det, at Trykkeriet strax skulde gjenopføres paa Tomtens Grund, hvor Bogladen havde været, og at dette Foretagende skulde overdrages til Architect Guion e. Denne indleverede et Overslag paa 2,050 Rd. og foreslog at tage Tømmeret hos Collstrop, hvorefter Kongen 1796 gav Tilladelse til at opføre Trykkeriet i Hjørnet mod Sluttergaden; da imidlertid Boghandlerne i Bergen meddeelte, at de snart ikke havde flere Pontoppidans Katechismer og Saxtorphs Udtog af samme, trykkedes disse 2 Bøger foreløbig hos Thiele, og Salget overdroges til Boghandler Buch ved Nørre Port. Ved samme Leilighed raadede Gude til at nedbryde af Tomtens Mure, hvad der truede

Th. Bergström

Det Indre af Vaisenhusets forhenværende Gaard

med at falde, „paa det at ingen skulde ende persiflagen over Vaisenhuset endog dermed, at Stiftelsen, som desuden havde gjort det Almindelige i deres Tanker Skade nok, tilsidst havde foraarsaget enkeltes eller fléres legemlige Ulykke“.

Det var dog ikke blot Trykkeriet, som Vaisenhusets Direction paatænkte opført paa det forrige Sted, men ogsaa selve Stiftelsen med alle dens tilhørende Rum, i hvilken Anledning den 1796 til Cancelliet indsendte en Beregning paa 42,720 Rd., for hvilken Sum en toetages Bygning foresloges opført i Stedet for den afbrændte, der havde havt 3 Etager. Dette Forslag mødte Modstand hos Finantscollegiet, der forskudsviis havde bekostet Vaisenhusets Indretning paa Blaagaard og overdraget samme til Professor Meyn. Udgifterne hertil havde beløbet sig til c. 8,100 Rd., hvilke Finantscollegiet krævede sig godtgjorte af Vaisenhuset og i saa Henseende støttede sig paa en derom given Kgl. Resolution, hvorhos Collegiets Præses Reventlow med Iver interesserede sig for, at Vaisenhuset skulde forblive og indrette sig paa Blaagaard og forenes med dettes Seminarium. Overfor disse Bestræbelser gjorde Directionen 1797 gjældende, at Opholdet paa Blaagaard fra først af kun havde været en Nødhjælp, som Vaisenhuuspræsten Birch havde udvirket, og at det ingensinde havde været Øiemedet at give denne blot midlertidige Foranstaltning en blivende Charakter. Thi deels laa Blaagaard saa langt borte, at man der ikke kunde anlægge noget Apothek eller en Boglade med Ud-sigt til Søgning, deels vare Bygningerne saa spredte, at Slud og Træk derude stedse havde fri Passage, og endelig maatte det, hvad Gude bemærkede, have sine store Betænkeligheder, at forene Seminariet

med Vaisenhuset, „efterdi dettes Pigebørn vare i den kritiske Alder, og Seminaristerne i den fyrige Alder“. Af disse Grunde afgave Curatorerne den Erklæring, at Vaisenhuset Intet burde betale af de til dets Indrettelse paa Blaagaard gjorte Bekostninger, uden hvad det kom til at eie, f. Ex. Inventariet, men at det iøvrigt maatte betragtes som boende til Leie, hvorfor det vilde være rede til at betale denne, men derimod ikke kunde indlade sig paa at betale Indretningen paa en Eiendom, der ikke tilhørte det, saa meget mindre, som man ikke var bleven spurgt ved disse foretagne Indretninger. Denne Opfattelse tiltraadtes af Vaisenhusets juridiske Consulent, Secretair Hoftved, der endogsaa raadede til at lade det komme til Proces, hvilken det da blev Rentekammerets Sag at anlægge. En saadan Yderlighed blev dog undgaaet, idet Cancelliets Præsident Brandt, Præsæs i Directionen, først vilde tale med Reventlow, inden noget Brev af ovennævnte Indhold afgik. Denne Meningsforskjel udjevnedes omsider 1804, da en af Kongen i den Anledning nedsat Commission, bestaaende af 2 Medlemmer af Finantscollegiet og 2 af Cancelliet, nedlagde Betænkning for Kongen, hvorefter denne resolverede, at han af særdeles Kgl. Naade vilde frie Stiftelsen for at betale de udlagte Inventarium, samt i aarlig Leie af Blaagaard 500 Rd., tilsammen 2,985 Rd. 32 Sk.

Men nogle Aar i Forveien var Vaisenhuset paa Blaagaard blevet opløst. Da dets Underbalance, navnlig ved Trykkeriets og Apothekets betydelige Formindskelse i Indtægt, der før Branden for hiint aarlig havde beløbet sig til c. 2,000 Rd. og for dette til 1,000 Rd., hvert Aar tiltog og 1798 havde naaet

til c. 18,000 Rd., indgik Directionen under 11te April 1799 til det Kgl. Danske Cancelli med Forestilling til Kongen om, at Vaisenhusets ved Formuens stadige Formindskelse befrygtede Undergang gjorde det tilraadeligt, midlertidigt at udsætte Børnene i Pleie. Det burde forsøges, om de ikke alle, eller i det mindste de fleste, kunde anbringes i Kjøbenhavn, efterdi Børnene der bedst kunde lære, hvad de behøvede, og fordi Tilsynet der var lettest, hvortil kom, at de fleste vare fra Hovedstaden; de Børn, der ikke kunde anbringes der, maatte udsættes i Sjællands bedste Kjøbstæder eller i Mangel deraf paa Landet, dog kun hos Præster, Degne, Skoleholdere, Kongelige Betjente, Forpagtere o. s. v., men ikke hos Kromænd eller Bønder. Ved Udsættelsen maatte der medgives Børnene det Fornødne af Uldent og Linned. Da det af Fundatsen var tydeligt, at Stifteren har villet have Børnene noget bedre underholdte end almindelig, og Opfostringshuset aarlig gav 20 Rd. for et Barn, Pleiecommissionen ugentlig 2 Mk., burde Vaisenhuset give 30 Rd. aarlig. Fosterforældrene skulde saa vidt muligt være Borgerfolk, og hvor Drengene anbragtes, maatte baade Mand og Kone være levende, og Manden helst drive et Haandværk. For disse 30 Rd. skulde Børnene nyde Alt i Huset, paa en anstændig og forsvarelig Maade, og holdes til Skolegang, i Kjøbenhavn enten i en egen Skole paa Stiftelsens Bekostning eller i en af de Skoler, som Fattigvæsenets Direction ventedes snart at ville oprette, ligeledes mod Betaling af Vaisenhuset. Lægetilsynet paa Vaisenhusets Bekostning skulde vedblive i Hovedstaden. Iøvrigt skulde Børnene beholde de Friheder og Rettigheder, som Fundatsen tilhjemlede dem.

Inspecteuren skulde som hidtil efter Confirmationen oprette Contracter med Drengenes Principaler, og Pigerne have Frihed til at tjene i hvilket anstændigt Huus de vilde, naar det ikke var Værtshuus, og Inspecteuren samtykkede. Controllen med Pleieforældrene i Kjøbenhavn skulde øves af Inspecteuren, for hvem disse og Børnene uvægerlig efter Tilsigelse maatte møde. Da Tilsynet imidlertid vilde være uoverkommeligt for ham, skulde han til Medhjælp have Hægemesteren og de 2 Læremødre. Tilsynet i Kjøbstæderne og paa Landet skulde Sognepræsten have, der quartaliter skulde til Stiftelsen indberette, hvorledes Pleieforældrenes Forhold til Børnene var, og hvortil de Confirmerede vare anbragte. Herredsprovsterne skulde have Overopsigten og ved de aarlige Visitatser føre nøie Tilsyn med Vaisebørnenes Forhold, samt paatale, om nogen Mangel deri befandtes. Stiftelsen vilde ved denne Plans Udførelse aarlig spare c. 4,000 Rd.

Da Kongen ved allerhøieste Resolution af 1ste Marts 1799 bifaldt Børnenes Udflytning, opsagdes samtlige Betjente til Michaelsdag s. A.: Syngelæreren Buch, Cantor ved Frue latinske Skole, der 1797 var bleven antagen, da der søgtes en Person, der kunde „lære Børnene Choralsange og andre tækkelige anstændige Sange“, Økonomen Schow, Informatorerne Fohlmann (senere kaldet til Sognepræst for Sønder- og Nørre-Ondsild Menigheder i Aarhus Stift), Schoulund (Informator hos Biskop Balles Døttre, roest for sin elskelige Charakter, kaldet til Sognepræst i Sundby og Hvorup, Aalborg Stift, † 1809), Winther (senere Præst i Tyregod og Vester Menigheder, Ribe Stift), Skrivelærerne Thorstrup og Nørregaard, Læremødrene Schou

(Digteren Ewalds Pleierske) og Juritz, Hæge- og Tegnemester Lund, Kæmmekonen Marie Jørgensen, Sygevartersken Marthe Holm, Portner Christen Nielsen, Vægter Anders Pedersen, Gangkønen Johanne Thysted.

Bestyrer af den Kgl. Staldetatsskole Lund tilbød at tage Vaisenhuusbørn i Kost (samt Underviisning for 1 Rd. extra maanedlig pro persona), og anbefalede dertil af Gude. Det overdroges derefter Procurator Top at sælge Inventariet ved Auction, hvilken indbragte 1,760 Rd. 42 Sk. Samtlige Børn, hvis Tal da var 100, vare ifølge Skrivelse til Cancelliet af 23de Novbr. udsatte til Borgerfolk i Kjøbenhavn. Men allerede næste Aar blev det ved Kgl. Resolution af 24de Januar befalet, at de i Kjøbenhavn udsatte Børn efterhaanden under Directionens Overopsyn skulde blive anbettede til retskafne Folks Omhu paa Landet, hvorved deres Helbred og Dannelse vilde vinde mere.

Efterat „den angaaende Vaisenhusets Forening med Seminarium paa Blaagaard anordnede Commission“ til Cancelliet havde indsendt Betænkning betræffende, hvorvidt det efter Vaisenhusets Fundats maatte være nødvendigt, at denne Stiftelse igjen skulde indrettes paa det Sted heri Staden, hvor den hidtil havde staaet, resolverede Kongen under 27de Juni 1800: „Vi ville allernaadigst tillade, at Vaisenhusets Plads paa anden Maade anvendes, end til der igjen at opføre et Vaisenhuus“. Denne Resolution kunde ikke komme Directionen uventet, da den allerede 1797 til Magistraten havde afhændet et Stykke af Grunden i Sluttergaden til Gadernes Udvidelse og derved selv havde gjort Begyndelsen til Grundens Anvendelse i andet Øiemed. Da Com-

missionen angaaende en ny Raadstues Opførelse under 12te August 1800 forespurgte hos Directionen, om Vaisenhusets Plads med derpaa staaende Rudera kunde afhændes, samt i saa Fald, for hvad Priis og under hvilke Vilkaar, gjorde Directionen vel Indvendinger mod at afhænde den Plads, hvor Trykkeriet og Apotheket havde staaet, efterdi disse Privilegiers Benyttelse muligen kunde ansees for at være knyttet til Stedet. Men efter yderligere Forhandling udstedte Kongen den 17de Octbr. s. A. et Brev til Directionen om, at han, da Commissionen, som var nedsat for at tage i Overveielse, om Raadhuset med flere offentlige Indretninger i Kjøbenhavn kunde samles i een Bygning, havde andraget, at den ansaae Vaisenhusets Plads fortrinlig skikket til derpaa at opføre et Raad- og Domhus, gav Directionen Tilladelse til at afhænde den hele Plads, hvor Vaisenhuset havde staaet, for 4 Rd. pr. □ Alen, (Vaisenhusets Areal $9,320\frac{3}{4}$ □ Alen, hvortil kom 2 Grunde i Kattesundet $791\frac{3}{4}$ □ Alen, tilsammen $10,112\frac{1}{2}$ □ Alen), altsaa for 40,450 Rd., dog at alt, hvad der fandtes at staae og ligge indtil Jordens Overflade, skulde tilhøre Vaisenhuset, der skulde bortskaffe det inden April 1801; den nyopførte Bogtrykkeribygning skulde overlades Raadhuset, der maatte erstatte Vaisenhuset, hvad dens Opførelse havde kostet. Iøvrigt vilde Kongen meddele Vaisenhusstiftelsen den Forsikkring, at hverken den eller dens Personale skulde formedelst Fraflytningen tabe nogle af de Privilegier og Rettigheder, som den hidtil havde havt, men at disse maatte følge den paa hvilket andet Sted, den maatte leie, købe eller bygge. Pladsen blev Commissionen tilskjødet 19de Mai 1801. I den Anledning leiedes til Bog-

trykkeri, Bolig for Bogtrykkeren og Udsælningssted hos Tømmermester Keiser i Studistræde Nr. 112 og 113 en Boutiksleilighed i Kjælderen til Gaden og i Baghuset Kjælderen, 2den, 3die, 4de Etage og Loftet mod en Leieafgift af 300 Rd. om Aaret.

I Aaret 1801 var Børnenes Tal nedsunket til 51, og der blev derfor averteret i Adresseavisen og Berlingske Tidende, at Pladser vare ledige, og at Børn kunde optages til Udsættelse paa Landet. Dette havde til Følge, at Børnenes Antal 1802 voxede til 66, hvoraf de 40 forsørgedes i Kjøbenhavn og de 26 paa Landet. Men da Indrettelsen af en ny Vaisenhusbygning i Kjøbenhavn forhaledes, indledede Directionen Forhandlinger med de forskjellige Stiftsøvrigheder for at formaae disse til paa Vaisenhusets Regning at antage sig et vist Antal Børn i hvert Stift, og da de dertil erklærede sig redebonne, efter paa nærmere Forespørgsel at være blevne underrettede om, at det ikke var kjøbenhavnske Børn, de skulde sørge for, men Stiftets egne, indgik Directionen i Aaret 1802 med en allerunderdanigst Forestilling til Kongen om Approbation paa en saadan Fordeling af Pengeportioner, at Norge fik 50, Jylland 30, Fyen med Øer 20 og Sjælland 50. Efterat Kgl. Approbation herpaa var erholdt, fordeeltes Portionerne saaledes, at Sjælland fik 50, Fyen 20, Aalborg 8, Aarhus 8, Viborg 7, Ribe 7, Aggershuus 14, Christianssand 12, Bergen 12 og Throndhjem 12. Disse Bestræbelser for paa en regelmæssig Maade at deelagtiggjøre Provindserne i Vaisenhusets Gode lykkedes dog kun tildeels. I Throndhjem og Christiania, hvor der alt fandtes Vaisenhus, mødte ingen Vanskeligheder; i Bergen erklærede 2 Mænd sig rede til at optage Børnene, og i Ribe oprettede

en Jomfru Burum en Anstalt i dette Øiemed; men i de øvrige Stiftsstæder mødte Foranstaltningen ringere Anklang og truede efterhaanden med at døhen, ja i Christianssand synes Tilbudet ingensinde at være blevet benyttet. Derimod besluttede Directionen for de 50 Børn fra Sjælland at købe en bequem Gaard og indrette denne til disses Pleie, Opdragelse og Underviisning, men derimod at opgive Tanken om at opføre en Bygning til dette Brug. Det maatte nemlig være et naturligt Ønske at søge at faae Vaisenhusets forskjelligartede Virksomhed igjen samlet paa eet Sted. Thi denne havde siden Branden været meget spredt, idet Børnene havde boet paa Blaagaard, Apotheket var blevet drevet af Blau paa Vesterbro, Trykkeriet paa Tomten og i Studistræde, Boghandelen hos Buch ved Nørreport og i Studistræde, og Inspecteuren (med Archiv og Directionsstue) først havde boet hos pensioneret Inspecteur Ursin paa Nørregade, senere paa 7de Aar i Klædeboderne, og nu hos Majorinde Helmich paa Amagertorv 51. I Aaret 1806 meddeelte Cancelliet derfor Tilladelse til at købe en bequem Gaard til Bogtrykkeri, Boghandel, Inspecteurbolig, Børnenes Ophold m. v., under Forbehold af allerhøieste Approbation; og under 22de August s. A. bemyndigede Kronprindsen gjennem Cancelliet Directionen til at byde paa den Etatsraad Hemmerts Bo tilhørende Gaard Nr. 6 og 7 paa St. Kjøbmagergade indtil 50,000 Rd., hvorefter Gaarden den 26de s. M. ved 4de Auction tilsløges Vaisenhuset for 41,250 Rd., hvorimod det som Corpus pium fritoges for at betale Auctionssalarieret 338 Rd. 1½ Sk. Fattigvæsenet havde dengang 24,000 Rd. staaende i Eiendommen. Vognskuret i Gaarden forblev udleiet til Kjøbmand

Joost v. Hemmert, Forhusets Kjældere til Viinhandler Böchers Viinoplæg, medens Baghuset (Stalden) leiedes til Interessenterne i den Ørholmske Fabrik til Brug for sammes Kobber- og Messingmagazin. Disse bleve dog kort efter opsagte, for at Trykkeriet kunde blive indrettet i Baghuset, hvorimod Boghandelen blev indrettet i Stuen til Gaden til høire for Porten.

Den 26de Februar 1807 indleverede Directeur Wulf, Gude og Læge Schönheyder et af dem forfattet Forslag til at indtage Drengene til Forpleining. Men Planens Udførelse forhindredes ved Krigsbegivenhederne samme Aar, idet Sidebygningen indrettedes til Lazareth for Landeværnet. Under Bombardementet begyndte Gaarden nogle Gange at tænde, en Ildraket fandt Veien gjennem Vinduet ind i Trykkeriet, og en Bombe sprang i Inspectorens Sovekammer. Men større Ulykke afværgedes ved Gudes og de ham undergivne Folks Paapassenhed. Efter Ildebranden standsedes Indflytningen af Børnene fremdeles ved at Kathedralskolen og Trinitatis Sogns Fattigskole fik Tilladelse til midlertidig at indrette sig i Sidebygningen, foreløbig til Nytaar. Ligeledes afgaves i Sidebygningen Locale til den Commission, der blev nedsat til Understøttelse for de Brandlidte, og til Commissionen, der under den med Sverrig udbrudte Krig skulde forhøre de sig her opholdende Svenskere. Det varede dog længere end paaregnet med de 2 Skolers Ophold i Vaisenhuset, idet Latinskolen først i Mai 1808 flyttede til Trinitatis Kirkes Sognepræstebolig i Kannikestræde, og Fattigskolen lige til 1809 benyttede de den tilstaaede Localer.

Vaisenhuset tænkte imidlertid for Alvor paa

selv at tage den erhvervede Gaard i Brug og indgav derom et allerunderdanigst Forslag 1807. Formuen opgjordes d. 30te April til c. 420,500 Rd., og det foresloges foreløbig at indtage 25 Drengene til Forpleining, medens Pigerne skulde forblive i deres Pleiehjem. Til Hjælp for Inspecteuren indstilledes det at beholde Hægemesteren, samt 2 Lærere, hvoraf den ene skulde være theologisk Candidat med i det Mindste næstbedste Charakter og udnævnes til ordineret Katechet, hvorfor Præsteembedet skulde nedlægges, og den anden kunde være en af Blaa-gaards dueligste Seminarister. En egen Økonom behøvedes endnu ikke, da Bogtrykkeren og hans driftige Kone indtil videre kunde besørge dennes Forretning. „Underviisningen, som Vaisenhuusbørnene, baade de, som indtoges i Stiftelsen, og med Tiden ogsaa de, som forbleve hos deres Pleieforældre, skulde nyde i dens Skole, burde være nøiagtigen beregnet efter deres Bestemmelse; derfor maatte alt det, som kunde føre dem til en høiere Cultur end den, de behøvede for at vorde duelige og lykkelige i den Kreds, hvori de skulde leve, omhyggeligen undgaaes, og Vaisenhusets Skole maatte ikke hæve sig over de lavere Borgerskolars Sphære“; Skolen foresloges deelt i 3 Classer, og Tydsk skulde læres i øverste Classe; i denne skulde heller ikke den almindelige Historie forsømmes, forsaavidt den gav Udsigt over Menneskets Culturhistorie, og Alt skulde indrettes saaledes, at det fik en moralsk Tendents, og at al skadelig Politiseren blev undgaaet. Udførligere skulde afhandles de Landes Historie, med hvilke Danmark stod i nærmere Forhold, udførligst Fædrenelandets, med bestandigt Hensyn til at indprente Lærlingen varm

Kjærlighed til Fædrelandet og Hengivenhed til Regjeringen. Det kunde maaskee derfor være gavnligt at meddele Børnene en passende Underretning om de offentlige Forretningers Gang i Fædrelandet og de vigtigste Løve, saaledes som det skeer i de Preussiske og Saxiske Skoler. Visse Dage om Sommeren skulde de føres i Værkstederne for at see de forskjellige Haandværker. De skulde fremdeles lære noget af Experimentalchemien, Selskabs- og anden Kjøbmandsregning, Grundsætningen af Bogholderiet, hvorved de kunde faae Anviisning til at skrive Contracter, Vexler, Kjøbmandsbreve o. s. v., Arithmetik, Geometri og Mechanik, Kaligraphi, Ornament- og Architekturtegning. Til at bestride denne Underviisning maatte foruden de 2 faste Lærere antages Timelærere. Tilsynet med Skolen skulde overdrages en Commission, der bestod af et af Directionens Medlemmer, Inspecteuren og begge Lærerne, og som skulde samles een Gang hver Maaned.

Over dette Forslag udtalte Kronprindsen sig blandt Andet paa følgende Viis: „Jo mere jeg bifalder det Princip, Directionen i Indledningen selv har fremsat, at Underviisningen bestandig skal have Hensyn paa, hvad Børnenes tilkommende Bestemmelse, som er Haandværksstanden, nødvendigen udfordrer, jo mere maa jeg ønske, at alt, hvad der i Forslaget til 3die Classes Underviisning overskrider de ved bemeldte Grundsætning afstukne Grændser, udelades. Dertil henregner jeg Recitationsøvelser, det tydske Sprog, Statistik og den under sidstnævnte Videnskab henhørende Kundskab om Forretningernes Gang i Fædrelandet. Uden i mindste Maade at nægte disse Øvelsers eller Kundskabers Nytte i Almindelighed, indseer jeg dog ingenlunde deres abso-

lute Nødvendighed for en dannet Haandværksmand. Er Hensigten ikkun at meddele disse Kundskaber overfladigen, eller, som man kalder det, i Oversigt, saa vil deraf flyde den samme Skade, som flere Aars Erfaring alt har viist at være Følgen af de utallige mange ikkun overfladige Kundskaber, den nyere Underviisningsmaade forskaffer. Jeg staaer i den Formening, at Børnenes Tænkksomhed ville vækkes og deres Timer sysselsættes paa en til deres tilkommende Bestemmelse mere svarende Maade, naar de erholdt grundig Underviisning i Planimetrie og Stereometrie, som de ved ethvert Haandværk ideligen kan faae Leilighed til at anvende.

Efter at have gjort disse specielle Bemærkninger i Henseende til Underviisningen maa jeg endnu tilføie den almindelige, at, som man ved enhver offentlig Opdragelses Indretning især bør stræbe at arbeide kraftigst imod de Mangler, som synes at vedklæbe National Characteren, saaledes burde i Særdeleshed hos os Hovedøiemedet ved Opdragelsen i et offentligt Institut gaae ud paa at vække den sande Almeen Aand, den, som i enhver anviist Virkekreds med Lyst og Iver viser sig driftig til at fremme det Heles Vel, en Aand, hvortil Spiren vel ligger i Nationen, men som langt fra ikke tilstrækkeligen er udviklet ved Opdragelsen, saa at den upartiske Iagttaget ikke sjelden vil finde den ganske indslumret, ofte afsløvet ved en overhaandtagende Attraa efter egen Bequemmelighed og Rolighed, og stundom blot yttrende sig udenfor den Virkekreds, i hvilken den egentlig skulle vise sig gavnlig. Ikke blot jeg, men hele Nationen ville blive Directionen Tak skyldig, naar det kunne lykkes den at fremstille Exemplet paa en sand

National Opdragelse, skikket til at indprente Ungdommen varm og virksom Kjerlighed til Fødeland og Konge, og til alle de forskjellige Forhold, som fremkomme af den gjensidige Forbindelse imellem Fødeland og Borger, Konge og Undersaat, for hvis Opretholdelse den sande Fædrenelands Mand ikke skyer noget Slags Opoffelse“. Endelig udtalte Kronprindsen sig med Henviisning til Udgifterne ved Christians Pleiehuus i Eckernförde, mod Opdragelsens Dyrhed, Noget, „som ikkun derved kunne erstattes Staten, at Opdragelsen gives den meest hensigtsvarende Fuldkommenhed og den muligste Grad af National Tendents“.

Efter Kronprindsens Forlangende udtalte Directionen sine nærmere Tanker og yderligere Oplysninger i Henseende til de gjorte Bemærkninger, men fastholdt iøvrigt overalt sin gjorte Indstilling.

Gude skulde dog ikke opleve at see Vaisenhuset gjenoptage sin Virksomhed paa det nye Sted, idet han, efter Aaret i Forveien at være bleven be-naadet med Justitsraadstitel, døde d. 12te October 1810. Hans Dødsfald maa være indtruffet uden langt Sygeleie, da der haves Skrivelse af ham endnu d. 8de October. Det blev saaledes hans Lod bestandig at maatte virke under meget sørgelige udvortes Forhold, Noget han ved Leilighed ogsaa klagede over. Men Erstatning maatte han finde i Directionens Paa-skjønnelse, og naar denne 1809 „erkjendte den Aarvaagenhed og Nidkjerhed, med hvilken Hr. Justitsraad Gude havde bragt i Orden“ Sagen om de 1807 brandlidte Pantedebitorens Brandforsikringsobligationer, modtagne dels til Eie, dels in deposito, var denne Anerkjendelse fra Directionens Side en Betegnelse af det hele Forhold. Kun een Gang

var der indtraadt en kortvarig Spænding, da Budet Stork 1808 døde, og Kongen tiltog sig at beskikke hans Eftermand, skjøndt Budet efter Fundatsen skulde udnævnes af Inspecteuren. Gude, der havde givet en Borger Løfte om Posten, søgte forgjæves at holde det givne Løfte og værne om sin fundatsmæssige Ret ved at stille den Fordring, at et Bud, som han ikke personlig kjendte, maatte afkræves en Caution af 3,000 Rd., hvorimod Cancellipræsident Kaas gjorde gjældende, at det var Inspecteuren, der maatte indestaae for Cassen. Da Kongen vilde forbeholde denne Plads for Underofficerstanden og beskikkede Hautboist Kolbe, var der Intet ved denne Sag at gjøre.

Ved Gudes Død constitueredes Cancelliraad, Kgl. Bogholder og Biskoppens Amanuensis Strøm. I en allerunderdanigst Forestilling af 31te Decbr. 1810 gaves der Oplysning om Inspecteurens og Missionssecretairens forskjellige Forretninger. Ifølge samme maatte han ikke være fremmed i de pædagogiske Videnskaber og desuden være bekendt med Literaturen for at kunne bestyre Boghandelen og Trykkeriet, og dermed maatte han forbinde mercantil Kundskab til at afgjøre, hvilke Værker der kunde antages at ville indbringe Bogladen Fordeel; han maatte kunne forhandle med Forfatterne samt uden- og indenlandske Boghandlere, concipere Skrivelser baade i det danske og tydske Sprog, og være en redelig, vederhæftig og nøiagtig Regnskabsfører, da Regnskaberne over 6 Tdr. Guld vare ham betroede. Til dette Embede, der var aflagt med 800 Rd., Bølig, Brænde, Lys og Frihed for alle Skatter og Afgifter, henleddes Hs. Majestæts særdeles Opmærksomhed blandt flere hæderlige og dygtige Ansøgere

paa Cancelliraad, Archivarius Frost og ovennævnte Strøm, hvorefter Hans Henrich Frost d. 12te Marts 1811 beskikkedes til Inspecteur.

Samme Aar gjordes Begyndelse til at tage den købte Eiendom i Brug for Vaisenhuset; men da det foreløbig ikke kunde paatænkes at benytte hele Bygningen, udleiedes nogle Værelser i Forhuset til Madam Linde for der at holde Skole, medens Kjælderen til høire bortleiedes til Forstanderne for Tørveanstalten ved den Jødiske Nations Fattige til Oplag af Tørv og til ugentlig Uddeling for de Fattige. D. 13de Mai samledes Børnene til Examination i Directionens og den i den Anledning indbudne fyenske Biskop Plums Nærværelse. Børnenes Kundskaber fandtes efter Omstændighederne i det Hele tilfredsstillende, men det blev besluttet, for Ansvarets og Controllens Skyld, selv at oprette en Skole og virke hen til at indtage Børnene. Til Lærere antoges Seminarist Severin og Studenterne Fabricius og Gindrup for 100 Rd. om Aaret for hver Time daglig, de 2 første paa Plums Anbefaling, samt Student Münther til Lærer i Tydsk; Jomfru Juritz blev atter Læremoder. Mandag d. 9de Decbr. 1811 aabnedes Skolen for de i Kjøbenhavn værende Pleiebørn, 11 Dreng og 10 Piger, efterat Børn og Lærere Fredagen i Forveien havde givet Møde for Plum og Directeurerne, hvorved Biskop Münster var tilstede fra Kl. 10—1. Pleiepengene vedtoges forhøiede til 60 Rd. om Aaret, for hvilke Børnene skulde have Alt. Da Børnenes Antal var saa ringe, besluttedes det i Overensstemmelse med Fundatsen at aabne Skolen for andre Børn, nemlig 8 Dreng og 8 Piger, hvoraf Halvdelen skulde være Gratister, Halvdelen betale hver 8 Rd.

om Aaret. Denne Indtægt skulde anvendes til et Skolebibliothek til Nytte og Brug for Lærerne. Dog skulde disse Børns Skolegang ophøre, efterhaanden som Vaisernes Tal forøgedes. Skolens Tal maatte ingensinde overstige 25 à 26 af hvert Kjøen. Hine Vaisenhuset uvedkommende Børn maatte selv skaffe sig Bøger, hvorimod de øvrige Requisiter skjenkedes dem. Der bevilgedes strax 100 Rd. af det Steenbuchske Legat til et Skolebibliothek. 1812 udvidedes Skolen ved Oprettelsen af en Forberedelsesklasse; og paa Grund af Pengenes formindskede Værdi forhøiedes Pleiepengene til 80 Rd. aarlig blot for Opholdet, ligesom betydelige Gratificationer skjenkedes Vaisenhusets Lærere, Betjente og Pensionister. Ligeledes tilstodes Capitain Abrahamsons Enke en Gratification af 1000 Rd. for hans Deeltagelse i Udgivelsen af evangelisk-christelig Psalmebog, hvorimod det for Følgernes Skyld fraraadedes at opfylde hendes Andragende om aarlig Pension. Formuen opgjordes i April 1812 til 439,175 Rd. og var i de sidste 4 Aar stegen med c. 25,000 Rd.

Samme Aar tilstodes der Apotheker Groth ved Kgl. Resolution Locale i Vaisenhusets Gaard til Feltapothekets Indretning, og Directionen havde Anledning til at ønske sig til Lykke med den Modstand, den Aaret i Forveien i Skrivelse til Cancelliet havde viist mod for 3,000 Rd. at afhænde Apothekprivilegiet til Blau, „da denne Ret, selv om den ikke for nærværende Tid kunde benyttes med den Fordeel, man ønskede, dog mulig i Tiden kunde blive til større Tab at have mistet end det for Øieblikket syntes“, hvorfor Directionen i samme Skrivelse havde anbefalet denne Sag til Cancelliets

videre gode Forsorg. Da saaledes Vaisenhuset mere og mere fik Brug for sin Gaard, opsagdes Madam Linde til Fraflytning; men da Kongen interesserede sig for hende og hendes Skole, maatte Vaisenhuset love i 3 Aar aarlig at give hende 500 Rd.

Foruden hiin ovenfor omtalte Hjælp med Skolegang til andre Børn end Vaisenhusets egne, kom dette ogsaa til at bidrage til døvstumme Børns Forsørgelse. 1808 indgik der fra Cancelliet og Fattigvæsenet en Forespørgsel til Directionen om, hvorvidt Vaisenhuset kunde være villigt til at underholde 2 forældrelose Døvstumme i det Aaret i Forveien oprettede Døvstummeinstitut. Skjøndt Directionen vanskeligt kunde gaae ind herpaa, fordi det stred mod Vaisenhusets Fundats, efter Confirmationen vedblivende at understøtte Børnene, hvilket kunde blive en Nødvendighed ved døvstumme Børn, vilde den dog henstille denne Sag til Kongens Afgjørelse; og da Kongen som den høieste Magt i Staten i visse Tilfælde havde Rettighed til at modificere et Testamentes Forskrifter efter Tidernes forandrede Tarv, kunde han ogsaa bønhøre Fattigvæsens Directionens Ønske om Understøttelse af Vaisenhusets Fond til nogle døvstumme Børns Opdragelse. Antaget, at Hs. Majestæt paa saadan Maade vilde fundere en til 10 Døvstummes Opdragelse tilstrækkelig Sum, vilde Vaisenhusets aarlige Afgift hertil kunne beregnes til 700 Rd., og dets Børns Antal maatte altsaa i samme Forhold formindskes. For at forhindre dette sidste, maatte der skaffes Stiftelsen større Indtægt; og dette kunde opnaaes, hvis Cancelliet vilde formaae Universitetsdirectionen til paa Vaisenhusets Forlag at udgive de latinske og græske autores, der brugtes i

de lærde Skoler, og til hvis Udgivelse man i Trykkeriet var forsynet med de nødvendige Typer, hvorfor ogsaa alt 1806 Professor Sverdrup paa Vaisenhusets Forlag havde udgivet Iliaden, ligesom Thorlacius og Munthe paa samme Forlag havde tilbudt at udgive andre classiske Skrifter. Den Kgl. Resolution af 26de Marts 1808 anordnede i Overensstemmelse hermed, at Vaisenhuset skulde overtage 10 Døvstummes Forsørgelse i Institutet; disse skulde tages fra begge Riger, men vælges af Vaisenhusdirectionen. De 700 Rd. skulde aarlig af Vaisenhuset indbetales til Cancelliets Casserer, og dette Beløb skulde ingensinde forhøies, selv om Udgifterne til de 10 Døvstummes Forsørgelse stége; endelig skulde Cancelliet brevvexle med Directionen for Universitetet og de lærde Skoler om paa ovenanførte Maade at bidrage til at bringe Vaisenhusets Bogtrykkeri og Boghandling i Flor.

Medens Vaisenhuset saaledes om end i en noget forandret Skikkelse blev gjenoprettet og paa mange Maader nød Kongens Gunst og Bevaagenhed, var dets Kirke derimod uigjenkaldelig bleven nedlagt. Da dets sidste Præst, den lærde Andreas Birch, *) 1796 var bleven Domprovst i Roeskilde, blev Embedet ikke mere besat, og den Præsten overdragne Skoleinspection gaves til Gude, hvorhos Børnenes Confirmation foregik i Frue Kirke, første Gang 1797 ved Capellan Thye, som derfor erholdt 30 Rd., medens det i Præstens Sted blev overdraget de 4 Informatorer skifteviis at holde An-

*) Birch havde ved Fraflyttelsen lovet Gude, der forsynede ham med de forlangte Oplysninger, at udgive et Forsvarsskrift for Vaisenhuset, men „han skrev ikke en Linie“.

dagtsøvelser Søn- og Helligdage. Det gik altsaa med Vaisenhuset som med Nikolai Kirke; efter Branden bleve de nedlagte, og Sognene lagte til andre Sogne, saaledes Vaisenhusets til Helliggeistes. Ved denne Leilighed søgte Universitetsconsistoriet om at erholde Vaisenhusets Kirkegaard skjenket til Trinitatis Kirke, hvilket 1798 tilstodes, mod at dets Betjente og Børn frit skulde begraves der og Vaisenhuset fritages for dets hidtil havde Udgifter til Ringmurens Vedligeholdelse. *)

En anden Følge af Menighedens Opløsning var, at de private Gaver, der aarlig vare tilflydte Stiftelsen, og som i forrige Aarhundrede udgjorde et betydeligt Beløb, paa enkelte Undtagelser nær omtrent ophørte. Medens Aaret 1801 endnu kunde opvise Gaver til en Sum af c. 347 Rd., er 1802 kun opført med 36 Rd., og ved saadanne ringe Beløb forblev det de følgende Aar indtil 1812, da Gros-serer Jens Berg skjenkede 2,000 Rd. („Bergs bestandige Præmiefond“).

Derimod udfoldede Vaisenhuset en betydelig Forlagsvirksomhed. Da Bogtrykker Carl Friederich Schubart 1797 døde, blev hans Søn af samme Navn antagen til Bogtrykker. I dette Aar døde ogsaa Vaisenhusets gamle og agtede Boghandler Ole Saxtorph og fik ligeledes Schubart til Efterfølger. Correcturen var tidligere bleven besørget af

*) Kirkegaarden synes ogsaa at have afgivet Begravelsesplads til Andre end Vaisenhusets egne Beboere. Saaledes ansøgte Kammermusicus Schiørring om at blive begravet der paa en Plads, han havde udseet sig, hvilket efter hans Død tilstodes, da hans Svigersøn Hiort, Præst ved Holmens Kirke, ansøgte derom.

1 à 2 af Informatorerne, men Wadum havde dertil antaget en Fremmed, Student Jens Forbæch, af hvad Grund vidste Gude ikke. Da Forbæch besørgede det ham overdragne Hverv paa en uefterrettelig Maade, foreslog Gude at forlade ham, „for at Stiftelsens Foresatte ikke atter skulle komme under Recensenternes Kløer“. Forbæch blev da afskediget 1797, og Correcturen overdragen til Schubart, der godtgjorde, at han dertil besad usædvanlig Dygtighed, og saaledes paa een Gang blev Bogtrykker, Boghandler og Correcteur, ligesom han, som ovenfor omtalt, ved Indflytningen paa Kjøbmagergade lovede foreløbig at overtage Økonomien, et Tilbud, for hvilket der dog ingensinde blev Brug.

Ligesom der i sin Tid var givet Vaisenhuset Privilegium paa Guldbergs Psalmebog (udgiven 1778 af Geheimeraad Guldberg og Biskop Harboe), saaledes fik det d. 13de Juni 1798 Forlagsrettighed til den evangelisk-christelige Psalmebog, dog at Prisen paa godt Trykpapir ei maatte overgaae 1 Sk. Dansk for Arket, og at der for aldrende Folk skulde besørages en Udgave med stor Stil til billig Priis. Denne Psalmebog var besørget af Balle, Geheimeconferentsraad Malling, Capitain Abrahamson, Professor Rahbek, Digterne Storm og Riber, der i 7 Aar mindst een Gang om Ugen samledes hos Biskoppen. 1801 skrev Musiklærer Zinck Choralmelodier til Psalmebogen, og paa denne Choral eller Gradualbog meddeelt Vaisenhuset Privilegium d. 24de Marts s. A. Imidlertid holdt de ældre Psalmebøger sig endnu i Brug, hvorfor Schubart 1803 foreslog, at den saakaldte Ny Psalmebog (Guldbergs) paany skulde trykkes i et Oplag af 10,000

Exemplarer, da den endnu brugtes endeel Steder, især i Norge, hvorhos han bemærkede, at Bogtrykker Popp nylig havde ladet trykke 20,000 af Kingos Psalmebog.

Vaisenhusets Bibelprivilegium blev 1805 af Cancelliet benyttet til at standse et i Norge begyndt Skrift, kaldet Anmærkninger over første Mosebog, udgivet af en Bonde Guttorm Colbjørnsen i Halvingdalen og efter Sigende forfattet af Hans Nielsen Hauge, idet Balle paa Cancelliets Foranledning erklærede det for utilladeligt, at den Hellige Skrift, som indbefatter den eene faste Grundvold, paa hvilken Religionen i Overeensstemmelse med Statens Grundlov skal være bygget, og som erkjendes for guddommelig, saaledes forqvakles, afskjæres og mutileres paa egen Haand, samt at de saa kaldte Anmærkninger ere saa forvirrede, sandsesløse og tildeels forargelige, saa at Skriftet alene af den Aarsag kunde og maatte undertrykkes. Da Bonden blev idømt 2,000 Rd. Mulct, fordi han havde krænket Privilegiet, og bad om Eftergivelse af denne, overlod Directionen Afgjørelsen heraf til Cancelliet, men besluttede, at Privilegiet herefter skulde aftrykkes i Bibelen, for at Ingen skulde være uvidende om det.

Dette var iøvrigt en af de sidste Handlinger af større Betydning, Biskop Balle foretog sig som Medlem af Vaisenhuusdirectionen. *) D. 1ste April

*) Til Biskoppens aarlige Forretninger hørte, blandt Andet, at holde Festtalen ved Stiftelsens Aarshøitid, der dengang sluttedes med et tarveligt Middagsmaaltid. Hvad Biskop Balle kunde yde i Besørgelsen af de Forretninger, hans forskjellige Embeder paalagde ham, fremgaaer af et Svar,

1808 fratraadte han alle sine Embeder med Kgl. Tilsagn om en passende Understøttelse for hans Børn, naar han ved Døden maatte afgaae, med Hensyn til hans mangeaarige troe, virksomme og udmærkede Embedsførelse, og som et Beviis paa, at Hs. Majestæt har paaskjønnet hans Værd som Embedsmand.

Directionens Medlemmer 1796—1812 vare:

1796 Geheimeraad Cancellidirecteur Christian v. Brandt, Conferentsraad Christen Schow, Biskop Balle og Viceraadmand Niels Wulf. Af disse udtraadte Brandt 1799 og døde 1805 paa Herlufsholm. Wulf ansøgte 1800 sine Colleger Schow og Balle om som Directeur at maatte lønnes af Vaisenhuset med 500 Rd. aarlig, idet han som Bevæggrund hertil anførte sine trykkede Omstændigheder, og at han ved at erholde Løn kunde anvende det meste af sin Tid paa Vaisenhusets Affairer. Inden Regjeringen vilde indgaae herpaa, æskede den yderligere Oplysninger om, hvorvidt Vaisenhusets Formuesomstændigheder, der nylig havde været betydelig derangerede, kunde tillade at opfylde en fra en Directeur saa usædvanlig Ansøgning; hvorefter der ved Kgl. Resolution 1802 tilsto-

dateret „Corsøer paa Visitatz d. 24. Sept. 1796“, som han afgav paa en Indbydelse til at overvære Stiftelsesdagen paa Blaagaard d. 11te Oct., og hvori han lovede, da Visitatsen endte i Sorterup d. 8de Oct., at være i Kjøbenhavn d. 10de Oct. om Aftenen, holde Festtalen paa Blaagaard d. 11te om Formiddagen, for derefter samme Dag at være i Roeskilde Kl. 4 om Eftermiddagen, hvor Landemodsprovsterne ventede ham. Da han 1798 ved Visitats var forhindret, overdroges Talens Holdelse til ældste Lærer, Paludan-Müller.

des ham 300 Rd. aarlig af Vaisenhusets Midler paa Livstid. 1801 udtraadte Schow af Directionen og døde 1806. 1801 blev Cancellipræsident Kammerherre Frideric Moltke første Directeur. Moltke blev 1804 udnævnt til Præsident i det Vestindisk-Guineiske Rente- og Generaltoldkammer, men beholdt sin Plads i Directionen. 1805 indtraadte i denne Præsidenten i det Kgl. Danske Cancelli Kammerherre Frideric Julius Kaas og Professor Dr. theol. Frederich Münter. 1805 var der altsaa 5 Directeurer: Moltke, Kaas, Balle, Wulf, Münter. Af disse døde Wulf 1812.

Curatorerne vare:

1796 Brygger og Grosserer Jens Lauritzen, Grosserer og Viinhandler Axel Møller Mørk og Viinhandler Eric Glasing. Ved Lauritzens Død 1803 beskikkedes Overkrigscommissair, Brygger, Notarius ved Kjøbenhavns 32 deputerede Borgere, Friderich Hammerich til Curator, og ved Mørks Død 1808 udnævntes Kjøbmand, deputeret Borger, Hans Jørgen Lyngbye. 1811 søgte Glasing om Entledigelse og fik til Efterfølger sin Søn Viinhandler og Fattigforstander Georg Nathanael Glasing.

Pensioneret Inspecteur Wadum, der overlevede Gude, udstedte efter Branden 1795 Indbydelse til at forfatte og til ham indsende Priisskrifter om Vaisenhuset, samt indbød Directionen til at være Meddommer over de indkommende Skrifter. Da dette kun var et privat Foretagende, vægrede Directionen sig ved at deeltage i Bedømmelsen. Det af W. derefter indsendte priisbelønnede Skrift henlagdes 1796. I Aaret 1798 overtalte han pensioneret Lærer ved Charitéskolen Jens Brostrup, 87 Aar gammel, til at kræve tilbage de Vaisenhuset

af ham tidligere anonymt skjenkede 300 Rd., og da dette ikke frugtede, gjentog W., der „ikke syntes at unde Vaisenhuset noget godt“, og som var beskikket til Brostrups executor testamenti, samme Begjering, først til Gude, der ikke svarede, og derefter til Directionen, der for Øieblikket ingen Beslutning vilde tage. Da Brostrup strax efter døde, faldt Sagen hen.

Baade Gude og Frost optraadte som Vaisernes fødte Værger med Paaberaabelse af Kgl. Rescr. af 21de Mai 1790.

IV.

1813—1833.

Efterat Skolen 1811 var bleven indrettet i den 1806 erhvervede Gaard paa Kjøbmagergade med 21 Vaiser og 16 andre Børn, voxede den snart i Elevantal, og forøgede efterhaanden sine Underviisningsgjenstande. Derimod synes Fundatsens Bestemmelse om, hvad der fordres til at blive optagen i Stiftelsen, ikke at være bleven fulgt med Nøiagtighed, ligesom der ogsaa, naar Omstændighederne tilraadede det, gaves Børn Tilladelse til at søge andre Skoler og dog nyde Vaisenhuusunderstøttelse. Saaledes tillodes det 1813 tvende Børn at forlade Vaisenhusets Skole for at erholde en fyldigere Underviisning i Schlichtkrulls Skole, og 1818 udtalte Directeurerne, at de intet vidste at erindre imod Inspecteur Frosts Indstilling, at 8 Børn, der havde mistet den ene af Forældrene, maatte erholde aarlig 24 Rd. i Sedler, som quartaliter betaltes dem, imod Beviis hvergang for, at de nøde Underviisning i en bekjendt Skole. Senere kunde de optages som virkelige Vaisenbørn. 1819 var disses Antal steget til 60, 30 af hvert Kjøen, foruden 10 Børn, skolesøgende i Byen med den ovennævnte Understøttelse, hvorhos det blev bestemt, at de 1811 indrettede 16 Gratist- og Betalingspladser

i Skolen efterhaanden skulde indgaae og omdannes til Vaisepladser. Samme Aar blev Skolen udvidet til 3 Classer, hvorfor den store Drengeclasse paa 1ste Sal til Gaarden blev afdeelt med et Brædeskillerum, der kunde tages ned. 1820 blev et Barn, hvis Forældre levede, men vare separerede, foreløbig understøttet af Charité skolens Fond, men maatte ikke optages i Stiftelsen, førend en af Forældrene var død. 1822 opgaves Antallet at være 64 Vaisenbørn, foruden 16, der nøde 24 Rd. til Skoleløn. I hvor høi Grad man vidste at lempe Fundatsen efter Omstændighederne, fremgik, da der 1823 gaves en Figurant (ved det Kgl. Theater), der sad med en stor Børneflokk i smaa Kaar, Tilladelse til at lade en Datter gaae i Vaisenhusets Skole og erholde aarlig 24 Rd. af Charité skolens Fond; og da Budet Kolbe døde 1825, toges hans Døtre fra Moderen og anbragtes som Vaiser hos Pleieførelde. Paa samme Maade foreslog Directeur Etatsraad Hammerich 1828 en Enkes Barn til Vaise, og naar Stemann modsatte sig dette Forslag, skete det ikke for Principets Skyld, men fordi andre Børn paa Listen vare mere trængende. Ved denne ufundatsmæssige Optagelse af Børn som Vaiser bliver det forklarligt, at man gjentagne Gange udtalte sig for Berettigelsen til at kunne udvise en Vaise, Noget, hvorved Stiftelsen for Øieblikket nærer Betænkelighed. Mere fundatsmæssigt var det, naar der 1831 efter indgivent Ansøgning bevilgedes 20 Rd. aarlig til et forældreløst Huusmandsbarn i Mehrn ved Præstø. Denne Bevilling fremkaldte et nyt Andragende fra Præstø Amt om Understøttelse til 2 Børn, og der blev i den Anledning samme Aar truffet Bestemmelse om Understøttelse til 4 Dreng og 4 Piger i

Sjællands Stift, først til Frederiksborg, Holbæk, Sorø og Præstø Amter, og siden, naar Vacance indtraadte, til Kjøbenhavns Amt

Aaret 1824 dannede en Epoche i Stiftelsens Historie og for dens hele Charakter og Virksomhed i dette Aarhundrede. I det Aar blev der indrettet en særlig Skole for 100 Børn, 50 af hvert Kjøen, i hvilken den saakaldte indbyrdes Underviisning indførtes; denne Skole kom til at danne den nederste Classe i Vaisenhusets Skole og bestod af forældreløse og andre trængende, fornemmelig faderløse Børn, der ikke vare Vaiser, medens disse (70 i Tallet) dannede de 2 øverste Classer. Da nemlig Capitain Abrahamson 1831 ansøgte om at maatte fratræde Comiteen for den indbyrdes Underviisnings Tabeller, blev denne ved Kgl. Resol. af 29de December ophævet, og dens Functioner henlagdes under Cancelliet; Vaisenhusets Skole skulde være Normalskole for den indbyrdes Underviisningsmethode fra 1ste Jan. 1832 at regne, og denne skulde staae under en speciel Comitee, i hvilken Sjællands Biskop skulde have Sæde, saaledes at Skolen dog saavel med Hensyn til det Økonomiske som til Børnenes Underviisning forblev under Vaisenhusets Direction. Men for Vaisernes Vedkommende blev Underviisningen betydelig udvidet, idet der indførtes Tegning (Høyer), Gymnastik (Staal og Sigetty), Sang (Oterdahl) og Paparbejde (Lerche). Skolen havde efterhaanden naaet Anseelse og søgtes navnlig for Børn af Mellemlassen; og som en Mærkelighed optegnedes det, at endog en Oberstlieutenants Søn begjeredes optagen, Noget, der dog vakte Betænkelighed hos Biskop Münter, men som af In-

specteur Frost erklæredes for at være fundatsmæssigt.

Da Syngelærer Oterdahl tog sin Afsked 1831, indstilledes Capelmusicus Rung til at blive hans Eftermand, men da Stemann ønskede Borchorst, der forstod sig paa den indbyrdes Underviisningsmethode, anvendt paa Musik, og som var anbefalet af Consulatsecretair Bay, blev Borchorst antagen. 1833 indførtes endvidere geometrisk Tegning (polyteknisk Examinand Hummel) og Skræddersyning (Florentine Fick), medens Syskolen under Oline Lytzens og senere under Julie Blems Veiledning efterhaanden erhvervede sig Ry for Linnedsyning og Broderi.

Indretningen af Normalskolen (for den indbyrdes Underviisning) i Vaisenhuset havde sikkert en betydelig Indflydelse paa Afgjørelsen af det Spørgsmaal, der opstod 1826, om Vaisenhuset ikke paany skulde indtage Børnene til Forpleining i Stiftelsen. Dette Anliggende kom til Forhandling, da Apotheker Groth flyttede Apotheket til den af ham erhvervede Gaard paa Hjørnet af Kronprindsensgade og Kjøbmagergade.

Groth, der af Kongen havde faaet Tilladelse til i Vaisenhusets Gaard at erholde det fornødne Locale til et Feltapotheks Indretning, indgav 1813 Begjering om til dette at erholde Indgang fra Gaden, hvilket Kongen bevilgede ham, uagtet Etatsraad, Overbygningsdirecteur Hansen havde fraaadet Directionen at indgaae herpaa og havde foreslaaet at give ham Indgang til Apotheket i Porten. Herimod havde han gjort Indvendinger, navnlig for Natteexpeditionens Skyld, og da Kongen bevilgede ham det Ansøgte, besluttede Directionen, for Symetriens Skyld, ogsaa at give Bogladen Indgang

fra Gaden. Apothekets Indgang blev da paa venstre Side af Porten, og Bogladens paa høire Side. Da Groth 1826 flyttede Apotheket, fremkom Hammerich i Directionen med Forslag om, at man skulde benytte sig af de derved ledigblevne Localer til at indtage Børnene til Forpleining i Stiftelsen, selv om man til en Begyndelse ikke skulde indtage alle 70 i Kjøbenhavn og de 30 i Provindserne, idet han navnlig gjorde gjældende, at „det var at formode, at mange Pleieførelde, for at faae Regres for den ringe Betaling, de erholde, benytte Børnene som Tjenestetyende, hvilket dog var imod Hensigten, hvorfor de havde dem hos sig. Det turde vel altsaa være udenfor al Tvivl, at Børnene vilde vinde baade i Henseende til deres Underholdning og til deres moralske Dannelse, naar de bleve indtagne i selve Vaisenhuset og der klædte, fødte, underviste og opdragne under et“. Hammerichs Forslag indkom samtidig med, at der i „Ny Freia“ og „Politivennen“ skreves en heel Deel om Vaisenhuset, der foresloges flyttet ud paa Charlottenlund Slot. I den derved foranledigede Forhandling mellem Directeurerne yttrede Biskop Münter sig tvivlsomt om Forslagets Hensigtsmæssighed, idet han ikke fandt Spørgsmaalet liquid; Børnene her i Staden „havde det i det Hele taget ret godt. Men de opdroges naturligviis ikke efter eens Principer, og der kunde vel ikke heller saaledes blive sørget for deres moralske og physiske Dannelse, som naar de under stadigt Opsyn vare paa eet Sted, hvor der med alle havdes samme Tilsyn, og hvor den daglige Omgang med hinanden opvakte en større Kappelyst og Munterhed hos Børnene, end de, ved blot at søge Skole, erholde. Desuden maatte det ikke forbigaaes i Erin-

dring, at Vaisenhusets Fundats var skreven med Hensyn til dette Princip, og at det var Stifterens Villie, at Vaisenhuset skulde være ordnet paa denne Maade“. Derimod udtalte den constituerede Inspecteur, Fuldmægtig A. Møller, sig afgjort mod Forslaget, som han antog vilde være til stor Skade for Stiftelsen. Ogsaa Cancellipræsident Kaas yttrede sig med megen Bestemthed mod det fremkomne Forslag:

En saa total Forandring, som den, der omventileredes, vilde, efter hans Formening, fra mere end een Synspunct betragtet være betænkelig at foretage — og eengang indført, blev ethvert Tilbageskridt yderst vanskeligt, ja ofte fordærveligt. Der var sagt og skrevet, efter Vaisenhusets Brand i Aaret 1795, saa meget for og imod Børnenes Gjenoptagelse i en Pleieanstalt, at det vilde være interessant, nu, da Quæstionen atter fremsattes, at tage det alt under Overveielse; — saavidt han mindedes, vare Grundene for Børns bedre physiske Opdragelse, uden for et eget dertil udseet Huus, overveiende. 30 Aar vare henrundne, uden at denne Quæstion igjen var fremstaaet, eller at der hidtil deraf var sporet nogen Ulempe.

De Spørgsmaal, der maatte komme i Betragtning, vare vigtige og vanskelige at besvare:

1) Spørgsmaalet, om Stiftelsens finantsielle Status tillod Udførelsen.

2) Maatte Børnenes Vel og Uddannelse for deres fremtidige Bestemmelse, komme i Betragtning, og det Spørgsmaal overveies: om det blev muligt i en Stiftelse at sørge saavel for et stort Antal Børns physiske og moralske Dannelse, som det kunde skee med det enkelte, under Forældres, Frænders eller

med Omhu valgte Pleieforældres daglige Tilsyn — hvorved Kjærlighed til BARNET sædvanlig er den første Leder for den Omsorg, der vises det — hvor BARNET opdroges i og for det Samfund af Mennesker, hvoriblandt det siden skulde leve og virke, og hvor det endelig ikke udsattes for ved skadelige Exempler, der umuligen kunde undgaaes hos en Samling af 70 Børn, der Nat og Dag fandtes samlede paa eet Sted, at forfalde til de Laster og de for Sundheden saa fordærvelige Fristelser, der desværre vare hjemmehørende i alle offentlige Anstalter, hvori et stort Antal Børn enten af eet eller af begge Kjøn vare sammendyngede.

Af disse og andre Grunde formeente han, at Stiftelsen vilde gavne det Almindelige langt mere, naar Directionen besluttede at ordne det Locale i Stiftelsens Gaard saaledes, at de eksisterende Skoler fik en passende Udvidelse, derefter at tage under Overveielse, med hvor mange Pleiebørnenes Antal, saavel fra Provindserne som fra Hovedstaden, var at forøge, samt hvilken Udstrækning der kunde gives Skolerne, ligesom og hvorvidt en vis aarlig Sum kunde være at udsætte til Opmuntring og Belønning for de flittige og sædelige af de skolesøgende Børn; dog at en vis Capital eller en vis Andeel af Stiftelsens aarlige Overskud blev lagt til Side, for efter Etatsraad Hammerichs Forslag derved at skabe en Increment Capital, der i Tiden kunde tjene til at afbøde muligen indtræffende Vanheld eller til at forøge Stiftelsens Virkekreds. Herved arbeidedes, saa vidt han skjønnede, fuldkommen for det vigtige Øiemed, som den høie Stifter havde tilkjendegivet. Han meente derfor, at Directionen skyldte Kongen en Beretning om de her foregaaede Delibera-

tioner, for at Kongen kunde give sin Resolution; og han vilde derefter foranledige, at Directionens Beretning til Kongen og dennes Resolution indførtes i Collegialtidenden.

Directionen indgik derefter under 2den Mai 1826 med en allerunderdanigst Henvendelse til Kongen, hvori fremstilledes til Kgl. Resolution Valget mellem de tvende Alternativer: a) Børnenes Indtagelse i Huset, og b) Vedblivelsen af den hidtil stedfundne Forsørgelsesmaade; hvorefter den Kgl. Resolution af 23de Mai s. A. faldt saaledes:

„Vi ville, efter det under b, af Directionen for Vaisenhuset allerunderdanigst fremsatte Alternativ, allernaadigst have bestemt, at det endnu indtil videre skal have sit Forblivende ved den hidtil stedfundne Forsørgelsesmaade, i Overensstemmelse med Directionens allerunderdanigste Forslag, saaledes, at Stiftelsen sættes i Stand til at udvide sin Virksomhed ved flere Vaisers Antagelse og yderligere Udvidelse af Skolerne, samt til successive at samle flere Kræfter ved aarligent at forøge sin Kapitalfond.“

Som Følge af denne Kgl. Resolution havdes der ingen Brug for Groths frattraadte Leilighed, som derfor samme Aar blev bortleiet til Boghandler Reitzel.

Det er paa Grundlag af denne Resolution, at Vaisenhusets Opdragelsessystem hos Pleieforældre har faaet sin regelmæssige og sikke Udvikling, og dette maa siges i det Hele at have baaret god Frugt; thi trods sine Ulemper har det ogsaa væsentlig gode Sider, blandt hvilke navnlig maa fremhæves, at Vaisenhuusbørnene derved komme til at ligne andre Børn og fra Barn af kjende Menneskelivet, saaledes

som det leves i Familierne og dissers indbyrdes Samquem. Tilsyn med Pleieforældrene paalaa Inspecteuren, som derfor ogsaa, paa given Foranledning, 1833 erholdt Frihed til at skifte Pleiehjem for Vaiserne; kun naar disse vare anbragte hos Bedsteforældre, blev Sagen først at indberette til Directionen.

Det var dog ikke blot Principspørgsmaal, som det ovenfor nævnte, der afgjordes af Directionen, men dennes Opmærksomhed strakte sig til alle Enkeltheder. Saaledes berettes det 1828, at Stemann, Münter og Hammerich gave Møde ved Svømmeexamen, ligesom Stemann i Almindelighed mødte personlig for at uddele Præmierne paa Stiftelsesdagen, hvilken af Hensyn til ham ofte blev henlagt til en Søndag, og da han 1833 havde Forfald, anmodede han Biskop Müller om i Directionens Navn at give de paagjældende Børn nyttige Formaninger og at udtale den Roes, som var dem tilkjendt. Præmierne uddeeltes iøvrigt kun til Vaiser, og det var forgjæves, at Inspecteur Rung 1833 foreslog ogsaa at gjøre Enkers Børn deelagtige i dem. Disse kunde kun erholde rosende Omtale; men der findes ogsaa Exempler paa, at Børn bleve udtagne til paa Stiftelsesdagen at erholde Advarsel, hvilket dog ikke maatte skee offentligt, for at Børnene ikke skulde tabe den nødvendige Selvgtelse, men skulde foretages privat ved Inspecteuren i Lærers eller Læreres Nærværelse. Ligeledes søgte Biskop Müller at overholde en stræng Disciplin blandt Børnene og Lærerne, og for sit eget Vedkommende skyede han ikke trivielle Forretninger, som at criticere det Papir, der blev leveret til Forlagsskrifternes Trykning, inden denne fandt Sted, ligesom han ogsaa

fik Tid til at gaae Bygningen igjennem for at deeltage i Bedømmelsen af de Reparationer, der maatte befindes at være nødvendige.

Det kunde overhovedet mærkes ved festlige Leiligheder, at Vaisenhuset var en kongelig Stiftelse. Dens Examiner holdtes med en vis Pomp, og Indbydelser udgik til Ministrene, de Cancellideputerede, Kjøbenhavns Præsteskab m. fl. til at overvære Examen og deeltage i Censuren. Blandt de Indbudne 1814 ere saaledes nævnte Geheimeconferentsraad Malling, Biskop Balle, Conferentsraad Hjorthøy, Cancellideputeret Lassen. Paa Grund af Stiftelsens kun under Kongen sorterende Stilling næredes Betænkkelighed ved at meddele Directionen for Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbenhavn de begjærede Oplysninger om Vaisenhusets Skole, i hvilken Anledning Cancelliet 1819 dog yttrede, at da bemeldte Direction kun ønskede de Oplysninger, som vare nødvendige for at kunne meddele den befalede almindelige Beretning om Almueskolevæsenets Tilstand her i Staden, fandt Cancelliet, at der intet kunde være imod, at en saadan Oplysning afgaves med Hensyn til Vaisenhusets Skole; hvorefter Indberetningen med Børnetallet og Lectionstabel forfattedes af Inspecteuren og tilstilledes bemeldte Direction.

En sjelden Høitidelighed forefaldt 1827, da Vaisenhuset feirede sin 100 Aars Jubelfest. Den holdtes med stor Festlighed d. 1ste November i Kongens *) Nærværelse. Børnene vare ved hans Modtagelse opstillede opad Trapperne. Under hans

*) Frederik d. 6te havde første Gang truffet Vaisenhuusbørnene samlede i festlig Anledning, da de d. 14de Sept. 1790 ved Acciseboden udenfor Nørreport, ved hans Bryllupsindtog som Kronprinds, afsang en Sang, forfattet af Slutteriets Præst Plum.

Besøg i Contoiret og Directionens Forsamlingsværelse, hvor Protocollerne, Regnskaberne og en kort Udsigt over Formuen bleve ham forelagte, begave Børnene sig ind i deres Classer, for at Skolen overalt kunde være i Virksomhed, naar han fra Contoiret besøgte denne; ligeledes var Trykkeriet sat i Arbeide. Foruden Kongen nævnes som tilstedeværende: Prindserne Christian og Ferdinand, Prindsen af Hessen-Philipsthal, Prinds Vilhelm af Hessen, Hertugen af Slesvig Holstein Sonderburg Glücksburg, Overhofmarschal Hauch, Overkammerjunker Grev Yoldi, Overjægermester Sehestedt, Overceremonimester Holstein, Generalmajor Bülow, Generallieutenant Schulenburg, Generalmajor Haffner, Admiral Bardenfleth, Generaladjutant Rothe, Hofmarschal Haxthausen, Staldmester Roepstorff, Grev Blücher Altona, Ministrene Schimmelmann, Møsting, Sehestedt, Moltke, Malling, Stemann, Cancelliets Deputerede Monrad, Ørsted, Lassen, Kjerulf, Lange, Hansen, Overpræsident Moltke og Magistratens Medlemmer, det theologiske Facultet (J. Møller, P. E. Müller, Clausen, Hohlenberg), Præsterne Stiftsprovst Clausen, Provst Holm, Bull og Wolff, Vicepolitidirecteur Bræstrup, Stiftamtmand Lowzow, Formændene for de 32 Mænd, gamle Vaisenhuusbørn: Overgraver Jørgensen, Justitsraad Spur, Apotheker Jacob Møller paa Frederiks Hospital, Bogtrykker Græbe, Vaisenhusets Personale: Curatorerne Etatsraad Hvidt, Justitsraad Lind, Capitain Møller, Inspecteur Thaning, Dr. Schönheyder, Bogtrykker Schubart, Apotheker Groth, Hofbygmester Kock, Secretair Vogt, Lærerne Gindrup, Lou, Gulbrandsen, Høyer, Lerche, Oterdahl, Staal, Sigetty, Jomfru Gindrup, Opfostringshusets Forstander Borch, Boghandler Reitzel m. fl. Festsangene

vare digtede af Pastor Lund i Kjeldby; Talen holdtes af Biskop Münter. Børnene bespistes i Opfostringshusets Spisesal. Hver Vaise fik en Bibel, med forgyldt Udskrift paa Ydersiderne af Bindet, paa Forsiden: F. 6te den 11te Octbr. 1827, paa Bagsiden: F. 4de den 11te Octbr. 1727 med en Krone over begge Kongernes Navnechifre.

I Aaret 1814 skete Udgivelsen af den autoriserede Udgave af Luthers lille Katechismus. Den Kgl. Resolution derom er udstedt d. 4de Januar 1813 og lød saaledes:

„Vi ville allernaadigst have Directionen for Vaisenhuset bemyndiget til at besørge en Oversættelse af Luthers lille Katechismus, der skal autoriseres til ene at afbenyttes ved Underviisningen i Skolerne; derhos ville Vi have Vaisenhuset her i Staden tilstaaet udelukkende Ret til at lade samme trykke, dog saaledes, at dette Privilegium ikke skal være hinderlig i, at en offentlig Indretning eller Stiftelse i Norge i Tiden kan meddeles Eneret til at forlægge de Katechismer, som bruges i bemeldte Vort Rige“.

Besørgelsen af denne Udgave overdroges til Biskop Münter, der d. 3die Septbr. s. A. sendte Directionen den af Pastor J. P. Mynster forfattede nye Oversættelse af Luthers liden Katechismus, og indstillede, at den som en symbolsk Bog burde indsendes til Cancelliets Approbation. Efter yderligere Forhandlinger med Cancelliet og det theologiske Facultet tilskrev Directionen Cancelliet under 24de Mai 1814 blandt Andet Følgende:

„Da det theologiske Facultet i det Hele har billiget Hr. Mynsters Arbeide, er ikkuns Spørgsmaalet om enkelte Udtryk, da de fleste Rettelser,

som foreslaaes, ere tagne af den plattydske Oversættelse, og Luther som bekjendt skrev Katechismen paa Høitydsk.

Af Hr. Pastor Mynsters indhentede og herhos vedlagte Erklæring, som forekommer os at være meget fyldestgjørende, sees, at han har betjent sig af Walchs christliches Concordienbuch, som indeholder en kritisk bearbejdet Text af alle den tydske lutherske Kirkes symboliske Bøger, og skjøndt han, som Facultetet bemærker, og han selv vedgaaer, ikke har betjent sig af de ældste Udgaver før Aaret 1537, der ei ere at finde paa Hovedstadens Bibliotheker, troer Man dog, Oversættelsen kunde approberes; thi deels har Walch ved sin Bearbejdelse brugt disse, deels kan Kirkeordinantsen, som blev publiceret i bemeldte Aar, ei være nogen Autoritet i denne Sag, eftersom det jo er bekjendt, at Katechismen ikke blev antaget som symbolisk Bog ved denne, men ved Danske Lovs Bestemmelse.

Da Facultetet bifalder Udeladelsen af det Stykke om Skriftemaal, om hvis Optagelse Hr. Mynster var tvivlsom, kan der ikke heller fra Directionens Side være noget derimod at erindre, ligesom Man og med Facultetet holder for, at det Stykke i Huustavlen „om hvad Underdannerne ere deres Øvrighed skyldige“, som mangler i adskillige Udgaver, ei maa savnes i denne.

Om de enkelte smaa Rettelser, som endnu kunde gjøres, og som sikkerligen ere heel ubetydelige, er jeg, Biskop Münter, om det ansees nødvendigt, villig at conferere med Hr. Mynster.“

Den 11te Juni paafulgte Cancelliets Approbation, hvorefter Katechismen udkom i August.

Om Vaisenhusets øvrige Forlagsvirksomhed i denne Periode findes kun Lidet at bemærke. Dog gav det Britiske Bibelselskabs Bestræbelser for at udbrede de apokryphløse Bibler her i Landet Anledning til adskillige Udtalelser. Hvor høit man nemlig end vilde skatte dette Selskabs Virksomhed, kunde man dog, navnlig i hiin ved Englands Politik fremkaldte sørgelige politiske Periode, ikke andet end paa Velgjerningens Omraade gjenfinde „den britiske Egoisme“, naar Selskabet vedtog Love, der nødte det til at søge at udbrede Bibelen i en efter luthersk Opfattelse ufuldstændig Skikkelse, uden Hensyn til den Form af Bibelen, der var autoriseret i de Lande, hvori Selskabet vilde virke. Det var denne nationale Følelse, der bragte Biskop Münter til at benytte Vaisenhusets Bibelprivilegium til at forhindre Udbredelsen af Selskabets apokryphløse Bibler, idet han ved den Leilighed yttrede: „De skal ikke herske over vor Kirke“. Naar Selskabet derimod 1817 tilbød det danske Bibelselskab at bidrage 500 £ til en skjønnere Udgave af Bibelen med bedre Papir paa i det Mindste 10,000 Bibler og 5,000 Ny Testamenter, vægrede han sig ikke ved at indgaae paa dette Tilbud, blot at man skulde vente til den angaaende det Ny Testamentes Revision nedsatte Commissions Arbeide forelaa færdigt, hvilket skete 1819, medens de 4 Evangelier med den reviderede Oversættelse alt vare indsatte i Bibeludgaven 1818.

I Overeensstemmelse med at Vaisenhuset 1813 havde udgivet Kirkebøgerne, tilskrev Cancelliet 1833 samtlige Biskopper, at Schemaer til Ministerialbøger herefter kunde erholdes i Vaisenhusets Boglade.

Da Bogtrykker Schubart døde, havde Direc-

tionen 1831 taget Beslutning om at nedlægge Trykkeriet og sælge dets Inventarium. Man paatænkte i Begyndelsen at bortforpagte det, ligesom Apotheket; men da Privilegiet ingen synderlig Værdi havde, besluttedes det, hvergang der skulde trykkes, at entrere med en Bogtrykker, og at overdrage Correcturen af Katechismus og Psalmebog til Copist i det danske Cancelli G. Rung, dog saaledes, at der tillige sørgedes for en Theologs Gjennemsyn. Først benyttedes det Brünnichske Trykkeri, hvorfor Trykkeriet og Schubarts Leilighed bortleiedes til Secretair Deichmann, der var Medbestyrer og Medeier af nævnte Officin. Bogsalget overdroges til Reitzel, som dertil erholdt et Værelse paa 4 Fag til Gaarden.

Vaisenhusets Embedsmænd 1813—33 vare:

Directeurer 1813 vare Kammerherre Fr. Moltke, Cancellipræsident Fr. Julius Kaas, Biskop Fr. Münter og Raadmand Niels Wulf. Ved denne sidstes Død blev Justitsraad og Raadmand Friderich Hammerich, Curator ved Vaisenhuset, Directeur 1813 (Etatsraad 1819 og Borgemester 1821). 1814 entledigedes Moltke, og 1827 døde Kaas, i hvis Sted indtraadte Geheimestats- og Justitsminister Poul Christian Stemann. Biskop Münter døde 1830 og afløstes af Biskop Peter Erasmus Müller.

Curatorerne 1813 vare Fr. Hammerich, Urtekræmmer H. J. Lyngbye og Viinhandler G. N. Glasning. I Hammerichs Sted indtraadte 1813 Major Just Michael Aagaard. Da denne døde 1821, Glasning havde solgt sin Eiendom, og Lyngbye næsten var blind, beskikkedes 3 andre: Etatsraad, Grosserer Lauritz Nicolai Hvidt, Justitsraad, Brygger Jens Matthias Lind og Capitain, Brygger Erich Møller. Samtidig indsattes, efter derom til Kongen indgiven

Ansøgning, en Bogholder til Hjælp og som Secretair for Curatorerne, med 100 Rd. om Aaret. Der-til beskikkedes Peter Martin Vogt, Bogholder ved Kjøbenhavns Magistrats 3die Secretariat.

Inspecteur Frost døde 1825, og i Mellemtiden constitueredes Cancellisecretair Andreas Møller, indtil Cancellisecretair Jens Severin Thaning 1826 blev udnævnt. Der havde offentlig været ført Angreb paa Vaisenhuset formedelst Frosts store Gage. Thanings Gage blev kun ansat til 600 Rd., lige med den ældste Lærers Gage, skjøndt der med Embedet var forbundet Ansvar for en betydelig Casse-Følgen af denne ringe Gage var, at han 1833 maatte begjere Fritagelse for sine Embeder, og blev da i hans Sted constitueret den 23de Januar s. A. Copist i det danske Cancelli Georg Rung.

Lægen Schönheyder døde 1831 efter 58 Aars Tjeneste, og i hans Sted blev beskikket cand. med. & chir. C. P. M. Hansen, den for et Par Aar siden afdøde Dr. med., Etatsraad, Forstander for Vaccinationsinstituttet.

1826 antoges Hofbygmester Kock til Bygningsconsulent med 50 Rd. aarlig.

I Aaret 1825 foregik Mord paa Vaisenhuset, idet Portner Malm ombragte sin Kone. Ligesom ved en tidligere Leilighed lagdes Inspecteurens Forslag om Pladsens Besættelse til Side, og Kongen udnævnte Overjæger ved Sjællandske Jægercorps Mohr til Portner.

1820 betalte Vaisenhuset Norges beregnede Andeel i dette, med Renter fra 11te Decbr. 1813, med 39,159 Rd. 36 Sk., og af det Stistrupske Legat betaltes c. 9,000 Rd. Dette Legat bestyredes iøvrigt

ikke længere af Vaisenhuset, men af Comiteen for den indbyrdes Underviisnings Tabeller.

1825 testamenterede forhenværende Hege- og Tegnemester Christen Lund 500 Rd. til Vaisenhuset. I mindre Beløb indgik c. 50 Rd.

Alle Afdøde, der paa nogen Maade hørte til Vaisenhuset, vedbleve at erholde fri Jord paa dettes forrige Kirkegaard.

V.

1834—1868.

Det Britiske og udenlandske Bibelselskabs Bestræbelser for at virke her i Landet fremkaldte i dette Tidsrum forskjellige Forhandlinger med de danske Myndigheder. Dette navnkundige Selskab var, som det er almindelig bekjendt, 1804 blevet oprettet i London, midt under Englands Deeltagelse i Krigene paa Fastlandet, med det Forsæt at udgive den Hellige Skrift i alle Jordens Sprog i tro Oversættelse uden oplysende Anmærkninger. Selskabets daværende Agent her i Landet Pastor Henderson bevirkede, at det danske Bibelselskab 1814 stiftedes i Kjøbenhavn ved private Bidrag og ved en Gave af det Britiske Bibelselskab paa 500 £. Det danske Selskab skulde deri ligne det Britiske, at det udelod alle forklarende Anmærkninger i sine Bibeludgaver, en Beslutning, der dog maatte modificeres, da det samtidig vedtoges, at man kun vilde benytte Vaisenhuusudgaverne. 1815 beskikkedes en Direction med Grev Schimmelman som Præses. I den første Tid virkede det Britiske Bibelselskab i god Forstaaelse med de udenlandske Selskaber, der mange Steder vare opstaaede som Efterligninger af hiint. Men da den skotske strængt calvinske Retning efterhaanden fik Overvægten, og det ved dennes Indflydelse be-

virkedes, at der 1827 blev besluttet at afholde sig fra enhver Medvirkning til Udbredelse af det G. Testamentes Apokrypher, indtraadte der en Forstyrrelse i Forholdet til de udenlandske Selskaber, som navnlig i de katholske Lande maatte lægge store Hindringer i Veien for Selskabets Virksomhed. Thi da Tridentinerconciliet havde erklæret Samlingen af det G. Testamentes apokryphiske Bøger for kanonisk, maatte hiin Beslutning end ydermere være en Hindring for Virksomheden i de katholske Lande, hvor Pave Pius d. 7de 1817 havde erklæret Bibelselskaberne for en Pest. Men ogsaa i den lutherske Kirke maatte Beslutningen vække Anstød, da denne Kirke i Bibelen ikke har villet savne det israelitiske Folks værdifulde historiske og religiøse Literatur, der falder mellem den sidste Prophet Malachias og Johannes den Døber og indeholder Vidnesbyrdet om Guds Riges Historie i denne Mellemtid, hvorfor den stedse har optaget de apokryphiske Bøger i Bibelen, uagtet den ikke har holdt dem lige med de kanoniske Bøger, men dog erklæret dem nyttige og gode at læse. Dette Misforhold mellem det Britiske Bibelselskab og de lutherske Lande er dog i Almindelighed blevet jævnet ved nogen Eftergivenhed fra disses Side; men i Danmark, hvor de geistlige Myndigheder kunde benytte Vaisenhuusprivilegiet til at værne om vor nationale lutherske Bibel, var Forstyrrelsen i Forholdet af længere Varighed, indtil ogsaa vor Kirke i de seneste Tider har givet efter. Vanskelighederne for det Britiske Bibelselskabs Virksomhed her i Landet forøgedes desuden yderligere derved, at der navnlig fra skotsk Side længe næredes Betænkelighed ved at optrykke den 1819 autoriserede reviderede Text

af det Ny Testament, idet man blandt Andet var fortørnet over den ved de i 1 Joh. 5, 7. 8. i Klammer satte Ord tilføiede Anmærkning, at „de Ord, som her ere indstregede, fattes i alle gamle Haandskrifter, de ældste Oversættelser og Kirkefædre“, hvorfor den gamle Oversættelse — „the old and standard version“ — paany trykkes i England til Udbredelse i Danmark. Men da Vaisenhusets Bibelprivilegium blev benyttet til at forhindre dette, begyndte man, for at undgaae at krænke bemeldte Privilegium, at udbrede norske Bibler, uden at man dog derved opnaaede Noget, da Vaisenhuusdirectionen ogsaa overfor disse Forsøg gjorde Privilegiet gjældende. Naar denne hindrede Selskabets Virksomhed, var det dog ikke Vaisenhusets Tarv, der nærmest havdes for Øie, men Hovedformaalet var Hævdelsen af den autoriserede Text, og til dette Øiemeds Opnaaelse benyttedes Privilegiet paa følgende Maade: Ingen maa indføre og falholde andensteds trykte Bibler; naar man ønsker en Bibel, kan den kun faaes paa Vaisenhuset; naar altsaa et udenlandsk Selskab ønsker at udbrede Bibler i Landet, maae disse bestilles hos Vaisenhuset, der dog kun vil modtage Bestillinger paa autoriserede Udgaver. Trykker man dem andensteds, forhindres dette ved Privilegiet.

Vaisenhuset har i økonomisk Henseende givet Afkald paa store Indtægter ved denne Benyttelse af Privilegiet, men har handlet i fuld Bevidsthed om sin Forpligtelse mod Landet til at værne om den autoriserede Text og har foretrukket at lide Tab i Indtægter fremfor at svinge hiin Forpligtelse. Naar hertil kommer, at man her hjemme ikke kjendte til den Brug af Bibelen som Huusandagts-

bog, der finder Sted i England, og at det danske Bibelselskab desaarsag i sin Virksomhed er gaaet ud fra den Anskuelse, at Skriftens Læsning i Regelen ikke er til Gavn uden i Forbindelse med det christelige og kirkelige Liv samt Kirkens øvrige Naademidler, og derfor har næret Betænkelse ved en forceret Udbredelse af Bibelen i vort Land, der hellere søger sin Opbyggelse i Postiller og Andagtsbøger, og hvor altsaa den Hellige Skrift ved en udstrakt Colporteurvirksomhed let kunde staae Fare for at komme i ligegyldige eller uværdige Hænder, ligesom man fandt det mindre svarende til Bibelens høie Værd, at gjøre den til en Handelsvare, der, vraget af en Kjøber, forsmaaet kunde vende tilbage til Colporteurens Haand, en Forskjellighed i Anskuelse om Colporteurvirksomhedens Udstrækning, der, foruden at være begrundet i det ovenfor Udviklede, vel ogsaa kan siges at staae i Forbindelse med de forskjellige Nationalcharakterer, den britiske Energie og vor nationale Betænksomhed, er der ligeledes heri givet et Moment til Forstaaelse af de Vanskeligheder, det Britiske Bibelselskab mødte ved sine Bestræbelser her i Landet, og de enkelte Begivenheder i det Følgende ville saaledes med Lethed forklares.

Efterat Bogbinder Falck i Kjøbenhavn 1828 havde forespurgt, om 2,000 Bibler uden Apokrypher maatte trykkes i Vaisenhusets Trykkeri, og denne Forespørgsel var bleven besvaret benægtende, og efterat Grev Holstein til Holsteinborg 1830 havde anholdt om Tilladelse til at indføre endeel i London trykte Bibler mod til Vaisenhusets Casse at erlægge 1 Rd. af hvert Exemplar, hvilken Afgift var større end Stiftelsens Indtægt ved Salget af sine egne

Bibler, og dette Andragende ligeledes var blevet afslaaet, fordi den omhandlede Bibel var trykt med den ældre ureviderede Oversættelse af det Ny Testamente, blev 1837 Salget af danske fra Norge oversendte apokryphøse Bibler ligeledes forbudt, da der her forelaa „et af de flere Forsøg, som det Britiske Bibelselskab har gjort paa at faae en dansk Bibel efter methodistiske Fordomme, og ikke efter den danske Regjerings Authorisation, indført her i Landet.“ I Aaret 1842 androg Grosserer Owen om Tilladelse til at indføre Bibler og Ny Testamenter, trykte i London, givne af det Britiske Bibelselskab til Fængslerne i Danmark; i denne Anledning yttrede Vaisenhuusdirectionen, at det G. Testamente manglede de apokryphiske Bøger, og det N. Testamente var aftrykt efter den gamle Oversættelse. Det Første var en Sag, hvorom der i og udenfor England var ført megen Strid, men hvori det zeltiske Parti i England seirede over det moderate, og det havde flere Gange forsøgt paa at paatvinge den danske Kirke sin Mening. Ligeledes hidrørte Optagelsen af den gamle Oversættelse af det Ny Testamente fra de engelske Zeloter, som vilde modarbeide den paa offentlig Foranstaltning foretagne og af Kongen approberede Revision af Oversættelsen og vedligeholde hvad de kaldte the old and standard version. De havde flere Gange forsøgt at indsmugle deres Udgave (1828 ved Bogbinder Falck, 1830 ved Grev Holstein), men de havde stedse faaet Afslag. Det danske Bibelselskab vilde upaatvivlelig selv paa Forlangende assistere med saa mange Bibler og Ny Testamenter, som til Fængslerne maatte behøves. I samme Retning faldt Yttringerne i Anledning af et 1843 fra Flakkebjerg

Herreders Bibelforening indgivet lignende Andragende, idet man udtalte, at det var de i det Britiske Bibelselskab herskende Methodister, som gjerne ogsaa vilde herske her og paany paatvinge os den gamle Oversættelse af det Ny Testamente, og at disse Machinationer fortjente ingen Begunstigelse.

Dette Spørgsmaal blev endelig afgjort 1843, da Biskop Faber i Fyen af Nidkjærhed for Guds Ords Udbredelse fra det Britiske Bibelselskab modtog en Gave af 1100 Ny Testamenter af et Oplag trykt i Christiania til gratis Uddeling i sit Stifts Skoler og Menigheder, efterat han havde raadført sig med sagkyndige Mænd og af disse havde faaet sin Formening bekræftet, at der derved intet Indgreb skete i Vaisenhusets Rettigheder. I sin Skrivelse til Cancelliet yttrede Directionen (Stemann, Mynster, Hvidt) derom Følgende: Vaisenhusets Privilegium er aldeles klart, og Overholdelsen deraf har en dobbelt Hensigt, deels at sikkre Vaisenhuset den samme forundte Indtægt, som ingenlunde er større end billigt er, naar der tages Hensyn til det store Forskud, hvori Vaisenhuset staaer, og paa den Omhu, der bør bæres for, at Papir, Tryk og Correctur er forsvarlig, deels at vaage over, at ingen anden Oversættelse end den autoriserede bruges i Kirker og Skoler. Hvortil det kunde føre, dersom Enhver kunde forfærdige en Oversættelse af den Hellige Skrift, som han fandt for godt, og da indføre denne i Kirke og Skole, er øiensynligt. Det Britiske Bibelselskab, som i de senere Aar har taget en meget eensidig Retning, lægger just an paa at fortrænge den reviderede danske Oversættelse af det Ny Testamente; men denne Magt bør ingenlunde indrømmes de engelske Penge, og hvor fordeelagtige Tilbud, der end ere

gjorte det danske Bibelselskab desangaaende, har det stadigen afslaaet dem. Dersom det blot var det Britiske Bibelselskab om at gjøre at befordre det Ny Testamentes Udbredelse, kunde det kjøbe disse hos Vaisenhuset, men den brugte Fremgangsmaade viser, at man har Bihensigter, og til at fremme disse bør man ikke, og mindst en Biskop, byde Haanden. — Hvis det norske Ny Testamente intet Eftertryk er, men en selvstændig Oversættelse, vilde Sagen komme ind under en anden Kategori, idet Spørgsmaalet vilde blive, hvorledes en Biskop tør i sit Stifts Skoler indføre Ny Testamenter, der indeholde en fra den autoriserede afvigende Oversættelse. Men hverken det danske eller norske Ny Testamente ere aldeles selvstændige Oversættelser, idet den gamle Oversættelse ligger til Grund for begge Revisioner. Kunde man uhindret uddele saa mange andensteds trykte Ny Testamenter som man vilde, da vilde saavel den Kgl. Autorisation, hvorefter kun den approberede Oversættelse maa bruges i Kirker og Skoler, som det Vaisenhuset meddeelte Privilegium, hvorefter Fordelen af de Bibler og Ny Testamenter, som bruges her i Landet, skal tilfalde Vaisenhuset og ikke f. Ex. en Bogtrykker i England eller Norge, være illusorisk, og man kunde være vis paa, at med det Britiske Bibelselskabs Virksomhed og store Pengemidler Landet snart vilde være oversvømmet af uautoriserede Ny Testamenter. Der stilledes derfor den Fordring, at Biskop Faber maatte søge at faae de skjenkede Bibler tilbageleverede. Da Cancelliet derom udtalte, at dette Forlangende var krænkende for en Biskop, blev Vaisenhusets Stempel oversendt til Faber med Begjering om at lade de omhandlede Bibler stemple.

Ved denne Afgjørelse var der foreløbig skaffet Ro, og da Selskabet 1855 tilbød at lade trykke i Vaisenhusets Trykkeri det Ny Testament fra 1819 uden nogensomhelst Parallel, efterat Directionen havde stillet den Fordring, at enten ingen Parallelsteder eller alle (ogsaa de til Apokrypherne) skulde findes i Udgaven, modtoges Bestillingen. Først 1862 gjentoges Andragendet om at indføre norske Bibler, men afsloges ligesom forhen var skeet, ogsaa da det fornyedes med Tilbud om Vederlag til Vaisenhuset, da det ikke var Vaisenhusets, men Landets Interesse, der hindrede Andragendets Opfyldelse; og samme Udfald fik Selskabets Begjering 1863 om at udgive det G. Testaments kanoniske Bøger uden Parallelsteder og Anmærkninger. Men imidlertid var Missionscollegiet 1859 efter egen Begjering blevet ophævet, efter at have fra Kirkeministeriet modtaget Meddelelse om, at dets Regnskabers Revision og Decision skulde henlægges under bemeldte Ministerium; og ikke længe efter synes der at være indtraadt en Svækkelse i Vaisenhusets Modstandsevne mod Forsøgene paa at indføre de apokryphløse Bibler, — ikke dog i den Forstand, at Vaisenhusdirectionen blev usikker i sin Opfattelse og Besvarelse af det foreliggende Principspørgsmaal, eller svigtede sin Fortid, men fordi det lykkedes det Britiske Bibelselskabs ihærdige og vedholdende Bestræbelser i de tildeels ved den frie Forfatning hidførte forandrede Tidsforhold at vække Opmærksomhed og Deeltagelse hos den store Almeenhed, skjøndt denne til at bedømme dette Spørgsmaal manglede de fornødne Forudsætninger og ikkun i Vaisenhusets Optræden kunde see den privilegerede Institutions hemmende og fortrædelige Indskriden mod Selska-

bets velsignede Virksomhed. Spørgsmaalet til Vaisenhuset stillede sig efterhaanden paa en noget anden Maade, nemlig saaledes at der ikke begjeredes en Afgjørelse i kirkelig Betydning, men om der fra Vaisenhusets Side i økonomisk Henseende havdes noget imod, at der gaves det Britiske Bibelselskab Tilladelse til at udbrede Bibelen i den Form, der stemmede overeens med Selskabets Love. Og denne Forandring i Vaisenhusets Betydning ved dette Spørgsmaals Besvarelse foregik samtidig med, at der i Ministerierne viste sig Tilbøielighed til at opfylde Selskabets Ønske, og paa samme Tid som der flere Steder havde dannet sig en Opinion mod selve Vaisenhuusprivilegiet. Og selv om denne Opinion kunde yttre sig uden tilstrækkelig Sagkundskab, ret som om Forlagsretten til Bibelen kunde være Andet end en Art Privilegium, givet under en eller anden Form, hvem der saa havde dette, da det dog ikke gaaer an, uden Control at lade Alle og Enhver udgive den Hellige Skrift, hvorved denne vilde stilles under ugunstigere Vilkaar end andre Skrifter, var det paa den anden Side ikke nødvendigt, at Privilegiet formuleredes med de Ord, der findes i Bibelprivilegiet af 6te Mai 1740.

Under disse vanskelige Forhold vedblev Vaisenhuusdirectionen (Møllerup, Martensen, Haagen) at forsvare den i dette Spørgsmaal engang indtagne Stilling, og da det Britiske Bibelselskab 1867 indgav en allerunderdanigst Ansøgning om Tilladelse til her i Landet at udbrede 2,500 i Cølln trykte danske Bibler, der vare affattede i Overeensstemmelse med Selskabets Love, undlod Vaisenhuusdirectionen ikke, efterat dens Erklæring var bleven begjæret om den finansielle Betydning, som Afgjørelsen af dette An-

dragende vilde have for Vaisenhuset, derom blandt Andet at udtale sig paa følgende Maade: „Det vil neppe være undgaaet Opmærksomheden, at Vanskeligheden i nærværende Tilfælde fornemmelig reiser sig derfra, at det Britiske Bibelselskab ikke vil udbrede Bibelen i Danmark saaledes som den er optagen i den danske Folkekirke, nemlig med Indbegreb af de apokryphiske Bøger, men derimod vil udelukke disse, for at Bibelen derved kan komme til at fremtræde paa den Maade, der stemmer med Selskabets Troeslærdomme. Herpaa have Selskabets Bestræbelser gennem en heel Menneskealder med stadig Udholdenhed været rettede, men stedse mødt Modstand af Bestyrelsen for Vaisenhuset, hvis udelukkende Bibelprivilegium tillige synes at maatte medføre den Forpligtelse, at den autoriserede Bibeloversættelse overantvordes Folket i den Fuldstændighed, hvori den ved Reformationen af Luther blev vedtagen. Directionen har derfor ikke kunnet indlade sig paa de fra det Britiske Bibelselskab indkomne Andragender om at faae den danske Bibel trykt med Udeladelse af de apokryphiske Bøger eller at erholde Tilladelse til at indføre den i Ulandet trykte saakaldte norske Bibel, ligesaa lidet som man har kunnet samtykke i, at det Ny Testamente blev udgivet med Udeladelse af de Parallelsteder, der henviser til Apokrypherne, hvoraf kunde udledes en Erkjendelse af, at disse Bøger ei havde deres rette Plads i Bibelen. Derimod er efter Overeenskomst med Selskabet det Ny Testament paa sammes Bekostning blevet trykt ved Vaisenhusets Foranstaltning med Udeladelse af alle Parallelsteder. Naar det Britiske Bibelselskab nu anholder om Tilladelse til at maatte indføre og her i Landet for-

handle den i Cölln trykte danske Bibel, er dette Andragende i Virkeligheden ikke forskjelligt fra de flere Anmodninger af lignende Indhold, som Directionen fra samme har modtaget og troet at burde tilbagevise, fordi Bibelen derved vilde komme til at foreligge i en anden Skikkelse, end den danske Folkekirke vedkjender sig. Saafremt dette Andragende indrømmes, vil det tidnævnte Selskab i Virkeligheden have opnaaet, hvad der, som ovenfor berørt, i rum Tid har været Maalet for dets ivrige og vedholdende Bestræbelser, nemlig at skaffe Bibelen, saaledes som den af Selskabet er adopteret, Indgang her i Landet. Naar først Indførselen er bleven tilladt mod Erlæggelse af en ringe Afgift, vil det senere let kunne gøres gjældende, at det indførte Antal Bibler ikke har været tilstrækkeligt til at afhjælpe den forhaandenværende Trang, og det bliver da høist vanskeligt at nægte Indførselen af flere Exemplarer, hvoraf der skal svares Afgift, eller at paasee, at disse ere stemmende med den autoriserede Text; ligesom det desuden ogsaa, da Revisionen af den nu brugelige Oversættelse af det Gamle Testamente i den nærmeste Fremtid vil kunne ventes tilendebragt, ikke synes ønskeligt, at den nu brugelige Oversættelse udbredes altfor talrig.

Directionen har derfor ikke faa og ikke ringe Betænkeligheder med Hensyn til det omhandlede fra det Britiske Bibelselskab indkomne Andragende, og maa navnlig finde det at være det meest Passende, at Apokryphspørgsmaalets Afgjørelse — hvilket er Kjernen i Sagen — udsættes, indtil den reviderede Bibeloversættelse foreligger, hvilket, som ovenfor bemærket, vil kunne forventes i den nærmeste Fremtid. Den Eftergivenhed, som her forlanges,

nemlig en partiel Opgivelse af det lutherske Princip, hvilket i denne Sag gennem en saa lang Aarrække af Vaisenhuset er blevet hævdet, — en Opgivelse, der, omend Spørgsmaalet hører til en lavere Orden, i sig selv kun er lidet ønskelig — vilde formeentligen efter Omstændighederne langt bedre og paa mere fyldestgørende Maade kunne motiveres, naar der foreligger en paany revideret Bibeloversættelse, der maa ønskes udbredt i Folket i saa stor Omfang som muligt, end ved en reent tilfældig i sig selv saa lidet betydende Anledning som den nuværende. I Betragtning heraf maa Directionen være af den Formening, at Andragendet ligesaalidet nu som forhen egner sig til at bevilges.

Forsaavidt imidlertid de tvende Ministerier ikke maatte dele denne Anskuelse af Sagen, der efter den ovenfor givne Fremstilling ingenlunde væsentligen støtter sig til Vaisenhusets pecuniaire Interesser, troer Directionen efter Omstændighederne ikke ubetinget at burde modsætte sig, at den ansøgte Tilladelse meddeles. Men i saa Tilfælde skulle vi tjenstligst andrage paa, at Tilladelsen ikkun gives for dette enkelte Tilfælde, saaledes at det paalægges det Britiske Bibelselskabs Bestyrelse at indsende samtlige 2,500 Bibler til Vaisenhuset for at stemples imod den tilbudte Afgift af 16 β for hvert Exemplar.“

Den begjærede Tilladelse blev derefter i Overeensstemmelse hermed ved allerhøieste Resolution af 1ste Febr. 1868 given det Britiske Bibelselskab, og hvad der derefter foregik, var kun den naturlige Følge af den engang givne Bevilling. Allerede Aaret efter indgav det Britiske Bibelselskab et fornyet Andragende om at indføre andre 2,500 Cöllnske

Bibler, da de første vare solgte i Løbet af 8 Maaneder, og Bestilling yderligere var gjort paa flere hundrede Exemplarer, og skjøndt Vaisenhuset paany fremhævede de confessionelle Betæneligheder ved Andragendets Opfyldelse, blev Tilladelsen atter given under de ovennævnte Betingelser. Da den reviderede Oversættelse af det Gamle Testamente noget efter udkom, bortfaldt Modstanden aldeles, idet Kirkeministeriet 1872 tilskrev Vaisenhusets Direction, at det efter Omstændighederne ikke kunde undslaae sig for at imødekomme det Britiske Bibelselskabs Andragende om Tilladelse til at lade trykke og sælge successive Udgaver af den danske Bibel i nøie Overensstemmelse med Selskabets bekjendte Regler og Forskrifter og mod Erlæggelse af en passende Stempelafgift til det Kgl. Vaisenhuus, og derfor var sindet derom at nedlægge en allerunderdanigst Forestilling til Hans Majestæt, men forinden vilde udbede sig Directionens Ytringer angaaende Bestemmelsen af den ovenberørte Stempelafgift til Vaisenhuset; og i Overensstemmelse med den afgivne Kgl. Resolution af 11te Mai 1872 blev den begjerede Tilladelse derefter given Selskabet, dog at Titelbladet i de af samme til Udbredelse i Danmark trykte Bibeludgaver affattedes saaledes: Bibelen eller den Hellige Skrift, indeholdende det Gamle og det Nye Testaments kanoniske Bøger.

Saaledes skete det, at det Britiske Bibelselskab efterhaanden naaede at see sit Ønske opfyldt, uhindret at kunne udbrede Bibelen i den af Selskabet vedtagne Form, dog mod en Afgift til Vaisenhuset. Denne Institution, der, som bemærket, i væsentlig Grad havde mistet Indflydelsen paa Spørgsmaalets kirkelige Afgjørelse, og som indskrænkedes til at

yttre sig derom med Hensyn til sin økonomiske Tary, maatte under Forudsætning af, at Tilladelsen blev given, betragte sin paaregnede Indtægt ved Bibelsalg som forsvindende og nødtes derfor, for ikke at indskrænke sin velgjørende Virksomhed, til at søge den ved Bibelsalget beregnede Indkomst hos det Selskab, hvis Virksomhed her i Landet bevirkede, at Kongens Hensigt med Privilegiets Givelse til Vaisenhuset ikke fuldstændigt opnaaedes. Og medens Vaisenhuset altsaa tidligere, for at værne om den autoriserede Text, havde vægret sig ved at give Tilladelsen mod et Vederlag for hvert Exemplar, ansaae det sig nu, i økonomisk Interesse, forpligtet til at begjere Vederlaget, efterat Tilladelsen var given. Derimod gjorde det ikke sit Privilegium gjældende 1845 ved Udgivelsen af Kalkars Bibel, ligesaa lidt som dette i sin Tid var skeet ved Michaelis Oversættelse af hele Bibelen og ved Bastholms og Guldbergs Ny Testament, eller ved Lindbergs Bibel, ligesom det 1867 bevilgede Kousgaards Andragende om at udgive Christian den 3dies Bibel uden Afgift, hvorimod Bogtrykker Fogh i Horsens betalte 200 Rd., for at aftrykke det Ny Testamente af 1743 til Brug for Beboere i Østersnede og andre Sogne. Ligesaa lidt gjordes Privilegiet 1851 gjældende for Slesvigs Vedkommende, skjøndt det maatte antages at gjælde ogsaa der, og Stiftelsen vilde ikke modsætte sig, at Bibelen eller Dele af samme trykkedes af Andre i Slesvig, dog at det, hvad det Gamle Testamente angik, skulde være Christian den 3dies eller den af Resen besørgede Udgave, og for det Ny Testamentes Vedkommende, den reviderede Oversættelse af 1819, samt at de i Slesvig

trykte Skrifter ikke indførtes eller forhandlede i Danmark.

Medens Vaisenhusets Bibelprivilegium saaledes gjentagne Gange var Gjenstand for Fortolkning, havde Katechismusprivilegiet af 4de Jan. 1813 ved Cancelliskrivelse af 14de Juli 1829 erholdt følgende Forklaring: — det Privilegium, som under 4de Jan. 1813 blev meddeelt Vaisenhuset, gaaer kun ud paa de to Ting: at den Oversættelse, Samme besørgede, ene skulde være autoriseret til Benyttelse ved Skoleunderviisningen, og at Vaisenhuset skulde være udelukkende berettiget til at trykke den. Vaisenhusets Rettigheder krænkedes altsaa ikke ved, at andre Udgaver af Katechismen trykkes, naar de kun ei bruges i Skolerne; og dette sidste Fortrin er nok, for at Vaisenhuset kan nyde godt af det allernaadigste Privilegium. Ogsaa er der herved sat en saadan Grændse for de andre Katechismers Benyttelse, at Katechismens Anseelse som symbolisk Bog er, fra denne Side, mere bleven hævdet end nogensinde forhen. — I Overensstemmelse med denne Fortolkning forbødes 1843 eftertrykte Katechismer hos Thøger Petersen i Hjørring, og 1863 nægtedes Capellan Wahls (i Jetsmark) Ansøgning om at udgive en illustreret Katechismus Fremgang.

Ligesom Vaisenhuset værnede om den autoriserede Bibel og om sine Rettigheder til at trykke samme, maatte det i Aarene 1844—49 søge at hævde sin Uafhængighed overfor de Forsøg, som Directionen for Borger- og Almueskolevæsenet meente sig forpligtet til at gjøre paa at inddrage Vaisenhuset under sit Omraade. Da bemeldte Direction, foruden de hidtil leverede Oplysninger om Lærerne, Læregjenstande, Bøger, Børnenes Antal og Skoletid,

tillige begjerede Læreplan og Timetabel, yttrede Vaisenhuset, at dette angik Bestyrelsens Detail, som maatte ansees Directionen uvedkommende for en Stiftelses Vedkommende, der har en særegen af Kongen udnævnt Bestyrelse, og at det stod Directionen frit for at underrette sig om Skolens Tilstand ved at overvære den aarlige Examen, som hvergang blev den meddeelt. Da Directionen for Borger- og Almueskolevæsenet ikke derved fandt sig fyldestgjort, men 1845 yttrede, at den forventede nogle af den tagne Bestemmelser realiserede for det Kgl. Vaisenhusets Skole, udtalte Vaisenhusets Direction, at dette ikke kunde henregnes til de under Skoledirectionen staaende Skoler, eller til dem, hvilke Skoledirectionen havde at „foreskrive“ Noget. Idet man nu burde vogte sig for at tilstede noget Indgreb i Vaisenhusets Anliggender, burde man paa den anden Side ikke nægte de Oplysninger, som Skoledirectionen kunde behøve til sine aarlige Indberetninger, hvilke Oplysninger af Inspectionen kunde indsendes „efter Vaisenhuusdirectionens Ordre.“ I Overeensstemmelse hermed nægtede man ligeledes 1847 at give de af Skoledirectionen begjerede yderligere Oplysninger, og da dette ikke frugtede, henstilledes, i Anledning af Skoledirectionens fornyede Krav paa Deel i Bestyrelsen af Underviisningen, 1848 til Justitsministeriet, at Skoledirectionen maatte blive henviist inden sine tilbørlige Grændser, eller, hvad der vilde være det Retteste, at Vaisenhuusskolen, ligesom de under Militairetaten henhørende Skoler, allernaadigst blev undtagen fra Skoledirectionens Overbestyrelse. Justitsministeriet meddeelte derefter 1849, at Skoledirectionen fra Vaisenhuset kun skulde modtage de

Oplysninger, som vare fornødne til den almindelige Skoleberetning og til at føre Control med skolepligtige Børn, samt udbad sig Underretning, naar Skoledirectionen imod Formodning maatte forlange unødvendige Oplysninger.

Efterat denne Sag var afsluttet, indtraadte en Forhandling med Justitsministeriet om Vaisenhusets Forhold til Lovgivningsmagten, idet Ministeriet 1850 til dette stillede en Forespørgsel, om ikke Stiftelsens Regnskabs Oversigt og Budget skulde forelægges Ministeriet til Revision og Decision, og om Vaisenhuset vilde give Afkald paa Tilskudet fra Staten. Efter at have fraraadet begge Dele, tilbød Directionen, at Finantsudvalget paa selve Stiftelsen kunde søge de Oplysninger, som det maatte attraae af Regnskaberne. Da dette ikke fandt sig tilfredsstillt ved de saaledes erholdte Regnskabsoplysninger og ikke kunde faae sig meddeelt et detailleret Budget, truede det 1851 med at foreslaae Thinget at nægte Finantsernes Tilskud, hvis det ikke erholdt en i det Enkelte gaende Beretning om Stiftelsens hele Virksomhed og Indtægter og Udgifter. Efterat en saadan var indsendt, erklærede Udvalget sig tilfredsstillt ved de meddeelte Oplysninger, med Undtagelse af hvad der var oplyst om den ufuldkomne Maade, paa hvilken Stiftelsen opfyldte sine Forpligtelser mod forældreløse Børn i Provindserne, hvorfor Udvalget til Thinget vilde indstille, at Statens Tilskud vedblev indtil videre, under Forudsætning af, at Stiftelsens Bestyrelse vilde have sin Opmærksomhed henvendt paa dette Punct. Overfor Ministeriets Forespørgsel om Regnskabernes Henlæggelse under Ministeriet yttrede Directionen i Skrivelse af 5te Febr. 1851 blandt Andet Følgende:

„Vaisenhuset er upaatvivlelig blevet organiseret af Kong Frederik den 4de paa en meget hensigtsmæssig Maade, idet Curatorerne, der vælges blandt de hæderligste Borgere i Hovedstaden, besørge Detaillen af Stiftelsens finansielle Anliggender, samt Revisionen af Inspectionens Regnskaber, medens almindeligt Opsyn med Stiftelsens hele Styrelse og den i saa Henseende fornødne Anordning er henlagt under Directionen. Paa begge disse Bestyrelsens Grene har Staten tilstrækkelig Indflydelse, idet Regjeringen udnævner samtlige deres Medlemmer, og det er sikkerlig hos saadanne Mænd som de, hvilke dertil udnævnes, at den fornødne Indsigt og Iver kan forudsættes. Skulde Revisionen og Decisionen af Vaisenhusets Regnskaber henlægges under Ministeriet, burde Curatelet ganske ophæves, men Sikkerheden vilde derved upaatvivlelig tabe; thi til Curatorer vælges altid Mænd af Borgerstanden, som have den Indsigt i de borgerlige Forhold, der er saa fornøden for at kunne fælde en rigtig Dom om Økonomien ved en Stiftelse som Vaisenhuset. En saadan Foranstaltning vilde, efter Stiftelsens hele Organisation, der grunder sig paa offentlige af Kong Frederik den 4de bekjendtgjorte Actstykker, i hvis Følge Borgerne have ydet Understøttelse til Stiftelsen, ikke kunne bringes til Udførelse uden ifølge en udtrykkelig Lov. Ei heller kan det findes passende, at de Bestemmelser, der tages af Directionens Medlemmer, som kun af Interesse for Stiftelsen have modtaget deres Kald, skulde kunne underkastes Afgjørelse af Ministeriets Revisionschef, der ingeni lunde er i Stand til at overse samtlige de Forhold, som derved maae komme under Betragtning. Vaisenhuset har fremfor mange andre Stiftelser stedse

udmærket sig derved, at dets finantsielle og økonomiske Anliggender ere blevne behandlede med Indsigt og Troskab, hvilket noksom godtgjøres derved, at det under de mange uheldige Tidsomstændigheder, som det har oplevet, ikke har lidt noget Tab paa dets i saa mange forskjellige Eiendomme anbragte Capitaler, og de Børn, der ere udgaaede fra dets Underviisning og Opdragelse, ere talende Beviser for Hensigtsmæssigheden af dets Styrelse, paa hvilken en Forandring, der i alle Tilfælde vilde virke forstyrrende, ikke vilde kunne have nogen gavnlig Indflydelse. Det Bidrag, der fra Statscassen indflyder i Vaisenhusets Casse, hvilket, naar det Vaisenhuset ved Kgl. Resolution af 1808 paalagte Tilskud til Døvstumme-Institutet fradrages, udgjør 1,300 Rd. aarlig, er i Forhold til Vaisenhusets øvrige Indtægter, der paa anden Maade tilveiebringes, saa ubetydeligt, at der neppe af dette Hensyn kan fra Statens Side med Billighed gjøres en saadan Forandring som den fremsatte. Alt dette har vist Regeringen i Aaret 1828 indseet; thi der har dengang slet ikke været Tale om at bryde ind paa Bestemmelserne i Vaisenhusets Fundats. Nu vilde en saadan Forholdsregel saa meget mere vække Opmærksomhed, som Vaisenhusets Organisation ikke lidet stemmer med de Grundsætninger, der i den sidste Tid have gjort sig gjældende, og i hvis Følge communale Indretningers Styrelse, saavidt det blot er muligt, overlades til Communens Medlemmer selv.“ I Overensstemmelse med denne Udtalelse meddeelte Justitsministeriet under 19de April 1852, at der ingen Forandring skulde blive foretaget i den omhandlede Henseende, og efter i Skrivelse af 6te September 1853 at have meddeelt Directionen, at

Ministeriet for Statsrevisorerne havde udtalt, at da Frederiks Hospital bestod ved egne Midler og kun erholdt af Statscassen et vist ved Finantsloven bestemt Tilskud, der ikke havde nogen særlig Anvendelse, men gik ind i Hospitalets almindelige Casse, antoges det, at Hospitalets Regnskab, ligesaa lidt som Regnskaberne for de udenfor Kjøbenhavn beliggende Hospitaller, der erholdt Tilskud af Staten, udgjorde nogen Deel af det i Grundlovens § 53 ommeldte Statsregnskab, der skal gennemgaaes af Statsrevisorerne, tilbagemeldte Directionen under 18de Oct. s. A. til Ministeriet, „at Vaisenhusets Regnskaber, baade de, der angaae Stiftelsens Indtægter og Udgifter, og de, der angaae sammes Capitalformue, endeligen afgjøres ved Directionens Decision, og ingen Efterrevision af Directionens Resolutioner kan tilstedes, og da derhos Statscassens Tilskud til Institutets Udgifter er bestemt til en aarlig Sum, som quartaliter erlægges, skjønner Directionen ikke, at Statsrevisorerne have at befatte sig med disse Regnskaber eller nogen Ret til at fordre sig dem overleverede“. Hermed afsluttedes denne Forhandling. Directionens Medlemmer vare dengang Biskop Mynster, Etatsraaderne Hvidt og Møllerup. Iøvrigt blev den Forbindelse, der havde været paa-tænkt med Dødstummeinstitutet, ved at Vaisenhusdirectionen der besatte 10 Pladser mod at afgive 700 Rd. af Statens fundatsmæssige Tilskud af 2,000 Rd. til Vaisenhuset, men som længe havde været forglemt, idet Directionen havde ophørt med at bortgive Pladserne, 1863 ogsaa i det Udvortes ganske hævet, da Statens Bidrag i dette Aar til Vaisenhuset nedsattes til 1,300 Rd., og de 700 Rd.

directe fra Statscassen betaltes til Døvstummeinstitutet.

Ifølge det Løfte, Directionen 1851 havde givet, at tage under nøieste Overveielse, hvorledes Vaiseforsørgelsen i Provindserne mere hensigtsmæssigt og paa en fuldkommere Maade kunde ordnes, indstillede den 1852 til Justitsministeriet, at den maatte blive bemyndiget til fra 1ste April 1853 at anvende de hidtil til Provindserne sendte 600 Rd., samt de 700 Rd. til Døvstummeinstitutet, til Oprettelsen af 13 nye Vaisepladser i Kjøbenhavn, der fortrinsviis skulde gives til Børn fra Provindserne i Forbindelse med Underviisningen og Opdragelsen i Kjøbenhavn. I denne Anledning foranledigede Ministeriet en Udtalelse fra Ribe, Aarhus og Fyens Stiftsøvrigheder, hvilke dengang vare de eneste, der requirerede Bidrag fra Vaisenhuset. Men navnlig Fyens Stiftsøvrighed udtalte sig for Bibeholdelsen af den hidtil anvendte Forsørgelsesmaade med Pengeforsendelse til Uddeling efter Stiftsøvrighedens Skjøn, hvilken den foretrak for at oversende Provindsbørn til Opdragelse hos Pleieforældre i Kjøbenhavn. I den derover opstaaede Brevvexling mellem Ministeriet og Directionen endte man med det samme Resultat: at forblive ved Pengeforsendelsen, men at gjøre denne fuldstændig ved at deelagtiggjøre samtlige Stifter i den og i Overensstemmelse med Beslutningen af 1802 at bevilge 50 Pengeportioner, hvoraf fra 1ste April 1855 Fyen skulde have 14, Laaland-Falster 6, Aarhus 10, Ribe 9, Aalborg 7 og Viborg 4, à 20 eller 24 Rd. aarlig, eftersom Børnene levede paa Landet eller i Kjøbstad. Disse Portioners Beløb blev omtrent 1,100 Rd. og nærmede sig altsaa Statscassens Bidrag 1,300 Rd.

Den 1833 constituerede Inspecteur Copist Georg Rung, der imidlertid var bleven Fuldmægtig i Brandforsikringscontoiret under det danske Cancelli, beskikkedes 1841 til Inspecteur og Forstander ved Vaisenhuset med 800 Rd. Gage og Secretair ved Missionscollegiet med 200 Rd., samt til en Gratification for Constitutionstiden af 800 Rd., mod at udrede en Caution af 5,000 Rd. i Kgl. Obligationer. Han havde begyndt sin Constitutionstid med at drage Omsorg for at skaffe Vaiserne gode Pleiehjem, og i den Hensigt at styrke Baandet mellem Børnene og Hjemmene indstillede han, at Confirmationen ikke længere skulde være bunden til Præsten Bull i Helliggeistes Kirke, men at Pleieforældrene kunde lade deres Børn confirmere af deres egne Sjælesørgere mod et af Stiftelsen udredet Honorar af 4 Rd. for hvert Barn, hvilket bifaldtes. Ligeledes bestræbte han sig for at drage de faderløse Børn nærmere til Stiftelsen. I den Henseende udvirkede han, at Renterne af Charitéskolens Fond anvendtes til Præmier for disse, og at $\frac{2}{3}$ af Betalingen for Syarbeide, der af Fremmede indleveredes paa Vaisenhuset, tilstodes Pigerne, medens $\frac{1}{3}$ tilfaldt Lærerinden. Ogsaa arbejdedes der hen til at forbedre Skoleunderviisningen og at bringe Skolen op til et høiere Standpunct. Saaledes indførtes 1835 Tydsk i Pigeskolen og Naturhistorie i Drengeskolen, hvorhós Classernes Antal 1839 udvidedes til 4 for hvert Kjøen, ligesom det blev vedtaget i samme Hensigt og for tillige at knytte et varigere Forhold mellem Stiftelsen og Børnene, ikke at confirmere disse for tidligt, og navnlig blev der 1837 taget Bestemmelse om, at Pigerne skulde være confirmerede, til de fylde 17 Aar, dog at Undtagelser i enkelte Tilfælde gjerne

kunne bevilges. Af samme Art var den Beslutning, der toges 1841, at ved Børnenes Optagelse skulle bedre Folks Børn og ikke altfor trængende Børn foretrakkes, og 1843, at Vaisenhuset kun undtagelsesviis og under særlige Omstændigheder kunde antage sig uægte Børn. Uagtet der alt 1837 udtaltes Beklagelse over, at den med Vaisenhuset forbundne Normalskole for den indbyrdes Underviisning, der endelig ophævedes 1865, forvoldte den øvrige Underviisning Afbræk og Standsning, omtales dog Skolen allerede 1841 som fortrinlig, paa samme Tid som der gives den udviste Omhu for Børnenes Anbringelser efter Confirmationen rosende Omtale. At Skolen hævede sig til et roesværdigt Standpunct, skyldtes ogsaa den Omsorg, der droges for at skaffe dygtige og tildeels udmærkede Lærere, i hvilken Henseende kunne nævnes som fungerende paa den Tid Tryde (nu Præst i Ljunge ved Sorø), F. Boesen (Præst i Harridslev i Randers Amt), Hummel (død som Etatsraad og Directeur for den polytechniske Lærestalt), Brandt (Præst i Vartov), Listov (Præst i Dalby og Thureby), Colding (død som Professor og Docent ved den polytechniske Lærestalt), Borchorst Lærer i Sang († 1844), Walther Lærer i Tegning (nu Bygningsinspecteur i Aarhus), Krigsraad Sigetty og Capitain Holmsted Lærere i Gymnastik, hiin for Drengene, denne for Pigerne. Ved Siden af Skoleunderviisningen blev der lagt særdeles Vægt paa at fremhæve Vaisenhuset som en Forsørgelses- og Opdragelsesanstalt, hvorfor der droges Omsorg for at fjerne daarlige og smittende Elementer blandt Børnene, i hvilken Henseende der dog blev truffet den Foranstaltning, at forældreløse Børn ikke maatte bortvises uden Directionens i Forveien indhentede

Samtykke, og faderløse Børn ikke uden dens senere erhvervede Samtykke.

I Sammenhæng med denne Opfattelse af Vaisenhuset som en Opdragelsesanstalt modtog Inspectionens Regnskab 1838 blandt Andet følgende Decision: „hvorlænge Pleiepengene skulle vedvare efter Confirmationen, beroer paa Omstændighederne og overlades til Inspectionens Bestemmelse, som dog herved bør iagttage al mulig Sparsommelighed“. Da denne Tilladelse senere fremkaldte nogen Betænkelighed, indtraadte 1844 en Forhandling mellem Directionens Medlemmer angaaende Vaisenhusets Charakter og Opgave, ved hvilken Leilighed navnlig Etatsraad Hvidt udtalte sig for en strængere Instrux med Hensyn til Inspecteurs Virksomhed, saaledes at hans discretionaire Brug af de ham anviste Pengemidler betydelig burde indskrænkes, i hvilken Henseende der fornemmelig maatte skee Indskrænkning i Hjælpen til de udgaaede Elever, efterdi Forholdet mellem Vaisenhuset og Børnene med Hensyn til Pengeunderstøttelse i Reglen burde ophøre med Confirmationen; de saaledes indvundne Midler skulde da anvendes til at udvide Stiftelsens Virksomhed paa anden Maade ved Oprettelsen af nye Vaisepladser. Da Stemann derom begjærede Biskop Mynsters Ytringer, udtalte denne blandt Andet: „det er Vaisenhusets skjøne Bestemmelse at træde forældreløse Børn i Faders og Moders Sted, men denne Bestemmelse vilde det kun høist ufuldkomment opfylde, dersom det forlod Børnene, saasomt deres Skoleunderviisning var tilendebragt. Vaisenhuset har derfor ikke tilforn nægtet Hjælp til Børnenes videre Fremgang; det har endog holdt enkelte Børn til Studeringer, og for en Person, der

skulde studere Chirurgi, betalt flere hundrede Rigsdaler; men det er en stor Fortjeneste af den nærværende Inspection, at der efter Confirmationen paa en passende Maade drages Omsorg for alle Vaiserne. Naar det betænkes, med hvor mange Vanskeligheder og Bryderier denne Anbringelse er forbunden — maa det uden Tvivl erkjendes, at der maa tilstaaes Inspectionen endeel discretionair Myndighed. Man bør tilstaae duelige og samvittighedsfulde Mænd saadan Frihed, at de kunne føre deres Embede uhindret og med Lyst; komme forandrede Forhold, kan man være betænkt paa de fornødne Restrictioner. Vistnok vil et Barn under Vaisenhusets Forsørgelse koste mere end under Fattigvæsenets, men Spørgsmaalet er just, om Vaisenhuset skal vedligeholdes som en Forsørgelsesanstalt for forældreløse Børn af den bedre Borgerklasse, af underordnede Betjente o. s. v., eller om det skal nedsynke til et blot Soulagement for Fattigvæsenet. Var det endog ønskeligt, at Antallet kunde udvides, da bør dette dog sikkert ikke skee derved, at Vaisenhusets Værd som Forsørgelsesanstalt forringes“. Da Stemann tiltraadte disse Yttringer af Biskoppen, tilstodes 400 Rd. aarlig til Vaisernes Anbringelsesudgifter.

Efter Modtagelsen af denne Tillidserklæring fortsattes Virksomheden i det hidtil fulgte Spor. Derimod maatte Inspecteuren 1851 afgive hele den vidtløftige Forlagsvirksomhed med Kjøb af Papir, Tilsyn med Trykkeriet, Bestilling af Skrifter o. s. v. til Curatelet. Denne havde indtil 1830 været betroet Vaisenhusets Bogtrykker Schubart. Men da han døde, og Trykkeriet nedlagdes, blev den overdragen Inspecteuren; da imidlertid Curatelet 1850 i Cancel-

liraad Deichmann *) havde faaet et sagkyndigt Medlem, blev Forlagsvirksomheden, som bemærket, overgivet til Curatelet, til betydeligt Gavn for Stiftelsen, af hvilken Deichmann i saa Henseende indlagde sig megen Fortjeneste, idet han tilveiebragte stor Orden og Nøiagtighed, samt udvirkede, at Forlagscasens Activer adskiltes fra Vaisenhusets. Skjøndt denne Ordning af Forretningernes Fordeling ikke skulde være bindende for Eftertiden, fik den dog en blivende Betydning, da ved Deichmanns Død 1853 Eieren af den Gyldendalske Boghandel nuvæ-

*) Deichmann havde i længere Tid som Medeier af det Brünichske Trykkeri, hvilket efter Schubarts Død benyttedes af Vaisenhuset, staaet i Forbindelse med Stiftelsen. 1836 leiede han Bogtrykkeriet i Gaarden, men fraflyttede sin Beboelsesleilighed til Gaden paa høire Side af Porten, hvorefter denne bortleiedes til Papirhandler Wanscher. Fra 1842 benyttedes Bianco Lunos Trykkeri, hvilket leiede Bogtrykkerprivilegiet og Bygningen i Gaarden for 100 Rd. om Aaret, indtil 1851. Ved Reitzels Død overdroges Boghandelen til Hr. Lind 1853 mod 2 pCt. af Indtægterne ved Forlagsskrifternes Salg. Papirhandler Buchwald leiede Wanschers hidtil havde Leilighed 1856. Forlagsskrifterne vare dengang indskrænkede til Bibelen, den evangelisk-christelige Psalmebog med Mynsters Tillæg, Katechismus, Schemaer til Ministerialbøgerne. Dertil kom efter 1837 Weyses nye Choralbog, 1849 Gebauers Bilag eller Choralmelodier, 1856 Roeskilde Convents Psalmebog. Bibel og Psalmebog udgaves i 3 Formater, hvorimod Professor Ursins Forslag 1840 om Udgivelsen af en Kirke- og Huusbibel (Christian d. 3dies 1550) som Pragtudgave, udført af danske Kunstnere, fraraadedes, dels formedelst Bekosteligheden, dels fordi det Gamle Testaments Revision var forestaaende. I Anledning af Trykfeil i det G. Testamente beskikkede Mynster 1842 3 Correcteurer, blandt hvilke hans Søn cand. theol. F. J. Mynster, da denne i tvivlsomme Tilfælde lettest kunde raadspørge Biskoppen. Det samme Hverv overdroges 1852 Pastor Rothe for det Ny Testaments Vedkommende.

rende Justitsraad Hegel beskikkedes i hans Sted til Curator.

Derimod nød Inspecteurens øvrige Virksomhed megen Anerkjendelse, hvorom saavel de Besøg, som Dronning Caroline Amalie 1841 og 1844 aflagde paa Vaisenhuset, som de Erklæringer, der aarlig af Biskop Mynster efter afholdt Examen nedskreves, bære Vidnesbyrd. Som Exempler kunne følgende tjene:

1845. Skolen er befunden i sin sædvanlige gode Tilstand. I flere Discipliner er Fremgangen fortrinlig, i enkelte andre, f. Ex. Geographi, synes man, især med Hensyn til Pigerne, at gaae i en Detail, som mere forvirrer end gavner.

1846. Den afholdte Examen har jeg jevnlig overværet i de forskjellige Classer og Discipliner og har i alle Henseender fundet Fremgangen særdeles tilfredsstillende. Saavel Lærernes Duelighed og Flid som Skolens gode Orden og Inspecteurens Omhu for Børnene fortjener al Paaskjønnelse.

1847. Atter i Aar har jeg jevnlig overværet Examen i Vaisenhuussskolen og med megen Fornøielse bemærket Børnenes gode Fremskridt, hvorved blandt Andet øverste Drengclasses danske Stile fortjene at fremhæves. Jeg paaskjønner aldeles saavel Inspectionens Omhu som Lærernes og Lærerindernes Duelighed og Flid.

1848. Ved den nylig afholdte Examen har jeg daglig været tilstede og fundet Fremgangen meget tilfredsstillende. Det viste sig tydeligen, at samtlige Lærere varetage deres Pligter med Omhu og Troskab. Saavel Drengenes som Pigerne Haandarbejder have i Aar været fortrinlige. Beretningen

om de Confirmeredes Anbringelse og Fremgang læses med Fornøielse.

1852. Vaisenhuset er nu forsynet med meget duelige, tildeels fortrinlige Lærere, som ogsaa udenfor Læretimerne vise Børnene Deeltagelse, og ved Inspectionens priselige Omhu for at vedligeholde Orden og for Børnenes Vel befinder Stiftelsen sig i en saa glædelig Tilstand, at det meget er at ønske, at den maa kunne vedligeholdes deri.

1853. Jeg har i de to Dage, da jeg har kunnet være tilstede ved Børnenes Prøve, havt Leilighed til at overbevise mig om Lærernes fortrinlige Dygtighed og Børnenes gode Fremgang, som vistnok fortjener al Anerkjendelse.

Trods al denne Paaskjønnelse var Inspectorens Embedsvirksomhed dog ikke uden Modgang, hvilket for en Deel skyldtes de Vanskeligheder, han mødte, ved at gjøre sine Opdragelsesprinciper gjældende; han døde d. 7de Juli 1868 og har det Vidnesbyrd, at han med hele sin Person gik op i sit Embede.

Vaisenhusets Embedsmænd 1834—68 vare følgende:

Missionscollegiets *) og Directionens Medlemmer 1834 vare Geheimestats- og Justitsminister Poul Christian Stemann, Biskop Peter Erasmus Müller og Conferentsraad Friderich Hammerich. Ved Müllers Død samme Aar beskikkedes Biskop Jacob Peter Mynster. Da Hammerich 1839 efter Ansøgning

*) Dette havde 1847 mod Godtgjørelse afgivet Vaisenhuuskirkens fra Branden 1795 reddede hellige Kar til den nye Kirke ved Godthaab i Grønland.

fratraadte sin Plads, udnævntes hidtilværende Curator ved Stiftelsen Etatsraad Lauritz Nicolai Hvidt til at indtræde i Directionen. Da Stemann fratraadte 1848, udnævntes Statsminister Bardenfleth til Directeur, men nedlagde sin Post samme Aar. I hans Sted beskikkedes 1849 Justitsraad og Borgemester Møllerup. Mynster døde d. 30te Januar 1854, 78 Aar gammel, og fik til Efterfølger Biskop H. L. Martensen; og da Etatsraad Hvidt samme Aar ansøgte om Entledigelse, beskikkedes i hans Sted hidtilværende Curator Etatsraad og Bankdirecteur Haagen.

Curatorerne 1834 vare Etatsraad L. N. Hvidt, Justitsraad og Brygger J. M. Lind og Capitain og Brygger E. Møller. Da Hvidt 1839 blev Directeur, beskikkedes Mechanicus Henrich Gamst til Curator, hvilken tog mangen en Vaisenhuusdreng i sin Lære. Efterat Lind 1841 paa Grund af Svagelighed var bleven entlediget, udnævntes i hans Sted Etatsraad Haagen. Da Major Møller 1850 udtraadte, beskikkedes Cancelliraad Deichmann, og ved dennes Død 1853 Boghandler Hegel. Ved Haagens Udtrædelse 1854, da han blev Directeur, foresloges Kammerraad Nygaard til den ledige Plads; men da han ei havde Borgerskab, fandt Justitsministeriet hans Udnævnelse til Curator betænkelig, hvorfor Capitain, Brygger A. H. Bjerre foresloges og udnævntes 1855. Ved Agent Gamsts Entledigelse 1856, beskikkedes Fabrikeier L. P. Holmblad, og ved Bjerres Død 1864 Etatsraad O. B. Suhr. *)

*) Curatorerne havde ved Kgl. Resolution 1850 mistet Ret til Fritagelse for andre offentlige Ombud; og saaledes vare ef-

1841 tog Dr. med. Hansen efter 10 Aars Tjeneste sin Afsked, da han ikke kunde overtage det Hverv at udvide Lægetilsynet, der hidtil var indskrænket til Vaiserne, til samtlige Børn, og erholdt et hædrende Vidnesbyrd fra Directionen. Samme Aar beskikkedes Districtslæge Bjerring til Læge for Pigerne, og Dr. med. Saxtorph for Drengene, hver med 100 Rd. aarlig Løn.

Efterat Conferentsraad Kock siden 1826 i 34 Aar havde været Stiftelsens Bygningsconsulent, overdroges Tilsynet med Bygningen 1860 til Slotsforvalter Zeltner for 50 Rd. om Aaret.

Gaver. Overgraver Jacob Jørgensen ved St. Petri Kirke skjenkede Vaisenhuset 1828 i Testament 1,000 Rd. og sit Stueuhr (solgt for c. 10 Rd.), † 1834.

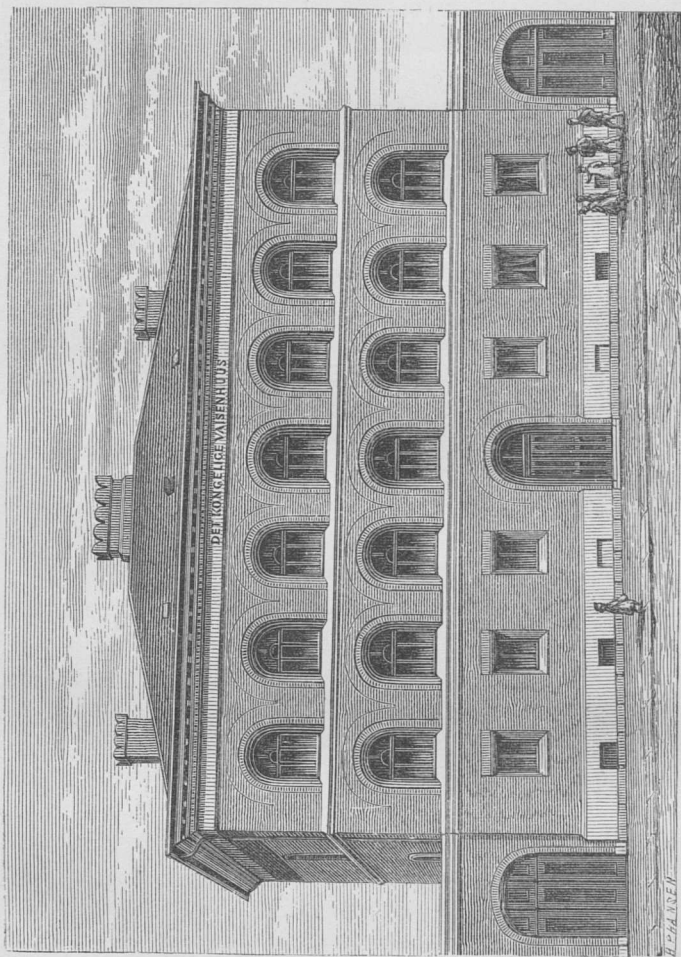
Frederiks Hospitals Apotheker, Assessor pharm. Jacob Møller skjenkede 1838 500 Rd., hvis Renter skulle anvendes til Præmie aarlig vechselviis for 1 Dreng og 1 Pige, til hvilke Renter han, saa længe han levede, vilde lægge 10 Rd., samt 150 Rd. at anvendes strax til de tvende dygtigste Vaisere, en Dreng og en Pige, og til Fest d. 18de April 1839,

terhaanden de fleste af de ved Fundatsen givne Lettelser og Fritagelser ved senere Anordninger blevne borttagne. Skattefriheden havde aldeles tabt sin Betydning; men da Magistraten 1858 krævede Næringsskat af Vaisenhusets Boghandel og Apothek, formeente Directionen, at denne Skat ikke med Rette kunde kræves, da Stiftelsen ikke mere selv drev disse Forretninger; denne Sag blev afgjort ved Hof- og Stadsrettens Kjendelse d. 1ste Aug. 1859 til Gunst for Vaisenhuset.

paa hvilken Dag han for 50 Aar siden forlod Vaisenhuset, 13 Aar gammel.

Begge disse Testatorer vare Vaisenhuusbørn og havde været tilstede ved 100 Aars Jubilæet 1827. Møller døde 1839 i Horsens og efterlod sig en talrig Familie og betydelig Formue.

Andre private Bidrag beløb sig til 466 Rd.

Den nye Vaisenhuusbygning paa Nørrebro.

H. P. A. R. E. N.

VI.

1869—1881.

Gaarden paa Kjøbmagergade var i sin Tid bleven kjøbt i den Hensigt der at indtage Børnene til Forpleining og Ophold. Men dette kom ikke til Udførelse. Den ved Kgl. Resolution af 23de Mai 1826 givne Bestemmelse, at det endnu indtil videre skulde have sit Forblivende ved den hidtil stedfundne Forsørgelsesmaade (hos Pleieforældre), fik blivende Varighed, da der ikke mere fremkom Ønske om at gjøre nogen Forandring i denne Optragelsesmaade. Følgen heraf var, at Stiftelsen ikke kunde have Brug for alle Localerne, men maatte see at gjøre dem frugtbringende ved Udleie. Men da et saadant Erhverv ligger udenfor en offentlig Institutions Opgave, erholdtes der ikke noget Udbytte af Leieindtægt, der svarede til Localernes Værdi, og saaledes opstod efterhaanden en Formening om, at Vaisenhuset i en ikke ringe Grad vilde kunne udvide sin velgjørende Virksomhed, hvis det realiserede sin Eiendom paa Kjøbmagergade og opførte en ny Bygning, svarende til dets nuværende Virksomhed. Da tilmed Bygningen paa Kjøbmagergade aldrig havde været bestemt til Skolelocale, havde man maattet indrette

sig der, som man bedst kunde, hvorved imidlertid blot opnaaedes, at af Localerne kun 3 vare gode, medens de øvrige kunde have været værre. De derom mellem Ministeriet og Directionen førte Forhandlinger endte med det Resultat, at man vilde sælge den gamle Bygning og opføre en ny, der svarede til Vaisenhusets nuværende Behov, hvorfor der af Kjøbenhavns Magistrat købtes en Grund paa c. 4,000 □ Al. mellem Nansensgade og Nørre Farimagsgade. Grundstenen til den nye Bygning blev nedlagt d. 18de Marts 1874 af Etatsraad Directeur Holmblad, der ved denne Leilighed udtalte Ønsket og Forventningen om, at det vilde vare mange Generationer, inden denne Grundsteen atter kom for Dagens Lys, og at til den Tid Bygningen maatte have virket al den Lykke og Velsigelse, hvortil den var bestemt. Hvorefter den hidtilværende Eiendom afhændedes ved Auction d. 2den September for 221,300 Rd.

Den nye Vaisenhuusbygning blev d. 1ste Mai 1875 høitideligt indviet i Ds. Maj. Kongens og Dronningens, Ds. Kgl. H. Kronprindsens og Kronprindsessens og den øvrige kongelige Families Nærværelse. Børnene stode ved Kongefamiliens Ankomst opstillede i Vestibulen, Drengene paa den ene Side, Pigerne paa den anden Side, og da Deres Majestæter med Følge havde indtaget deres Pladser i Festsalen, fulgte Børnene efter og opstillede sig i Salens Baggrund. Efterat Psalmen Nr. 39 „Befal du dine Veie“ var sungen, talte Biskop Martensen over Texten „Min Fader og min Moder forlode mig, men Herren tager mig op“ (Ps. 27, 10). I Talen mindede Biskoppen om den lutherske Kirkes første Vaisenhuus i Halle og om, hvorledes Frederik d.

4de 1727 oprettede det kjøbenhavnske Vaisenhuus, der trods alle de det overgaaede og truende Ulykker dog var blevet bevaret og sikkert, som udtalt i den kongelige Fundats, fremdeles vilde blive haandhævet „til den forladte, nødtørftige Ungdoms gode Opdragelse, Underholdning og Frelse“, hvorefter Biskoppen høitideligt indviede det nye Huus til dets fremtidige Bestemmelse med Bøn om, at den Aand, som hidtil havde været over denne Stiftelse, fremdeles maatte blive over den, christelig Kjærligheds Aand, Troens Aand, Lydigheds og Ærefrygts Aand, og sluttede med en Bøn for Kongehuset. Efterat Slutningspsalmen Nr. 135 „Lov og Tak og evig Ære“ var sungen, begave Børnene sig med Lærerne til deres Classer, hvorefter Kongefamilien besøgte disse. Medens denne besaae den ved Nansensgade beliggende mindre Bygning, hvori findes Inspecteurbolig og Gymnastiksal, begave Børnene sig paany til Vestibulen, hvor der ved Kongefamiliens Bortgang udbragtes et Leve for Deres Majestæter.

Ved denne Foranstaltning havde Vaisenhuset forøget sin Capitalformue med c. 70,000 Rd., og blev derved sat i Stand til at forhøie Lærerpersonalets Løn, der gjennemgaaende var ringere end den Løn, Kjøbenhavns Commune udreder til sine Lærere; men navnlig blev Formuens Forøgelse anvendt til Bedste for Landets forældreløse Børn, saaledes at Vaisenhuset nu i Kjøbenhavn underholder 105 „Vaiser“ mod 70 i Aaret 1868, og til forældreløse Børn i de 6 Stifter udenfor Sjælland aarlig afsender 12,600 Kr. mod 1,100 Rd. tidligere. For Tiden opdrages og understøttes i de 6 Stifter c. 160 Børn, hvorhos c. 17,000 Kr. af de fra Vaisenhuset over-

sendte Beløb der ere opsparede til senere fundatsmæssig Anvendelse.

Vaisenhusets Forhold til Provindserne havde, som forhen bemærket, faaet sin Afgjørelse ved de Forhandlinger, der i Aarene 1852 og 53 førtes mellem Justitsministeriet og Directionen, og ifølge hvilke der årlig fra 1ste April 1855 blev afsendt 50 Understøttelsesportioner til de 6 Stifter à 20 eller 24 Rd., til et samlet Beløb af c. 1,100 Rd. Men da Vaisenhusets Formue i Tiden 1855—70 var stegen med henved 100,000 Rd., syntes hiin Ordning ikke længere at kunne tilfredsstille Retfærdighedens Krav. Efterat Folkethinget gjentagne Gange havde henledet Opmærksomheden paa denne Sag og derved fremkaldt en Brevvexling mellem Justitsministeriet og Directionen, blev hiin Ordning ved Ministeriets Foranstaltning ophævet ved Kgl. Resolution af 4de Decbr. 1869, saalydende:

1) at der forinden Besættelsen af fuldstændige Understøttelsespladser for forældreløse Børn ved behørig offentlig Bekjendtgjørelse gives Børn fra alle Dele af Riget Leilighed til at melde sig, og at derefter Valget mellem de Ansøgende foretages under tilbørligt Hensyn til de Ansøgendes Forhold, men uden at det tages i Betragtning, hvorfra de ere;

2) at den ved Kgl. Resolution af 7de Mai 1802, sammenholdt med Kgl. Resolution af 23de Mai 1826, hjemlede Pengeunderstøttelse til forældreløse Børn udenfor Sjællands Stift herefter bortfalder, dog saaledes, at de Børn, hvem den for Tiden er tillagt, vedblive at oppebære den i Overeensstemmelse med de hidtil gjældende Regler, og

3) at det Beløb, som ved disse Understøttelsers Ophør efterhaanden bliver disponibelt, anvendes til Oprettelse af nye fuldstændige Understøttelsespladser for forældreløse Børn.

Herved var der aabnet Adgang for Provindsbørn til at tage Deel i Vaisenhusets Gode lige med Børn fra Hovedstaden, saaledes at enhver Anke over Uretfærdighed maatte bortfalde. Det kunde imidlertid ikke undgaaes, at ligesaa tiltalende denne Ordning maatte synes i Theorien, ligesaa store Betæneligheder maatte den vække ved dens praktiske Udførelse; thi medens man lettere forsoner sig med den Tanke, at indtage et Provindsbarn til Forpleining og Opdragelse i en Stiftelse, kan der derimod gjøres grundede Indvendinger mod, at et Barn overflyttes fra sin Hjemstavn for at anbringes i Hovedstaden hos fremmede Pleieforældre, og Betænelighederne herved maatte tiltage, saasnt der blev Tale om at antage sig et Landsbybarn. Da Mislighederne herved mere og mere bleve erkjendte og ikke mindst føltes af selve Vaisenhusets Bestyrelse, blev dette Anliggende paany gjort til Gjenstand for Forhandling, idet Kirkeministeriet, under hvilket Vaisenhuset ved Kgl. Resolution af 6te Juli 1870 var blevet henlagt, i Skrivelse af 21de Decbr. 1871 yttrede, at der var stærk Opfordring til i den nærmeste Fremtid at træffe en saadan gennemgribende Omordning af Vaisenhusets Virksomhed, at den nævnte Anke derved paa en fyldestgjørende Maade kunde ansees fjernet, og det skulde derfor tjenstligst anmode Directionen om at ville tage denne Sag under nøieste Overveielse og derom snarest muligt meddele Ministeriet sine Tanker og Forslag.

I Overeensstemmelse med den af Directionen derefter indsendte Indstilling af 8de Jan. 1872 udtalte Ministeriet, at det ganske kunde tiltræde dens Forslag til en forandret Virksomhed af Vaisenhuset i dets Forhold til Provindserne, og derfor havde nedlagt allerunderdanigst Forestilling i Sagen, hvornæst det under 1ste Juli s. A. havde behaget Hs. Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde:

1) at den allerhøieste Resolution af 4de Dec. 1869 angaaende det Kgl. Vaisenhusets Virksomhed sættes ud af Kraft,

2) at det Kgl. Vaisenhuus i Kjøbenhavn for Fremtiden kun bestemmes for Børn fra Kjøbenhavn og Sjællands Stift, men at der for den øvrige Deel af Landet normeres et ligesaa stort Antal Understøttelsesportioner à 60 Rd. aarlig til forældreløse Børn i de 6 Stifter, som der er Vaisepladser i Kjøbenhavn, for Tiden 78,

3) at disse Understøttelsesportioner fordeles til Stifterne efter Folketallet, — men at efterhaanden som Vaisenhuusstiftelsen udvider sin Virksomhed, skal Udvidelsen samtidig følges ad for det kjøbenhavnske Vaisenhuset og for Stifternes Vedkommende, saaledes at der for hver ny Vaiseplads i Kjøbenhavn kommer en ny Understøttelsesportion for Stifterne, først til det lavest doterede Stift og dernæst til de høiere doterede, Rækken opad,

4) at Uddelingen af Understøttelserne overlades til Stiftsøvrighederne, dog at disse ikke behøve strax at uddele det hele Beløb, der bliver dem tilsendt fra Vaisenhuusbestyrelsen i Kjøbenhavn, men maae være berettigede til efter bedste Skjønnende at opspare en Deel deraf til Opsam-

ling af et Fond til Grundlæggelse af mindre Vaisenhuusstiftelser i Stiftsstæderne, og

5) at det, uanset Bestemmelsen ovenfor under Nr. 2, skal være Vaisenhuusbestyrelsen tilladt, hvor særlige Omstændigheder tale derfor, at optage enkelte Børn fra de andre Stifter i Vaisenhuset i Kjøbenhavn, dog uden at Forholdet imellem Vaisepladserne og Antallet af Understøttelsesportionerne forrykkes.

Ved denne Ordning have Provindserne faaet en Andeel i Vaisenhuset, som de ingensinde tidligere have havt. Det maa nemlig tages i Betragtning, at Fundatsen ikke indeholder nogen positiv Forpligtelse til, paa en bestemt Maade eller i et vist Maal at lade Provindserne faae Deel i Vaisenhusets Velgjerning. Den eneste Regel, der for Optagelse af Børn i Stiftelsen er given Directeurerne, findes i Fundatsens § 7, men er kun af negativ Charakter og indskrænker sig til den Forskrift, at der ingen Forskjel maa gjøres paa Børnenes Herkomst, naar de ikkun ere fødte i Kongens Riger og Lande. Og ingensteds, hverken i Fundatsen eller Kongens aabne Brev eller Instrux, findes der noget Paabud om, ligeligt at lade Vaisenhusets Velgjerning komme hele Landet tilgode. Hermed stemmer den Fortolkning, Frederik den Fjerde gav sin egen Fundats ved den tidligste Optagelse af Børn i Stiftelsen, idet af de første 110 Børn 92 vare fra Kjøbenhavn, 10 fra Sjælland og kun 8 fra det øvrige Land. Den samme Fortolkning modtog Fundatsen 1802, da Directionen indgik til Kongen med et Forslag om, at der oprettedes i Alt 150 Pladser for forældrelose Børn, 50 for Norge, 50 for Jylland og Fyen og 50 for Kjøbenhavn og Sjælland, og at Børnene skulde

i hvert Stift indtages i et Institut eller Opdragelsesanstalt, samt at der for de 50 Børn fra Sjællands Stift og Kjøbenhavn maatte enten kjøbes eller bygges et Huus, i hvilket de opdroges. Ved første Øiekast synes der i dette Forslag at være given en Plan til en storartet Virksomhed i Fremtiden; men ved nærmere Kjendskab til de virkelige Forhold vil man snart komme til den Erkjendelse, at, bortset fra den sunde Tanke at lade Provindsernes forældreløse Børn forblive i deres Provinds, Planen iøvrigt kun vidner om en Tilbagegang i Stiftelsens Virksomhed. Det var nemlig ikke paatænkt, at Vaisenhuset skulde overtage Opførelsen af Opdragelsesanstalterne i Stifterne eller i den Anledning bortskjenke noget af sin Capital, men Meningen var kun, at Vaisenhuset ved 100 aarlig afsendte Pengeportioner, hver paa c. 20 Rd., de norske lidt større end de danske, vilde afholde Udgifterne til ligesaa mange forældreløse Børns Pleie i Norge og de danske Provindser, men at Stiftsøvrighederne selv maatte drage Omsorg for at erholde Opdragelsesanstalter til Børnene. Planen fandt derfor, som forhen er bemærket, ingen synderlig Gjenklang i Stifterne; i Christiania Stift hjalp man sig med sit eget derværende Vaisenhuus, og fra Christianssand indløb der ingensinde noget Svar; i Aalborg og Viborg døde Planens Udførelse snart hen af sig selv, og kun i Bergens, Thronhjems, Aarhus, Ribe og Fyens Stift vedblev man at modtage de tilbudte Pengeportioner. Da Planen saaledes overalt mislykkedes, blev den allerede 1803 opgiven, kun at man foreløbig skulde vedblive med fra Kjøbenhavn at afsende Pengeportionerne. At det aldrig har været Regjeringens eller

Bestyrelsens Hensigt, at Vaisenhuset selv skulde overtage Opdragelsesanstaltnernes Oprettelse i Provindserne, fremgaaer utvetydigt, foruden af selve Forslaget, ogsaa af den i modsat Fald uforklarlige Lige-gyldighed, hvormed baade Konge og Direction forholdt sig ved Stiftsøvrighedernes mislykkede Forsøg paa at erholde Opdragelsesinstituter til Børnene, saafremt de i det Hele overalt have forsøgt derpaa. Den samme Direction, der har gjort Forslaget, er kun betænkt paa een Ting, snarest muligt at faae Vaisenhuset gjenoprettet i Kjøbenhavn efter Fundatsens Lydelse, og har allerede i Aaret 1806 efter indhentet Kgl. Bemyndigelse kjøbt Gaarden paa St. Kjøbmagergade med det Forsæt, ganske at indrette den som i forrige Aarhundrede ved Børnenes fuldstændige Opdragelse og Forpleining, hvorved hiin interimistiske Ordning fra 1803 skulde bortfalde, og Landets forældreløse Børn ligesom i forrige Aarhundrede kunde optages i selve Stiftelsen i Kjøbenhavn efter den Berettigelse, som § 7 dertil skjenede dem.

Denne Forklaring af Forslagets Betydning fra 1802 og 1803 vinder yderligere Bekræftelse ved de Underhandlinger, der efter Fredsslutningen i 1814 bleve aabnede med Sverrig om det Krav, Norge muligen kunde have paa Vaisenhuset. Disse toge deres Begyndelse i Aaret 1820 med, at den svensk-norske Commissair fremsatte Fordring paa, at Vaisenhusets Fond skulde deles, hvilket imidlertid snart derefter nærmere blev præciseret derhen, at Norge i Henhold til Directionens Forslag af 1802 var berettiget til at erholde $\frac{1}{3}$ af Vaisenhusets Capitaler. Hvor uheldig de danske Underhandleres Stilling end i Begyndelsen syntes at være, lykkedes det dem

dog meget snart, efterat have fra den Kgl. Regjering i Kjøbenhavn indhentet nærmere Oplysning om Betydningen af hiint Forslag, at godtgjøre, at dette ikke egnede sig til at afgive noget passende Grundlag til Forhandlinger om de mulige Fordringer, Norge kunde gjøre gjældende paa Vaisenhuset. Deres Bestræbelser i saa Henseende gik navnlig ud paa at vise, at hiin Kgl. Anordning kun havde en midlertidig Charakter, da den alene var foranlediget ved Vaisenhusets Brand, at Norge som saadant ikke havde Andeel i Vaisenhuset, men kun besad en paa Fundatsens § 7 sig støttende ubestemt og for alle Provindser fælles Ret til at søge forældreløse Børn optagne i Vaisenhuset, at Norge saaledes ikke havde været berettiget til at besætte et bestemt Antal Pladser i Stiftelsen og altsaa heller ikke nu kunde gjøre Krav gjældende paa en tilsvarende Deel af Capitalen, at Norges Andeel ved Forslaget fra 1802 indskrænkede sig til 50 midlertidige, tarvelige, aarlige Pengeportioner, at disse vare tildeelte Norge ved Kgl. Naade, men at en Gave ved Kongens Naade ikke kunde medføre noget Retskrav. Skulde Vaisenhuset endelig udrede en Sum til Norge, maatte denne indskrænke sig til en saadan, hvis Rente vilde svare til de siden 1802 afsendte aarlige Pengeportioner, o: 10 à 11,000 Rd. Resultatet af Underhandlingerne var, at den svensk-norske Commissair nøiedes med, for forskjellige Institutioners (Postpensionsscassens, Frederiks Hospitals o. fls.) Vedkommende at modtage den runde Sum 150,000 Rd., hvorefter det blev Gjenstand for senere Forhandling mellem disse Institutioner og Directionen for Statsgjælden og den synkende Fond, hvormeget enhver skulde bidrage.

Det vil af ovenstaaende Fremstilling formeentlig med tilstrækkelig Tydelighed fremgaae, i hvor høi Grad Vaisenhuset ved den Kgl. Resolution af 1ste Juli 1872 har stræbt at deelagtiggjøre Provindserne i sin Velgjerning, samt at det er skeet efter en Maalestok, hvori disse ingensinde tidligere have deeltaget. Foruden aarlig at oppebære en betydelig Deel af den budgeterede Indtægt, for hvilken de, som bemærket, for Tiden opdrage c. 160 Børn, og hvoraf de efterhaanden have opsparet c. 17,000 Kr., deeltage de ogsaa directe i Vaisenhusets Velgjerning i Kjøbenhavn, idet der for Øieblikket i de 103 kjøbenhavnske Pladser er optaget 5 fra Jylland, 2 fra Fyen, 1 fra Laaland (og 17 fra Sjælland).

Foruden Afgjørelsen af de tvende ovennævnte vigtige Anliggender, Bygningsspørgsmaalet og Provindsforholdet, er der fremdeles for faa Aar siden truffet Bestemmelse om at afhænde det Stiftelsen tilhørende Apothekprivilegium. Efterat Apotheker Blau 1811 havde opsagt Contracten med Vaisenhuset, blev der s. A. oprettet Contract med J. P. Groth, hvorefter han skulde svare en aarlig Afgift af 600 Rd. og levere Medicin for 200 Rd. til Alle i Stiftelsen. Men da han 1813 ved Kgl. Resolution fik Tilladelse til i Vaisenhusets Gaard at indrette sit Apothek, der tilige skulde have Leverancerne til Hær og Flaade, blev en ny Contract oprettet med ham, ifølge hvilken han i aarlig Leie af Værelser og Rum skulde svare 350 Rd. og af Apothekprivilegiet 180 Rd. og for 60 Rd. Medicin. Apothekets Indretning skulde bekostes af ham, men tilhøre Vaisenhuset, naar han eller hans eventuelle Enke frattraadte; dog skulde Reoler, Disk, vasa og øvrige Instrumenter være Groths og Arvingers Eiendom. 1826 flyttedes

Apotheket til den af ham erhvervede Gaard paa Hjørnet af Kronprindsensgade og Kjøbmagergade, hvor det siden har været. 1840 oprettedes Contract med Sønnen J. H. Groth, der aarlig skulde svare 700 Rd. for Privilegiets Benyttelse. 1866 købte candidati pharm. Spreckelsen og Tvede Groths Eiendom med det deri indrettede Apothek. Samme Aar blev en Contract afsluttet, hvorved Privilegiet forpagtedes til dem imod en aarlig Afgift af 1,000 Rd. og for 200 Rd. Medicin. Da Tvede senere udtraadte af Contractsforholdet, var Spreckelsen bleven ene Ihænde-
 haver af Privilegiets Afbenyttelse, og dette blev d. 17de August 1877 afhændet til ham for 125,000 Kr., hvoraf 40,000 Kr. strax forrentedes med 4 % aarlig, medens Forrentningen af de øvrige 85,000 Kr. først indtræder d. 15de Juli 1882, ligeledes med 4 % aarlig. Den nuværende Forpagtningsafgift 2,400 Kr. aarlig, hvoraf 2,000 Kr. contant og Medicin for 400 Kr., svares vedblivende indtil 15de Juli 1882. De 85,000 Kr. afdrages aarlig med 10,000 Kr., Halvdelen hver 15de Jan. og 15de Juli, første Gang 15de Jan. 1883, indtil de ere fuldt udbetalte. Først da tilhører Privilegiet Spreckelsen, der indtil den Tid kun betragtes som Bruger deraf. De 40,000 Kr. skulle udbetales d. 15de Juli 1892. En lignende Contract blev afsluttet d. 13de Decbr. 1878 med Apothekerne Lassen og Engberg, til hvem Spreckelsen havde solgt sin Gaard med Apotheket.

Vaisenhusets Embedsmænd 1869—81 vare følgende:

Directionens Medlemmer 1869 vare Conferentsraad Høiesteretsassessor Møllerup, Biskop Martensen og Conferentsraad Bankdirecteur Haagen; ved dennes Død 1871 beskikkedes i hans Sted hidtilvæ-

rende Curator Etatsraad Holmblad, og da Mollerup, der siden 1849 havde havt Sæde i Directionen, 1880 efter indgiven Begjering entledigedes med Tilkjendegivelse af Hs. Majestæts allerhøieste Tilfredshed med hans mangeaarige dygtige og opoffrende Virksomhed i denne Stilling, udnævntes Høiesteretsadvocat Liebe til at indtage den derved ledig blevne Plads i Directionen.

Curatorerne vare 1869: nuværende Justitsraad Boghandler Hegel, Etatsraad Grosserer Fabrikeier Holmblad og Etatsraad Grosserer Suhr. Ved Holmblads Indtrædelse i Directionen 1871 beskikkedes Tømmerhandler Oberst Collstrop til Curator. Da Suhr døde 1876, udnævntes i hans Sted Grosserer Isberg, og ved Collstrops Død 1877 Etatsraad Directeur og Professor ved det Kgl. Akademi Meldahl.

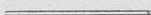
Lægerne. Da Bjerring, Læge for Pigerne, paa Grund af Svaghed fratraadte 1870, overtog Drengenes Læge, Dr. Etatsraad Saxtorph, det hele Lægetilsyn mod et aarligt Honorar af 200 Rd. Ved hans Død 1875 beskikkedes Dr. J. Lehmann med et aarligt Honorar af 600 Kr.

Gaver:

1869. En Ubekjendt, under Mærket 6—129, 300 Rd. til Vaisenhusets Dreng; af denne Gave er oprettet et Legat, hvis Renter aarlig anvendes til en faderløs Drengs Confirmationsudstyr.

1879. Hørhegler Mads Johansens Testamente c. 2,200 Kr.

Flora Ficks Legat 1,000 Kr.

Tilføielser.

- S. 12. Ewald havde, inden han blev Præst, to Maaneder været Informator ved Vaisenhuset.
- S. 159. I Rungs Sted beskikkedes cand. theol. A. Exner, Lærer ved Vaisenhuset siden 1856.

Tillæg.

Blandt dem, der have skjenket Gaver til Vaisenhuset, kunne nævnes:

før			
1727	Lohme	2,090 Rd.	
	Anne Leth	67 —	
	Chevalier	528 —	
	Anonym	67 —	
	Michel Nold	3,000 —	
	Margr. Geisler	200 —	
	Professor Hector Gotfried		
	Masius	2,000 —	
	Kjøbenhavns Fattigvæsen ..	26,530 —	
1727	Prinds Carl og Prindsesse		
	Sophie Hedevig	635 —	
	det Dudenske Legat	200 —	
	ubekjendte Venner.	100 —	
	Regimentsquarttermester		
	Fogt	10 —	
	Kongens Blikmager.	20 —	
	Professor Steenbuch	600 —	
1728	Cancelliraad Herfordt, en		
	Have i Helsingør, solgt for	218 —	55 Sk.
	en god Ven	100 —	
	Michel Wintherberg	30 —	

Nordrup	600 Rd.		
Conferentsraad Caspar Bartholin	} 375 —		
Justitsraad Thomas Bartholin			
Secretair Syling.....	45 —		
Monsr. Simon Biscoff.....	250 —		
Justitsraad Krøyer	1,550 —		
Assessor Roefcke (?).....	295 —		
Oberst Kalckreuter	63 —	48 Sk.	
Curator, Raadmand Kløcker.	75 —		
Cecilia Herfordt.....	50 —		
Elovius Mangaard.....	50 —		
Etatsraadinde Næres.....	32 —	48 —	
Remmesnider Gødert Helms og Hustru Ingeborg Thoersdatter, Datter af Michel Nold	142 —	36 —	
Sidse Berenthop, Enke efter Rasmus Thoersen, Søn af Michel Nold	142 —	36 —	
andre Givere.....	2,317 —	48 —	
1729 Anne Morsing	100 —		
Prindsesse Charlotte Amalie.	600 —		
Curator, Raadmand Niels Hendricksen	600 —		
1730 Hofpræst Peter Hersleb ved en ung Søns Fødsel.....	10 —		
en god Sjæl	12 —	48 —	
Peter Ottesens Sterfbo.....	50 —		
Philip Suhr (?).	100 —		
en ubekjendt Veninde.....	20 —		
Magister Ronanders Enke ..	200 —		

	Baronesse Brochdorff.....	100 Rd.	
	Kammerjunker Scheel.....	400 —	
	ubekjendte gode Venner....	278 —	24 Sk.
	en ubekjendt Ven 34 Specie-		
	dukater =	80 —	72 —
1731	Baronesse Gerstorff.....	500 —	
	Peter Lyders	1,000 —	
	Kjøbmand Mikkel Grøn	100 —	
	Stiftamtmand Holstein.....	300 —	
	Biskop Hersleb	10 —	
	Krigsraad, Amtsforvalter Rode		
	i Frederiksborg	3,000 —	
	en ubekjendt god Ven.....	300 —	
1732	Skovrider Nielsen paa Estrup	6 —	
1733	Simon Christensens Enke...	10 —	
	en god Ven.....	400 —	
	en anden ubekjendt Ven ...	200 —	
1734	Kornskriver Anders Pedersen	1,500 —	
1735	Klosterskriver Benedict Bent-		
	zon i Preetz	500 —	
	en Ven, der ei vil være sit		
	Navn bekjendt....	100 —	
	en anden	100 —	
1736	Justitsraadinde Grønvold ...	52 —	
	Pastor Galthen i Jylland ...	20 —	
	Hr. Fabritius	33 —	32 —
	Kronprindsen	10 —	
	en christelig Ven	500 —	
	ubekjendte Venner	444 —	24 —
1737	Madam Beckmann.....	50 —	
	ubekjendte Velyndere	850 —	
	ubenævnte Velyndere ,.....	40 —	
1738	Etatsraad von der Lyhe....	300 —	
	Cancelliraad Ramus	10 —	60 —

	Matros Greve, af en Lotteri- gevinst	10 Rd.	
	Ubekjendte	136	— 88 Sk.
1739	Jens Lykkes Testamente ...	10	—
	Kgl. Laquai Bolle Hylling..	100	—
	Ubekjendte	119	— 32 —
	en Ven	4	—
1741	Cantor Peter Gudme	20	—
	A. C. D.....	150	—
	Ubekjendte	100	—
1744	ubenævnte Velyndere	400	—
1749	Froekjær.....	5	—
	Ubenævnte	107	— 80 —
1750	Hofbetjent Menvig	300	—
1752	Madam Holman	60	—
1753	Ubekjendte	102	— 80 —
1754	Lieutenant v. d. Maase	10	—
1757	en Jøde fra Berlin (Agent) 2 Friderich d'Or =	8	— 64 —
1758	Secretair Koffen	40	—
1761	Geheimeraadinde v. Stöcken.	2,500	—
	Seigneur Buck	500	—
1762	Albert Petersen, Curator ved Petri Kirke	500	—
	en Ubekjendt	200	—
1764	en Ubekjendt i Jylland ved Cabinet-Prædiken hos Grevinde Schulin	20	—
	en Brændeviinsbrænders Enke, der længe havde søgt Vai- senhusets Kirke	11	— 28 —
	Kjældermand Hans Olsen i Raadmand Suhrs Gaard paa Gl. Torv	50	—
		100	—

1765	Justitsraad Stavanger..	400 Rd.	
1766	Ubekjendte	100	—
1768	Fru Stavanger	53	— 12 Sk.
1769	Regimentsquarttermester Fogh	400	—
1771	Provst Lindegaards Testa- mente	1,544	— 44½ —
1774	Skomager Jens Pedersen Bier- ring	854	— 93 —
1776	Kleinsmed Lange	9	— 80 —
	Hornbeck	80	— 8 —
1777	Charlotte Amalie (med Befal- ling om Taushed)	100	—
	Bud ved det asiatiske Com- pagnie Jeppe Pedersen og Hustru Ingeborg Sørens- daatter	6	—
1778	Kjøbmand Knud Christensen fra en ubekjendt Velgjører	20	—
1779	den Samme	20	—
	Curator Blacks Testamente..	1,000	—
	Anonyme	277	—
1782	Pastor Marquard Marcussen i Jylland	330	—
	Gaver	124	—
1784	Lieutenant Stramboe	200	—
	Pastor N. Muus	10	—
1785	Grev Thott	1,000	—
1788	Høiesteretsassessor Poul Ras- mussen Boson.	17,478	— 24 —
1789	Enken Margr. Munck Redlich	1,500	—
1792	Overhofmester Moltke	50	—
	Urtekræmmer Bering	100	—
1794	Vaisenhuusbudet Stork	5	—

1795	Jomfru Beckmann	200 Rd.	
	Jomfru Ibsen	151 —	48 Sk.
1796	Garver i Barboe ved Arendal Hans Jacob Andersen Berg	12 —	
1797	Kjøbmand Hvistendal	50 —	
1798	Jens Brostrup, Charitéskolens pensionerede Lærer	300 —	
1800	Kjerulf	50 —	
	Gaver	106 —	20 —
1801	Skomager Rosenbergs Enke Ellen Andersdatter	100 —	
1803	Bud Bramdrup	6 —	
1807	Hans Jacob Andersen i Barboe ved Arendal	20 —	
1812	Grosserer Jens Berg	2,000 —	
1825	Hege- og Tegnemester Christen Lund	500 —	
1828	Overgraver Jacob Jørgensen	1,000 —	
1838	Apotheker Jacob Møller	500 —	
1869	en Ubekjendt, under Mærket 6—129, til Vaisenhusets Drenge	300 —	
1879	Hørhegler Mads Johansen ..	1,100 —	
	Flora Ficks Legat.	500 —	
<hr/>			
1740—1801	Bryggerlauget	5,972 —	38 —
	Menighedens Gaver i Tavlen	7,286 —	64 —
	Indkommen ved Arv og Renter af Arv	7,898 —	1 —

